

Библиографија

(за 1932 год.)

- Бабић Јован Ј.: *Од примитивне до савремене поезије наше* (Гласник југ. проф. др. XII 613, 737).
- Babler Oto F.: *Pokraj srca drvce* (Jug. zb. XXVIII, sv. 2, s. 88—89).
- Баковић Васо: *Гаџка Долина с околним пољима*. Загреб 1932, с. VI + 138.
— Срп. књ. гл. 38, с. 395.
- Baković Stjepan: *Martičevo ispravljjanje narodnih pjesama i završka guslarska zona* (Jug. zb. XXVIII, sv. 2, s. 64—87).
- Bachmann Alfred: *Bibliografija ludoznawcza za rok 1929* (Lud, serja II, tom XI, s. 163—175).
- Berger S.: *Simbolizam u našoj folklori*. Zagreb 1932, с. 24.
- Beringer A.: *Výbor z juhoslovanské lidové epiky* (Řadí J. Čeněk. Praha 1932).
- Богатырев П.: „Полазник“ у южных у Славян, Мађяров, Словаков, Поляков и Украинцев (Lud Sl. III, 1, s. 107—114).
- Богићевић Љ. М.: *Црквени живопис* (Весник срп. цркве, год. 37, с. 453—456).
- Босилчић Нада Ј.: *Тежачке свијеће* (Записи XII 246—247).
- Бошковић Душан: *Тежачке свијеће* (Гласник Етн. музеја VII 113).
- Бошковић Ђурађ: *Преисториски сјоменици у околини Косовске Митровице* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 225—226).
- Бркић Х. С.: *Гази Хусревбег* (Гајрет XIII 309—316).
- Бубало, Кордунаш Манојло: *Народне приповијести из Дерања у Бачкој* (Гласник Етн. музеја VII 82—90).
- Bulat Petar: *Pogled na slovensku botaničku mitologiju*. Zagreb 1932, s. 26 (Etnološka bibl. br. 18).
- Vaillant André: *Les chants épiques des Slaves du sud*. Paris 1932, s. 47 (Extrait de la Revue de Cours et Conférences).
- Васиљевић-Хаџи, Д-р Ј.: *Брањска градска ношња ранијих година* (Гласник Етн. музеја VII, 6—31).
- Васић Д-р Милоје: *Винча и хилерборејски мит* (Срп. књ. гл. књ. 36, с. 529, 602). — *Преисториска Винча*, I. Б. 1932. 4^о, с. XIII + 159 + XXXVIII табла.
— Срп. књ. гл. 38, с. 545.
- Влајинац Д-р М. З.: *Згон или кулучење ван мести сјанована од средњег века до наших дана* (Срп. етнограф. зб. књ. 49, друго одељење књ. 21). Београд 1932, 8^о, с. 467.
- Влаховић Вл.: *Црногорски селјаци у разговарању* (Записи X 167, 227, 282). — *Један осврт на пјеснички живопис Црногораца*. (Мисао књ. 39, с. 146).
- Влаховић Митар С.: *О епској пјесми у Срему* (Гласник Етн. музеја VII 90—105).

Вукићевић Милан: *Црногорски разговори* (Записи X 148—157). — *О црногорским мемоаристима* (ib. 379). — *Две речи о нашим пословицама* (Књ. с. VIII 254).

Вукмановић Јован: *Психичке особине Црмничана* (Записи XI 26—30). — *Међу барским Циганима* (ib. с. 209—211).

Вуксан Д.: *Странице приватног народног живописа* (Записи X 193).
Грујић Д-р Н.: *Један нов гроб код Требеништа* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 1—41).

Вушовић Иван: *Судско истраживање вештица код нас* (Записи X 350).

Gavazi Dr. M.: *Pregled karakteristika pučke muzike južnih Slovena* (Lud Sl. III, 1, s. B. 45—61).

Газеман Д-р Герхард: *Нова истраживања о народном еју у Вардарској бановини* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 191—198). — *Der Klaggesang der edlen Frauen des Asan-aga* (Sl. Rundschau IV 94—114). — *Jugoslavische Mohamedaner* (ib. с. 391—404). — *Neue Forschungen zur südslavischen Volksepik* (Forschungen und Fortschritte, Berlin 1932, № 23—24, S. 292—294).

— Записи XI 173; Књ. с. VIII 262; Срп. књ. гл. 39, с. 70.

Гете Ј. В.: *Српске народне песме* (Срп. књ. гл. 35, с. 557—560).
Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. VII.

— Записи XII 127.

Golobič Lojze: *Porod, svatba, smrt*, — *Semič v Beli Krajini* (Jug. zb. XXVIII sv. 2, s. 193—215).

Грбић Миодраг: *О металитима* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 226—228).

Грујић Д-р Рад.: *Епархијска власнелинства у средњовековној Србији* (Богословље VII 93, 181).

Грчић Стјепан: *Kraljević Marko po guslaru V. Domnjaku*, narodne pjesme i pričaња, III. Split 1932, 8°, s. 114.

Дероко Александар: *На свештим водама Лима. Немањинске цркве и манастири у Полињу* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 121—136). — *Морача* (Старица VII 9—14). — *Црква Св. Николе код Баљева* (ib. с. 36—39).

Diklić Slavko S.: *Putničke bilješke*. Osijek 1932.

Димитријевић Драгољуб: *Нешто о коси из кабарских села* (Гласник Етн. музеја VII 118).

Димитријевић Иван: *Брачна драма у нашем народном песничству* (Лет. М. с. књ. 333, с. 43—55).

Дробњаковић Д-р Боривоје М.: *Неколико података о прилагању свећа црквама на Велики Четвртак* (Гласник Етн. музеја VII 115). — *Шумадинци* (Шумадија у прошлости и садашњости, уредио Д. Ђорђевић, Суботица 1932, с. 312—317). — *Библиографија радова наших етнолога* (ib. с. 143). — *Етнографски музеј у Београду у 1932 год.* (ib. 147).

Ђорђевић Драгослав П. уредио: *Шумадија у прошлости и садашњости*. Суботица 1932, 8°, с. 448.

— Књ. с. IX 69; учитељ XIII 384.

Ђорђевић Д-р Тих. Р.: *Сребрни цар* (Гласник Етн. музеја VII 106—107). — *Два библијска мотива у наших Цигана* (Срп. књ. гл. XXXVI 354—365). — *Мујо и Алил у предању уљинских Цигана* (ib. XXXVII 292—297). — *Цигани као носиоци културе* (ib. с. 357—360). — *Најстарија религија* (ib. с. 578—592) — *Из Србије од пре стошину година* (Шумадија у прошлости и садашњости, уредио Д. Ђорђевић, Суботица 1932, с. 110—113) — *Наш народни живопис* књ. V и VI Б. 1932. 8°.

— Записи X 178, XI 169; Књ. с. VIII 69, 121, 628; учитељ XII 397, 556; Гласник југослов. проф. друштва XII 662; Живот и рад X 399.

Ђурић Д-р Милош: *Хелени и динарски Срби* (Срп. књ. гл. XXXVI 518—528).

Елезовић Гл.: *Речник косовско-меџохиског дијалекта*, св. 1 (Срп. дијалектолошки зборник IV). Б. 1932 с. 477. — *Скојски Исаковићи и њаша Југић бег* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 159—168). — *Турско-српски синоменици Дубровачког архива*. Б. 1932, 8^о, с. 84.

Ердељановић Д-р Јован: *Етнолошка проучавања нашега Југа. Његов етнолошки зборник* (Гласник Етн. музеја VII 1—15). — *Основе етнологије*. Б. 1932 (изд. Проф. задруге).

— Лет. М. с. књ. 336, с. 187.

Жугић Д-р Станислав: *Народни дух пројиву филисџарџива, о јунаку Страхињићу Бану* (записи XII 27—31). — *Марко Краљевић у драми Ђуре Димовића и у народној њесми* (Живот и рад IX—XI).

Zaninović Antonin: *Zakon protiv plesanja, igranja kola i pjevanja svjetovnih porjeka u staroj crkvi u Dubrovniku iz god. 1425* (Sv. Sec. XXVI 62—63).

Заплата Рудолф: *Прилог биографији и библиографији радова Вл. Тителбаха* (Гласник Етн. музеја VII 129).

Зечевић Милош Ј. *Шумадија у 19 веку* (Шумадија у прошлости и садашњости, уредио Д. Ђорђевић. Суботица 1932, с. 38—86).

Златичанин Илија: *Бисерје црногорских анегдота*, књ. I. Подгорица 1932, 8^о, с. 38.

Ивић Д-р Алекса: *Сеоба Црногораца у Русију 1756 године* (Лет. М. с. књ. 332, с. 175—186).

Jakobson R.: *Neue Arbeiten über die südslavische dichterische Form* (Sl. R. IV 275—279).

Јеремић Д-р Ристо: *Калемљење богиња у старије доба у Фочи* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 283).

Јовановић Д-р Војислав: *Красићеви њлаијаиши* (Срп. књ. гл. XXXV 131—140).

Јовановић Д-р Душан: *О најстаријем васиштану Јужних Словена* (Срп. књ. гл. XXXVI 429—442).

Јовановић-Ђатут Д-р М.: *Природни ѡпрасџ сџановнишџива Србије и његов бишџицки значај*, Б. 1932, с. 89 (Библиотека Центр. Хигијен. Завода, бр. 10).

— Срп. књ. гл. XXXVIII 558.

Јовановић Пера: *О Циганина, њихово порекло и развитак* (Књ. с. VIII 174—178).

Јовановић Д-р П. С.: *Порече* (Срп. етн. зборник, прво одељење књ. 28). Б. 1931, с. 243—335).

— Гласник географ. др. XVIII 141.

Јојић Д-р Владан: *Национализација Војводине* (Срп. књ. гл. XXXVII 440—446).

Јоксимовић Чедомир: *Лесковац некад и сада* (Живот и рад XI 508—514).

Јосифовић Стеван: *Раскрише у аџишцком модерном веровању* (Прилози XII 52—64).

Kalinčić Jurij uredio: *Almanah grada Zagreba za 1932 g.* Z. 1932, 8^о, s. 538.

Карановић Милан: *Крсно име и завјешџина у Змијању* (Гласник зем. муз. XLIV 85—92).

- Качулини Антон: *Лека*, часопис за културна и просветна питања и књижевност, — Скадар (Гласник Етн. музеја VII 132).
- Кокић Мил.: *Један Миџрин рељеф из Јужне Србије* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 228—229). — *Рељеф Хиџије из околине Велеса* (ib. с. 230—231).
- Koppers W.: *Kućna ođaja kod primitivnih naroda* (Život XIII 440—445). — *Što je etnologijska opća povijest i što hoće* (ib. 346—356).
- Костић Мита: *Берајлишки кнез од Старога Влаха Аџанасије оџи Рашковић* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 137—144).
- Kočarovski K.: *Etnografsko ispitivanje jugoslovenskog sela*. Beograd 1932, 8°, s. 28. (Bibl. Centr. hig. zavoda).
- Kuba Ludvík: *Steni o Makedoniji*. Društveni práce. Praha 1932, s. 228 + 20 priloĥ. — *Steni o Starem Srbsku*. Praha 1932, s. 189.
- Lavorov P. A. a J. Polivka: *Lidové povitky jihomakedonske, z rukopisu St. Vorkovičovych* (Rozpravy Ceske akad. věd a tr. III, č. 70). Praha 1932, s. 595.
- Лутовац Д-р Милисав: *Насељавање Црногораца њо Метохију* (Гласник географ. друштва XVIII 123).
- Малеш Д-р Бранимир: *Анџројолошка исџиџивања* (Библ. Центр. хиг. завода бр. 9). Б. 1932, с. 93.
- Mandić M.: *Vežirski grad Travnik nekada i sad*. Zagreb 1931, 8°, s. 70 (izd Matice hrvatske).
- Marić Branko: *Jadranska lirica u pratnji dubrovačkog kola* (Sv. Sec. XXVI 13—16).
- Марковић Душан: *Начин и ред наџајања земљиџија у Мркојевџиџи* (Гласник Етн. музеја VII 32—34).
- Марчић Луцијан: *Легенде са Задарских осџрва* (Гласник Етн. музеја књ. VII 78—81). — *Еџнографска секџија Дубровачког музеја* (ib. с. 153).
- Mate J.: *Die serbocroatische Literaturwissenschaft 1914—1929* (Zeitschrift für slavische Philologie Bd. IX, Heft 1—2, s. 143—165). Leipzig 1932.
- Масан Томислав М.: *Сарање и гатање у Влату на Млјету* (Југ. зб. XXVIII, sv. 2, s. 224—234).
- Месеснел Франце: *Искојавања у Мариовском Суводолу* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 202—212).
- Миленковић Владислав: *Економска исџорија Београда*. Б. 1932. — Срп. књ. гл. XXXVI 316.
- Mioni U.: *Manuale die Sociologia*. Torino 1932, 8°, VIII + 392). — *Život XIII 430*.
- Мирковић Ј.: *Две срџске џлаџиџанице из XIV сџтолеџа у Хилендару* (Гласник ск. н. др. XI, 5, с. 113—120).
- Мирковић Никола: *Један занимљив џрилог југословенског фолклористиџи* (Срп. књ. гл. XXXVII 375—377).
- Михалџић Стеван: *Привредна снага срџског народа у џрошлосџи* (Браство XXVI 126—145).
- Миџовић Предраг: *Калемљење боџиња у околини Гњилана за време Турака* (Гласник Ск. н. др. XI, 5, с. 282—283).
- Mladenovič M.: *L'Etat serbe au moyen âge*. — Paris 1931, 8°, p. 210. — Гл. Ск. н. др. XI, 5, с. 152.
- Miladineo Jovan: *Indeks jugoslovenskih naselja u Sjedinjenoj Americi* 1932 god. New York 1932, 8°, s. 30.
- Nametak Alija: *Mostarske muslimanske uspavanke* (Југ. Зб. XXVIII, sv. 2, s. 235—240).

Народно предање: Свињар и свињарица, Орловац, Траг Марка и Шарца, Света Вода (Венац XVII).

Народна усмена књижевност: Народне приповетке и народни приповедачи код Буњеваца (Књ. с. VIII 318). — Здравница, Сестра, Ја пошетах, Змија, Кукавица и ластавица, Смешно чудо, Свети Сава као дридар (Венац XVII). — Руџки crkveni парјеви и Крешеву, Crkveni narodni парјеви и Foјници, Ivanjske porijevke iz Miholjanaca, Jurjevска porijevka iz sela Gorniki, Nekoliko kolenda iz Dalmacije, Hrvatske porijevke iz Gјurgјevca (Sv. Ceciliја XXVI). О постанку анегдота (Записи X 58, 117).

Недељковић Д-р Душан: *Етнoпсихолошки елементи локалног акцената јужносрбијанске уметности* (Прилози за филозофију и етнопсихологију св. 3). Скопље 1931, 8^о, с. 19.

Николић Влад. М.: *Прилози и фолклорне белешке* (Гласник Етногр. музеја VII 121).

Okunev Nikolaj: *Monumenta artis serbicae*, IV editit Inst. Slavicum. Prag 1932, s. 17, 13 reprod.

Sl. R. IV 89.

Орхановић С. М.: *Време постанка косовске поезије* (Срп. књ. гл. XXXVII 107, 196). — *Образовање легенде о кнезу Лазару у старој српској поезији* (Мисао XXXVIII 213, 241, 480).

Павићевић Миђун М.: *Црногорци у причама и анегдотама*, књ. VIII. Загреб 1932; књ. XI, Сомбор 1932; књ. XII Вел. Бечкерек. — *Црногорци у причама анегдотама* Etnolog V 91—97. — *Crnogorske priče* (Jug. zb. XXVIII, sv. 2, s. 111—144). — *Običaji i Katunској Nahiji u Crnoj Gori*. Zagreb 1932.

Павловић Миливој: *О шетовском говору* (Гласник Ск. п. др. XI, 5, с. 169—178).

Пејић Богосав Млад.: *Поречка крајина*. Б. 1932.

— Учитель XIII 78, Венац XV II 765.

Перовић-Тунгуз Данило: *Личности чојства и јунаштва Црне Горе и Херцеговине*. Б. 1931.

— Живот и рад X 400.

Петковић Д-р Влад. Р.: *Манастирци у Шумадији* (Браство XXVI 44—50).

Петровић Д-р Александар: *Бањане* (Библи. Центр. хиг. завода број 2). Б. 1932.

— Живот и рад XIII 1766.

Петровић Д-р Јозо: *Ископавање у Сџоби* 1931 (Старинар VII 81—86).

Петровић Петар Ж.: *Трагови обожавања пошашних извора у нашем народу* (Браство XXVI 174—181). — *Народна ношња у Шумадији* (Шумадија у прошлости и садашњости, уредио Д. Ђорђевић. Суботица 1932, с. 326—333). — *Свадбени обичаји у Београдском Подунављу* (Jug. zb. XXVIII 94—110). — *Ојасивање цркава* (Гласник Етн. музеја VII 110—112) — *Зла жена* (ib. 112—113). — *Примитивно сјоразумевање у нашем народу* (Графичка ревија X, br. 1, s. 4—6). *Наше народне сјраве за њлашење дивљачи* (Југ. народне новине II 83—87). — *Прејшега народна справа* (ib. с. 211). — *Етнoлошка библиографија за 1931 год.* (Гласник Етн. муз. VII).

Plein Lujo: *ie Essekerische Sprechart*, Bd. IV. Qsijek 1932, 8^о, s. 19.

Poglejten Stj. Tomislav: *Crkva i socijal'no pitanje* (Život XIII 204—213).

Polivka Jiři: *Slovanské pohádky*, sv. VI. Praha 1932, s. 255.

Поповић Д-р Д.: *Белешке о Србији у 16 веку* (Шумадија у прошлости и садашњости. Уредио Д. Ђорђевић. Суботица 1932, с. 24—31).

- Ђ. Х.: *Ислам као верска религија, с немачког* (Гајрет XIII 67—69).
- Ђоровић Д-р В.: *Шумадија у нашој прошлости* (Шумадија у прошлости и садашњости, уредио Д. Ђорђевић. Суботица 1932 год. с. 17—22).
- Ђоровић Мирјана: *Црква у Бродареву* (Старинар VII 77—80).
- Урошевић Д-р Атанасије: *Качаник* (Гласник Ск. н. др. X, 5, с. 183—190).
- Фекете Д-р Ирена: *Геше кад подстрекач превођења српских народних пјесама* (Срп. књ. гл. XXXV 555—557).
- Филиповић Д-р Миленко: *А. Шомет де Фосе и његово дело о Босни* (Преглед. Сарајево 1932, VIII 206—211). — *А. Шомет де Фосе: Душевне особине и обичаји Босанаца, с француског* (Преглед VIII 166—173). — *Модрича. Скопље 1932.* — *Занимљиви култни њедмет и обичаји у селу Текији, у срезу Жеглиговском* (Јужни преглед за 1932, с. 409—418). — *Тајни језици у Велесу* (Гласник Ск. н. др. XI 197—182). — *Извештај о антропогеографским и етнолошким проучавањима у Сјрумичком срезу* 1931 год. (Гласник Ск. н. др. XI 198—202). — *Височки Цигани* (Etnološka bibl. br. 16). Загреб 1932. — *Етнолошке белешке из северних велешких села* (Гласник Етн. музеја VII 64—77). — *Етнологија у часопису „Јужна Србија“* (ib. с. 122—128), — *Прозор* (Гласник Геогр. др. XVIII 1—16).
- Franck Otto: *Studien zur serbokroatischen Ortsnamenkunde*. Leipzig 1932 Veröffentlichungen des Slavischen Instituts an der F. Wilhelms-Universität. Berlin, Bd, IV).
- Церовић Стојан. *Црногорци о себи и животи*, књ. II. Никшић 1932, 8°, с. 110.
- Црнојевић В.: *Хајдуци и ускоци у народним пјесмама и причама*, Б. 1932, 8°, с. 157.
- Чајкановић Д-р В.: *Неколике оштите појаве у старој српској религији* (Годишњица Н. Чупића XLI 167—228). — *Три божјихна обичаја* (Срп. књ. гл. XXXV 33—40).
- Чићин Шајин Ђиро: *По северној Далмацији* (Издање „Јадранске страже“). Сарајево 1932. — Срп. књ. гл. XXXVII 472.
- Чолић Алфонзо: *Паљење дрвеног угља у Боровици* (Гласник Етн. музеја VII 108—110).
- Чреморшник Д-р Грегор: *Једна занимљива поцелица* (Гласник зем. музеја XLIV 67).
- Šimčik Ante: *Dubrovačka bugarštica o krvavskom razboju* (Југ. зб. XXVIII, sv. 2, с. 45—63). — *Šuma nikla od kopalja ili kolaca* (ib. s. 89—90). — *I zemlja je tijelo* (ib. s. 90—91).
- Širola D-г Вождар: *Kako se grade žveglice* (Југ. зб. XXVIII, sv. 2, s. 145—158). — *Fučkalice, sviralje od kore svješeg drveta* (Etnološka bibl. br. 15). — *Sopile i zurle* (ib. br. 17).
- Шмаус Д-р А.: *О ејској пјесми у Срему* (Гласник Етн. музеја VII 90—105).
- Шобајић Максим: *Мемоари* (Записи X—XII).
- Шобајић Петар: *Нородна вјеровања у Бјеловавлићима* (Записи XI 276—280).
- Штаудингер Рихард: *Кућа грчко-оријенталског шипа у моравско-вардарској области* (Гласник Геогр. др. XVIII 46—58).

П. Ж. Петровић.

Библиографија радова наших етнолога¹⁾

IV Д-р Милован Гавац²⁾

КЊИГЕ, РАСПРАВЕ, ЧЛАНЦИ И ПРИЛОЗИ

Prilog narodnim melodijama u „Cithari octochordi“ („Sveta Cecilija“ XIII, 1919, 96—99).

Oko balade o Hasanaginici („Nastavni vjesnik“ XXVIII, 1920, 127—129).

Narodni elementi u „Cithari octochordi“ („Sveta Cecilija“ XIV, 1920, 35—37, 80—83).

Naš narodni učitelj kao proučavač svojega kraja u narodu („Hrvatski učitelj“ I, br. 14, 194—195).

Uz šestu knjigu narodnih pjesama zbornika „Matice hrvatske“ („Nastavni vjesnik“ XXIX, 1921, 337—345).

Tkanje tkanica osobitom spravom u Posavini („Narodna starina“ 1, 1922, 40—45).

Hoja, Lero, Dolerije („Nastavni vjesnik“ XXXI, 1923, 224—227).

Iz povijesti pjesme „Narodil se kralj nebeski“ („Sveta Cecilija“ XVI, 1922, 168—171).

Iz materijalne kulture („Narodna starina“ 3, 1922, 330—334).

Iz naše narodne umjetnosti. — Uskršnja šarena jaja („Vijenac“ II, 1924, 240—245).

Sator — formula u Južnih Slovena („Narodna starina“ 4, 1924, 39—46).

¹⁾ Види „Гласник Етнографског музеја у Београду“ VII 143—146.

²⁾ Г. Д-р Милован Гавац, професор универзитета у Загребу, рођен је 18 марта 1895 год. у Госпићу од оца Артура, универзитетског професора у пенс. и мајке Катарине, рођене Ловрић. Основну школу и први разред гимназије је учио на Сушаку, па је средњешколско образовање наставио у Загребу, где је положио матуру 1913 год. Од 1913 до 1917 год. на универзитетима у Загребу и Прагу студира словенске језике, старине и фолклор, а 1918/19 је на универзитету у Загребу положио испит за средњешколског наставника и докторат философије.

Од 1918 је г. Гавац наставник Учитељске школе у Загребу, где остаје до 1922 г., када је додељен на рад Етнографском музеју у Загребу. Год. 1923 је постављен за кустоса истог музеја и на томе положају остаје до именованја за ванредног професора универзитета. Год. 1925/26 је провео у Прагу ради усавршавања у струци, где ради у музејима, универзитетским институтима и на терену. У то време проучава и музеје у Берлину, Хамбургу, Кракову, Турчанском св. Мартину и у Бечу.

Год. 1926 је предложен а 1927 постављен за ванредног професора етнологије с етнографијом на Филозофском факултету у Загребу. За редовног професора именован је 1930 год. — Дописни је члан „Slovanskeho ustavu“ у Прагу (од 1929 год.), „члан сарадник“ Етнографске комисије Пољске академије наука у Кракову (од 1920 год.), члан Одбора за истраживање хисториских колонизација Југославенске академије знаности и умјетности у Загребу (од 1929 год.) и члан Одбора за фолклор исте академије (од 1930 год.).

Slovenske mjere za predivo i tkivo prema seksagezimalnom sistemu („Slavija“ III, 1925, 655—672).

Muzika starohrvatskih crkvenih prikazanja („Sveta Cecilija, XVIII, 1924, 72—74, 105—108).

S fonografom kroz Medjumurje („Sveta Cecilija“ XVIII, 1924, 176—179).

Kultura sela oko Zagreba („Katalog kulturno-historijske izložbe o 1000 godišnjici hrvatskoga kraljevstva. Zagreb 1925).

Praslovenski tkalački stan i tkalačka daštica („Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena XXVI, 1926, 1—31).

Karpatoruske pšišpěvky („Národopisný věstník českoslovanský“ XIX, 1926, 269—295).

Svastika i njezini ornamentalni razvoj na uskršnjim jajima sa Ba'kana („Zbornik za nar. život i običaje Južnih Slavena“ XXVII, 1929, 1—24).

Praslovenski prilozi i problemi: 1) Oko tipa praslovenske prestlice („Lud slowiański“ I—1. Krakow 1929, 1—10).

Saonice kod pogreba („Lud slowiański“ I—1. Krakow 1929, 88—92).

Hrvatska oaza u zapadnoj Slovačkoj i tamošnje narodne popijevke („Sveta Cecilija“ XXIII, 1929, 94—96).

Kulturna analiza etnografije Hrvata („Narodna starina“ 16/17, 1928, 115—144).

✓ *Nekoliko primjera slavonske nošnje* („Narodna starina“ 18, 1929, 57—60).

Jadransha „lira“ — „lirica“ („Jadranske studije“. Prigodom III kongresa slavenskih geografa i etnografa. Zagreb 1930, 103—113).

Drveni kalendar — rovaš sa Jadrana („Narodna starina“ 23, 1930, 331—333).

Jedan narodni instrumenat sa Jadrana („Sv. Cecilija“ XXV, 1931, 3—10).

Razvoj i sadašnje stanje etnografije u Jugoslaviji („Lud slowiański I/2, 1930, 266—296; II/2, 1931, 72—106).

Pogled u prošlost etnografije Hrvata i perspektive u budućnost („Napredak“ — kalendar. Sarajevo 1930/31).

Die Zukunft des Kongresses der slavischen Geographen und Ethnographen („Prager Presse“ 2—1—1931).

Muzikološki rad Etnografskog muzeja u Zagrebu (zajedno sa D-r B. Širolom) („Etnološka biblioteka“ 12, 1931, 1—79).

Starohrvatska umjetnost i njezini problemi („Hrvatska revija“ V, 1932).

✓ *Okolo problema krsta s kukama (svastike)* („Zbornik radova III kongresa slovenskih geografa i etnografa“, Beograd, 1933, 306—312).

Pregled karakteristika pučke muzike Južnih Slovena („Lud slowiański III/1 Krakow 1932, 45—61).

Okolo dobra i zla naših muzeja („Hrvatska revija“ VII—3, 1933).

Бор. М. Дробњаковић.

ГЛАСНИК

Библиотека
Етнографског Музеја
р. 2117-
у Београду

ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

Bulletin du Musée Ethnographique de Beograd

КЊИГА ОСМА — ТОМЕ VIII

УРЕДНИК

Д-р БОРИВОЈЕ М. ДРОБЊАКОВИЋ

БЕОГРАД — BEOGRAD

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1933

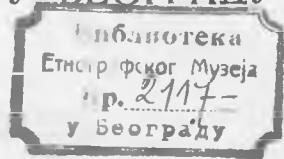
ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ МУЗЕЈА У БЕОГРАДУ

КЊИГА ОСМА

УРЕДНИК

Д-р БОРИВОЈЕ М. ДРОБЊАКОВИЋ

BULLETIN

DU

MUSÉE ETHNOGRAPHIQUE DE BEOGRAD

TOME VIII

DIRECTEUR

BORIVOJE M. DROBNJAKOVIĆ

БЕОГРАД — BEOGRAD

ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

1933

САДРЖАЈ — SOMMAIRE

ЧЛАНЦИ — ARTICLES

СТРАНА
PAGE

<i>Д-р Боровоје Дробњаковић</i> : Воденице на Дрини и на њеним притокама (<i>D-r Borivoje Drobnjaković: Mühlen an der Drina und ihren Nebenflüssen</i>)	1
<i>Стеван Тановић</i> : Народне мере из околине Ђевђелије (<i>Stevan Tanović: Volks-tümliche Masse und Gewichte in der Umgebung von Djevdjelija</i>)	19
<i>Петар Шеровић</i> : Из архиве старе топаљске општине код Херцеговог (<i>Petar Šerović: Aus dem Archiv der alten Gemeinde Topla bei Herzegnovi</i>)	29
<i>Коста П. Манојловић</i> : Свадбени обичаји у Пећи (<i>Kosta P. Manojlović: Cou-tumes nuptiales à Peć</i>)	39
<i>Илија Радуловић</i> : Из народне медицине у околини Подгорице (<i>Ilija Radu-lović: Traits de la médecine populaire dans les environs de Podgorica</i>) .	52
<i>Маринко Сјанојевић</i> : Из народног живота на Тимоку. — Веровања и празно-вернице (<i>Marinko Stanojević: Croyances et superstitions dans le Timok</i>) .	59
<i>Миша Р. Влаховић</i> : Мушка ношња у Васојевићима (<i>Mitar Vlahović: Die Män-nertracht im Stam der Vasojevići</i>)	72
<i>Д-р Александар Пејровић</i> : Народно бајање у неким селима у Крагујевачкој Јасеници (<i>D-r Aleksandar Petrović: Des pratiques de sorcellerie à Jase-nitza de Kragoujevatz</i>)	84

МАЊИ ПРИЛОЗИ — COMMUNICATIONS

<i>Д-р Тихомир Р. Ђорђевић</i> : Опасивање цркве (<i>D-r Tihomir R. Đorđević: Das „Umgürten“ der Kirche</i>)	91
<i>Владимир Николић</i> : Опасивање цркава у околини Пирота, Ниша и Прокупља (<i>Vladimir Nikolić: Das „Umgürten“ von Kirchen in der Umgebung von Pirot, Niš und Prokuplje</i>)	91
<i>Иконија Л. Појковић</i> : Опасивање цркава у Ваљевској Подгорини (<i>Ikonija Po-ropić: Das „Umgürten“ von Kirchen in der Umgebung von Valjevo</i>) . .	92
<i>Будимир Живанчевић</i> : Опасивање цркава у околини ужичке Пожеге (<i>Budimir Živančević: Das „Umgürten“ von Kirchen in der Umgebung von Požega (Užice)</i>)	92
<i>Миша Р. Влаховић</i> : Опасивање цркве (<i>Mitar S. Vlahović: Das „Umgürten“ der Kirche</i>)	93
<i>Миша Р. Влаховић</i> : Опасивање болесника (<i>Mitar S. Vlahović: Das „Umgür-ten“ von Kranken</i>)	93
<i>Д-р Миленко С. Филиповић</i> : Сребрни цар (<i>D-r Milenko S. Filipović: Der „Sil-bergeist“ — Srebrni car</i>)	93
<i>Д-р Миленко С. Филиповић</i> : Тежачке свеће и слични обичаји у неким крајевима (<i>D-r Milenko Filipović: Gründonnerstagskerzen, sog. „Bauernkerzen“, und ä-nliche Bräuche in einigen Genden</i>)	95

<i>Д-р Миленко С. Филиповић: Славонски вотиви од воска (D-r Milenko S. Filipović: Slavoni che Votivgegenstände aus Wachs)</i>	98
<i>Д-р Миленко С. Филиповић: Цар Давид и св. Илија у циганском предању (D-r Milenko Filipović: König David und St. Elias in der volkstümlichen Überlieferung der Zigeuner)</i>	100
<i>Петар Ж. Пешировић: Четири циганске народне песме (Petar Ž. Petrović: Vier Zigeunervolkslieder)</i>	102
<i>Петар Ж. Пешировић: О бауку (Petar Ž. Petrović: Über den Wauwau)</i>	104
<i>Љубо Мићевић: Негдашње лончарство у селу Баљивцу (Ljubo Mičević: Das Töpfergewerbe in Dorf Baljivac)</i>	108
<i>Рад. Раилић: Човјек танке наваке (Rad. Raičić: Ein unzulänglich vermögender, schwachbemittelter Mensch)</i>	110
<i>Владимир Николић: Поводом једне песме (Vladimir Nikolić: Anlässlich eines Liedes)</i>	112
<i>Манојло Б. Кордунаш: Јованова струга (Manojlo B. Kordunaš: Das Johannes-türlein an der Schafhürde)</i>	113
<i>Влајко Влаховић: Књига попа Минаћа (Vlajko Vlahović: Das Buch des Popen Minić)</i>	114
<i>Мишар Влаховић: Молитва противу уједа змије (Mišar Vlahović: Gebet gegen Schlangenbiss)</i>	117
<i>Боривоје Дробњаковић: „Госпоински“ панађур у крагујевачкој Тополи 1847 г. (Borivoje Drobñaković: Une foire à Topola de Kragujevatz en 1847)</i>	118

БИБЛИОГРАФИЈЕ — BIBLIOGRAPHIES

<i>Петар Ж. Пешировић: Библиографија за 1932 годину (Petar Ž. Petrović: Bibliographie pour l'année 1932)</i>	120
<i>Боривоје Дробњаковић: Библиографија радова наших етнолога. — IV Д-р Милован Гавац (Borivoje Drobñaković: Bibliographie des travaux de nos ethnologues. — IV Le D-r Milovan Gavazzi)</i>	127
<i>Боривоје Дробњаковић: Етнографски музеј у Београду у 1933 год. (Borivoje Drobñaković: Musée Ethnographique de Beograd en 1933)</i>	129

Воденице на Дрини и на њеним притокама

Поред риболова, који није развијен као на другим већим рекама, али је од значаја за прибрежно становништво, и поред важне улоге коју Дрина има у саобраћају, — и она и већина њених притока су знатан чинилац у привредном животу околног становништва и због тога, што се обилно искоришћују за покретање воденица, ваљарица и стругара (пилана).

Воденице су одувек биле прека потреба за становништво, а уз њих и ваљарице. Воденице су подмиривале потребу у брашну а ваљарице у прерађеном сукну за израду одела. Због ове њихове улоге су цењене, и у нашим средњовековним споменицима се често помињу. Средњовековни владари су уз многа села и друге дарове, које су давали манастирима, поклањали им и воденице. А дарови ове врсте били су за оне који су их добили извор сталних и знатних прихода. Воденице су градили владари и властела на својим поседима, а тамо где то нису учинили, подизало их је заједнички и удружено само становништво. Такве су воденице биле својина читавог села или једног његовог дела, и те су се заједнице у воденицама одржале код нашег народа и до данас. Треба истаћи, да су воденице остале скоро онакве какве су некада биле: облик, грађа, поједини делови са називима, ред и начин употребе итд. — све је готово непромењено. То нам је нарочито пало у очи проучавајући воденице на Дрини и на њеним притокама на простору од Бајине Баште до Раче на Сави, о којима ће у овоме чланку бити говора.

Фот. Б. Дробњаконић

1. Напуштена ветрењача у Брањеви.

Док на Дрини има воденица нарочитог облика и конструкције, познатих под именом *дринке*, на скоро свима њеним већим притокама има у знатном броју воденица *йошочара*, а на неким и *ваљарица* и *стругара*. Врло су ретки модерни млинови. На поменутом простору дуж Дрине наишли смо и на једну *ветрењачу* у селу Брањево (Срез зворнички). Њу су саградили досељеници Немци и она је сада напуштена¹⁾ (в. сл. 1).

Поточаре су свакако честе и даље од Бајине Баште идући уз Дрину, док дринки већ нема узводно од Бајине Баште. Поточара има у већем броју и на Пиви и Тари²⁾.

Поточаре (рекавице)

Дрина има велики број притока и скоро је свака њена већа притока начичкана воденицама³⁾. Немогуће је изређати све Дринине притоке и на њима све воденице поточаре, али да би слика била јаснија, навешћемо неколико примера. На Дрининим притокама од Раче на Сави до Бадовинаца (Срез мачвански) скоро нема воденица поточара. На томе их простору замењују дринке, којих нарочито много има на Дрини према селима Црној Бари и Бадовинцима. Идући од Бадовинаца даље уз Дрину, поточаре су многобројније ма да има и дринки. Тако већ на Јадру, десној Дрининој притоци, од варошице Љешнице до села Јаребица има седамнаест поточара; на Тавни, левој Дрининој притоци, од манастира Тавне до села Главичица има их девет; на Радаљској Реци, десној Дрининој притоци, има их шест; на Требјешничкој Реци их има четири; на Ђевањи, левој Дрининој притоци, на стрмој падини дужине 200—300 метара поређано је девет воденица; у стрмој и тешко приступачној долини Тријешњице, у Доњој Тријешњици, има петнаест воденица; на Љубовићи их има само од њена ушћа у Дрину до Прослопа двадесет и осам; на Пилици их има осам итд.

¹⁾ Брањево су 1891 г. населили Немци. Дошло је 36 немачких породица из Врбаса, Србобрана, Бингула, Пашићева и Прибићевићева. Кад су овде дошли, затекли су шуму коју су морали крчити и на крчевини подићи колибе сламом покривене. У овим привременим колибама су остали до јесени, док им куће нису биле готове. Осим алата, постелних ствари и нешто хране, натоварених са чељадима на коњским колима, собом ништа више нису понели. Свака породица је добила по седам ланаца земље и по 200 форинти и за три године су били ослобођени порезе. Брзо су се снашли, уредили село, и почели обрађивати земљу на модеран начин. У том погледу су знатно утицали на суседно становништво, које је почело примати новине и на њих се угледати. Поред других новина, они су подигли и поменути ветрењачу.

²⁾ Св. Томић наводи, да готово свако село у Дробњаку има комунске сеоске млине, саграђене на рекама које теку преко сеоских или племенских комуница (Насеља I, 402—403). И Ровински их помиње на Пиви и Шавнику (Черногорја, II—1, 695—697). На Тариној притоци Ноздрићу Кнежевић помиње два скоро напуштена сеоска млина, за које су мештани, запитани што су такви, одговорили: „што је свачије, то је ничије“ (Рибарски лист 11/12, 17).

Воденице на Дрининим притокама познате су под општим именом *пошочаре*. Ово је име распрострањено с обе стране Дрине. Ређе је и мање се чује име *рекавице* (као на пр. у Скочићу, Срез зворнички). Осим овог општег воденице имају у посебна имена, која су добиле било по рекама на којима су („јадранке“, „јањарке“, по рекама Јадру и Јањи) или по томе да ли вода на воденично коло иде кроз бадањ или жлијебом („бадњаре“, „жљебаре“).¹⁾

Дринске су поточаре мале, са једном просторијом и са једним каменим (витлом) (в. сл. 2). Врло су ретке поточаре са два одељења и са два камена.²⁾ Већином су саграђене од брвана („даском су опшивене“), ређе су чатмаре (Доња Тријешњица, Срез рађевски) а покривене су обично таробом (шиндром), ређе црепом и сламом.

Са стране откуда вода тече, до воденице је пободено коље које је испреплетано грањем и све покривено шумом и кровином. То су *јасле* које штите воденицу од поплава. Вода је из реке спроведена до бране, а из бране улази у *жлијеб* или у *бадањ*. Жлијеб је направљен од правога, једноставнога, храстовога дебла, које се са три стране отеше а изнутра се издуби

(„ископа“) и направи олук којим ће вода тећи. У горњем делу, који је до бране, жлијеб је шири па се према воденичном колу сужава, да би вода на изласку што оштријим и јачим млазом ударала у пера на колу и тако га брже покретала. Да би се вода у жлијебу могла зауставити, на средини је направљена *кашчија* (в. сл. 3) која се може подићи и спустити и на тај начин вода задржати или пустити на коло (Главичице, Срез зворнички). Где је слабија вода, воденице место жлијеба имају бадањ. Бадањ се гради од истог дрвета као и жлијеб. Храстово,

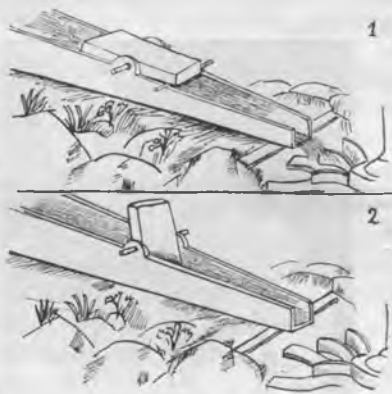
Фот. Б. Дробњаковић

2. Поточара у „Калемима“ на р. Тавни

¹⁾ Све су воденице на бадањ или жлијеб. Једино на Јадру (Дрининој притоци; има и Јадар који утиче у Дрињачу) поред бадњара и жљебара има и две воденице *лојашаре*, које као дринке имају водено коло положено вертикално. Између јадарских лопатара и дринки је разлика у томе што јадарске лопатаре нису на тумбасима као дринке.

²⁾ Поточара Ибиша Ибишевића у Козлуку (Срез зворнички) је мала брвнара сламом покривена. Има два одељења: веће где се меље брашно и мање — собу за воденичара. Воденица је на Малешићкој Реци из које се вода одводи у брану, а из бране у два бадња. Воденица има два камена, али оба не мељу стално. Најчешће меље један камен.

право, једноставно дебло је скроз проврћено тако да је отвор према брани знатно шири од отвора у доњем крају. У доњи отвор бадња се увлачи *каблина* а у каблину *шуљак*, којима се подешава јачина воденог млаза (Борина, Срез јадрански).¹⁾ Кад се хоће да вода не иде

3. Жлијеб са капијом.

1. капија отворена; 2. капија затворена

на коло, у туљак се увлачи *чей* који је углављен на подужем штапу (Борина). Овај чеп игра улогу капије на жлијебу. Пред горњим отвором бадња је обично решетка која задржава камење, муљ и друго да не уђу у бадањ и не запуше га.²⁾

Из жлијеба, односно из бадња вода излази и удара у пера на воденичном колу које је положено у хоризонталном правцу (код дринки и јадранки лопатара је у вертикалном). *Воденично коло* је састављено из *главчине* и *џера* која су зракасто углављена у главчину (главу). Пера су „ископана“ тако да личе на кашике.

У средину главчине је под правим углом углављена права, храстова или брестова облица, која својим горњим крајем кроз под улази у воденицу (с. Главчице). То је *џрела*. Прела, дакле, кроз под улази у воденицу, пролази кроз доњи, непокретни, воденични камен и на своме врху, на коме је углављен гвоздени *сен*, држи горњи, покретни воденични камен, у чијој је средини гвоздена *џаприца*.³⁾ Паприцом се горњи камен углављује у сен односно учвршћује се за прелу. Покретањем

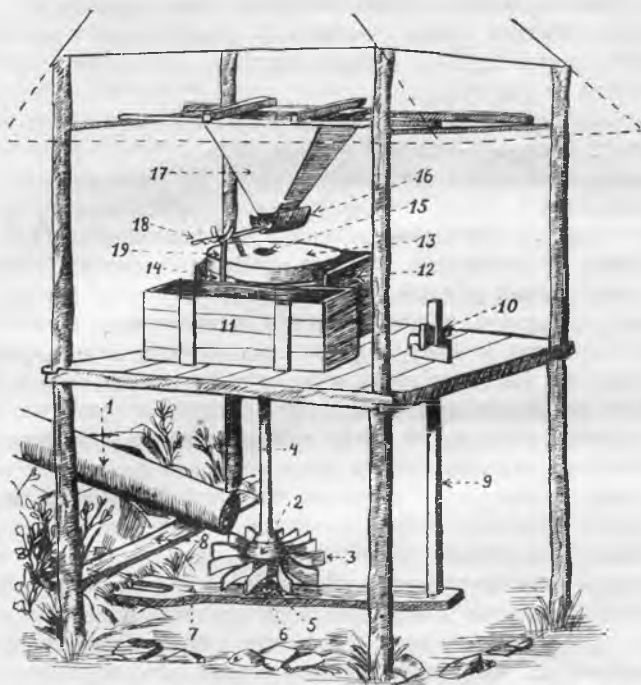
¹⁾ У Ђевањи (Срез зворнички) каблину зову *кабул*, а туљак *канџула*. Описујући бадањ Вук каже: „Бадањ је велика шупља клада што кроз њу тече вода те обрће коло на кашикари воденици. Бадањ се намести на скок, па се доље у жем крају удари уњ каблина, која се утврди дрвенијем клинима да не може ни испасти нити се ласно извадити, а да би био још тјешњи, у каблину се ударају туљци: кад има доста воде, већи, а на мањој води мањи (у који се ни рука не може вући), а кад воде има врло много, онда се избије и велики туљац, па меље на каблину“ (Рјечник, 1898, стр. 11—12).

²⁾ Интересантно је спровођење воде од једне до друге воденице на Ђевањи. Воденице су као ластавичина гнезда поређане једна више друге на стрмом простору од 200—300 метара. Вода се од једне до друге најпре спроводи лакомицама (врстом жлијебова), затим бадњем (или са неколико бадњева) до воденичног кола. Тако је на пр. вода од једне до суседне, друге, воденице спроведена преко три лакомице и кроз три бадња који су међусобно спојени.

³⁾ Паприца има важну улогу, јер се без ње не може млети. У Црној Гори се на пр., да неко без дозволе не би млео, извади паприца из камена (Ровински, Ченогорја, II—1, 695—697).

воденог кола креће се прела, прела покреће горњи камен који лежи на доњем камену, између којих је жито које се меље (в. сл. 4).

Главчина (глава) од кола је с доње стране зарубљена и у њеној средини је углављен челични шиљак (*шиљак под колом*) који улази у

36

4. Воденица „поточара“ и њени делови.

1. бадањ. — 2. главчина (глава). — 3. перо. — 4. прела. — 5. шиљак под колом. — 6. љева (бронза). — 7. рак. — 8. међед. — 9. кобила. — 10. клин. — 11. брашњар (мучница, мушница). — 12. околишница (околиш). — 13. горњи камен (горњак). — 14. доњи камен (доњак). — 15. тоце (гrotило, гrotло). — 16. куто (кутлача, чанак). — 17. кош. — 18. чектало (чекало). — 19. рогница.

челичну љеву — удубљење што олакшава лако кретање преле.¹⁾ Љева²⁾ је углављана на *раку* (*рак*) који је положен у гнезду под воденицом. Рак је храстово или брестово ракљасто дрво, које својим ракљама лежи испод *међеда* — греде на коју је доњим делом ослоњен жлијиб

¹⁾ У Будишићу (Срез рађевски) овај челични шиљак улази у *бронзу*.

²⁾ Ровински вели да се горњи део осовине (прела?) назива *ле* (2 падеж *леа*, 3 падеж *леу*); види Черногорја, II—1, 695. Да није то погрешка и да није то љева на раку?

односно бадањ. Рак¹⁾ се са супротне стране продужава и под правим углом је везан за *кобилу* која, као и прела, кроз под излази у воденицу. „Рак од кобиле зависи“. Подизањем и спуштањем кобиле помоћу *клина* диже се и спушта рак, а са њим и прела са горњим воденичним каменом. Тако се подешава како се брашно хоће: крупније или ситније. Ако се хоће крупније брашно, кобила се помоћу клина подиже, „клин се потури“, а ако се хоће ситније брашно, постепеним извлачењем клина кобила се спушта.

У воденици је на поду *брашњар* (с. Главичице), *мучница* (с. Борина), *мушница* (с. Козлук) — сандук у који пада самлевено брашно. До брашњара је *околишница* (*околиш*) — оклоп од јачег дрвета и у њему *горњи* (покретни) и *доњи* (непокретни) *воденични камен* („горњак“ и „доњак“ у Борини). Отвор на средини горњег камена, у који пада жито, зове се *шоце* (с. Главичице), *грошило* (с. Борина), *грошло* (с. Ђевање). Више горњег камена је *куто* (с. Главичице), *кутлача* (с. Борина), *чанак* (с. Ђевање), од дрвета, облика чанка или велике кутлаче којом се узима брашно. Над кутом је *кош* у који се сипа жито. Кош је направљен од чамових дасака. Из коша зрневље пада у куто а из њега кроз тоце упада међу воденично камење. Куто је *кључаницом* учвршћен за кош. У куто једним својим делом улази *чекшало* (*чекало* у Борини и у Д. Тријешњици) састављено из две дашчице. Једна има зарезе и једним својим крајем улази у куто а другим (оним са зарезима) се ослања на *вошцу*. Друга дашчица, спојена са првом под правим углом, пада на горњи камен и приликом његова кретања стално се помера и на тај начин покреће ону другу дашчицу која је у куту и која га тресе и тако изазива испање жита. Чекеталом се дакле подешава да ли ће из кута у тоце жито да пада брже или спорије, а то се постизава померањем зареза на рогици. Рогица је тање, ракљасто, дрво које је доњим својим делом утврђено за околишницу.

Поточаре (рекавице) су заједничка својина више домаћина који су их заједнички саградили, и тада су *поредовничке*, или су власништво једнога, двојице или тројице домаћина, и тада су *сојсћивене*. Поредовничке воденице међу готово искључиво поредовницима, ретко коме другом, а скоро никако за *ујам*, док сопствене раде за ујам и зато се зову још и *ујмаре*. На Дрининим притокама су воденице већином поредовничке. Мање је сопствених. Тако су свих поменутих седамнаест поточара на Јадру (Дрининој притоци) својина поредовника; од девет поточара на Тавни седам су поредовничке а две сопствене; на Радаљској Реци су свих шест воденица поредовничке; на Требјешници су две поредовничке а две сопствене; на Ђевањи су пет поредовничке а

¹⁾ У Будинишију није познато име рак за ракљасто дрво на коме је лева односно бронза. То се дрво заједно са оним које се са њим спаја под правим углом и кроз под излази у воденицу зове једним именом кобила.

четири сопствене; већина поточара на Тријешњици су поредовничке а такав је случај и са осталима. На Љубовићи су воденице већином сопствене, а само неколико поредовничких, од којих је најстарија пољанска.

Кад је воденица сопствена, чува је сам власник или узима воденичара и плаћа га. Кад су два сопственика, као на пр. што је случај са браћом Градашчевићима, који на Јањи имају заједничку поточару, онда је чува један брат шест дана а шест дана други и тако се смењују, међу за себе и за ујам.

Поредовничке воденице чувају сами поредовници. Сваки има свој *ред*, и за то је време он у воденици. Поредовника може бити више и мање. Амајићка воденица на Тријешњици, у селу Доњој Тријешњици, има 40 поредовника, пољанска на Љубовићи има око 20 а воденица на Тавни у Калемима има 12 поредовника. Поредовника може бити и мање.

Овде ћемо се задржати на два поредовничким воденицама: једна је на р. Тавни у Калемима (с. Главичице) а друга у Доњој Тријешњици, на р. Тријешњици, у близини сеоске цркве.

Прву је пре 43 године саградило дванаест удружених домаћина. Како је место у Калемима на Тавни било бегово, а бег умро, то су отишли његовој хануми, изјавили су да су нашли „брод“ — место за воденицу — у Калемима, и молили су да им га уступи. Ханума је пристала, али под условом да јој даду „оку кафе, оку шећера, овцу и златну десетицу“. Осим тога је тражила да њен *ред* у воденици буде свака недеља. Морали су и субаши дати „овна и златну петицу“. Кад су дали што је тражено и добили дозволу, почели су спремати грађу. Сваки је донео по нешто: вјенчанице, пошјеке, једеке, даске итд., а што нису имали, купили су од заједничког, уложеног новца. Тако су воденицу саградили „сами између себе“.

Приликом грађења воденице било је дванаест задругара — поредовника. Сваки је тада добио свој *ред* и одређен је дан у који ће му пасти *ред* кад треба да наступи у воденицу. Број редова није ни до данас измењен, ма да су се задруге делиле и редови продавани. Воденица је првобитно подељена на 12 редова међу поредовницима и на *ред* који је припао хануми. *Ред* је почињао понедеоником, трајао је 24 сата, од сунчева изласка једног дана до сунчевог изласка другог дана, дакле дан и ноћ. Доцније је трајање реда смањено услед деоба и продаја, и тако сада има поредовника који немају цео *ред* од 24 сата већ само половину или четвртину.

У воденици на Тавни, у Калемима, *ред* је почињао понедељником и до суботе се изређало шест поредовника. У недељу је био ханумин *ред* а у наредни понедељник је у воденицу наступао и имао свој *ред* седми поредовник. Тако су се поредовници смењивали до друге суботе (13 дан), када је био *ред* 12 поредовника. У другу недељу (14 дан) био је опет ханумин *ред*. У трећи понедељник се почињало из почетка, *ред* је био првог поредовника а затим се све понављало. Тако је трајало до 1918 године.

После 1918 год. ханумини су наследници изгубили право на ханумин ред, пошто им је и земља узета. Ханумин ред је припао двојници домаћина, којима је припало и земљиште око воденице: једна је недеља (ред) припала Алекси Симићу а друга Марку Симићу. И тако данас Марко Симић у воденици има два цела реда: један који му припада као поредовнику који је учествовао у грађењу, а други који је раније припадао хануми (прва ханумина недеља). Алекса Симић има ред и по: цео ред који је раније припадао хануми (друга ханумина недеља) и пола реда који је купио од Остоје Пајића, пошто иначе није имао свој ред јер није учествовао у грађењу воденице. Алекса Симић свој ред и по дели са одељеним синовцем. Половину реда коју је купио (пада у среду дању или ноћу) дели тако да средом, дању, од сунчева изласка до подне меље он, а од подне до сунчева заласка меље његов синовац. Друга половина овога реда (ноћ) припада Остоји Пајићу. Кад се распоред у реду промени, па Остоји припадне среда (дан) онда Алекса са синовцем дели ноћ на исти начин како је делио дан (од заласка сунца до поноћи меље један, а од поноћи до изласка сунца меље други). Цео ред (некадашњи ханумин) Алекса са синовцем дели тако да један меље дању а други ноћу и обратно.

Марко Симић, који има два цела реда, у спору је са осталим поредовницима. Спори им право на воденицу, пошто је, вели, земљиште на коме је воденица, сада његова својина. Међутим поредовници доказују да је земљиште њихово и да не може бити његово, јер су га они већ једном купили од хануме и за њега дали кафу, шећер, овцу и златну десетицу. Према томе, кажу поредовници, он може само да ужива онај ред који је једне недеље уживала ханума. Како су још у спору, то Марко не искоришћује свој ред и тада је воденица затворена.

Да наведемо још један пример. Василије Михаиловић је са два брата имао цео ред који су наследили од оца. Њима је ред падао у петак. Али се Василије подели са браћом, подели и ред у воденици и добије једну трећину. Он своју трећину реда прода браћи за 110 динара (1928 год.), тако да су они имали сада по пола реда, а себи купи цео ред (понедељник) од Уроша Кнежевића.

У овој поредовничкој воденици данас је распоред редова овакав: понедељник држи Василије Михаиловић; уторак деле Рајко и Сава Лакићи (један дан а други ноћ и обрнуто); среду држе Живан Пајић, Алекса и Никола Симићи. Једну половину реда има Живан Пајић а другу половину деле Алекса и Никола Симићи. Кад Пајић држи дан, Никола и Алекса деле ноћ, а кад Пајић држи ноћ, Алекса и Никола деле дан; четвртак држи Марко Симић. Како је у спору са осталим поредовницима, не искоришћује свој ред, и тада је воденица затворена; петак држе Никола и Теодор Михаиловићи (један држи дан, а други ноћ и обрнуто). Раније је са њима био и брат Василије, али им је он продао своју трећину; суботу држи Јуба Вучетић; недељу деле

Алекса и Никола Симићи (један држи дан а други ноћ и обрнуто); понедељник (други) деле Марко Ракановић и Микаило Перић; уторак (други) деле Стево Ристић и Лазар Лукић; среду (другу) држи Мића Михаиловић; четвртак (други) држи Данило Вучетић; петак (други) држи Јоцо Ђурић; суботу (другу) деле Марко Трипуновић и Перо Бобар; недељу (другу) држи Марко Симић, али је и тада воденица затворена из истих разлога као и првог четвртка. Пошто су овако изређани сви поредовници, у трећи понедељник наступа понова Василије Михаиловић, а за њим се на исти начин ређају остали.

Друга је поредовничка воденица у Доњој Тријешњици. На р. Тријешњици има 15 поточара. Поред неких, као на пр. код цркве, има и ваљарица. Све су ове поточаре с једним каменом, више раде зими а мање лети кад вода пресуши. Тада престану да раде нарочито оне у доњем току Тријешњице. Све су, осим једне, поредовничке, и сваки поредовник има свој ред. Трајање реда за све поредовнике није исто. Неки од њих имају ред који траје само три сата (*ѿолић*), неки шест сати (*лишѿру*), неки дванаест сати (*ѿола реда* или *две лишѿре*), неки осамнаест сати (*шри лишѿре*) а неки *цео ред* (24 сата). Распоред редова је овакав: Два цела реда, недељу и понедељник, држи Драг. Гошнић; *цео ред* у уторак деле Љубомир и Стојан Јовићи. Љубомир има 21 сат (три литре и полић) а Стојан има три сата (полић); у среду *цео ред* деле Стојан Јовић, Милан Јовић и Гаја Ерић. Стојан има 12 сати (пола реда), а Милан Јовић и Гаја Ерић имају по шест сати (по литру); четвртак деле Милан Јовић и Р. Петровић. Милан Јовић има 18 сати (три литре) а Р. Петровић има 6 сати (литру); *цео ред* у петак држи Р. Петровић, а *цео ред* у суботу има М. Вујић и дели га са својим синовцем. Према овоме Драг. Гошнић искоришћује воденицу 48 сати (*два цела реда*), Љубомир Јовић 21 сат (*шри лишѿре* и *ѿолић*), Стојан Јовић 15 сати (*две лишѿре* и *ѿолић*), Гаја Ерић 6 сати (*једну лишѿру*), М. Јовић 24 сата (*цео ред*), Р. Петровић 30 сати (*један цео ред* и *лишѿру*) и М. Вујић 24 сата (*цео ред*).¹⁾

Иако се у неким крајавима за поредовничке воденице каже: „Што је свачије то је ничије“ (Рибарски лист, бр. 11—12, стр. 17) или: „Ортачка ли је воденица, ти љу не рачунај“ (Срп. етнограф. зборник, 16, стр. 77), ипак сам и у Главичицама као и у другим селима дуж Дрине имао прилике да видим да поредовници своје воденице одржавају у добром стању. Кад је поредовницима 1929 године пред Петковицу Тавна однела воденицу у Калемима, они су покупили однету грађу,

¹⁾ У селима у Лужници и Нишави „може бити ортаклука, смесе, у воденици на пола оке, на литру, на педесет драма и на двадесет и пет драма. Но има и трећина. Пола оке је право на пола воденице, литра је право на четвртину воденице, педесет драма је право на осмину воденице, двадесет и пет драма је право на шеснаестину воденице“ (В. Николић: Из Лужнице и Нишаве. Срп. етнограф. зборник 16, стр. 77).

уколико је то било могућно, остало су набавили и саградили нову воденицу. Приликом овог новог грађења број редова се није изменио већ је остао исти.¹⁾

Између поредовника нема писаних уговора. Све се ради спора-зумно и усмено. Кад се укаже потреба, скупљају се и договарају кад ће што поправити или набавити. Ако што има да се набави за воденицу, новац улажу према уделу који имају у воденици. Трошкове, дакле, сноси сразмерно величини реда који уживају. Тако на пр. сада поредовници воденице на Тавни имају да плате таксу за комисију, која треба да изађе због поменутог спора. Поредовници који имају цео ред даће по 135 динара, а остали половину, четвртину, мање или више, што зависи од удела у воденици. Удео се не узима само за оне редове који су припадали раније хануми, а сада припадају Марку и Алекси Симићима.

Раније смо поменули, да су ове поточаре мале па према томе и слабог капацитета. Кад има довољно воде, један камен у току 24 сата обично може да самеле 100 до 150 кгр. жита, иначе кад вода омали мање. За млевење 100 кгр. у воденицама „ујмарама“ узима се 6—10% ујма.

Ваљарице

Раније смо поменули, да на неким Дрининим притокама поред воденица има и ваљарица. Има их на Тријешњици у с. Доњој Тријешњици, затим на Ораховачкој Реци притоци Љубовићиној, на Љубовићи, на Буковцу у Рогачици, на Солотуши и на Рачи, а свакако да их има још и на другим Дрининим притокама.

Ми ћемо се задржати на двома: једна је на Тријешњици у с. Доњој Тријешњици а друга је на Буковцу у Рогачици. Прва је својина Љубомира Јовића и Драг. Гошњића из Доње Тријешњице, а друга је својина Јована Бошковића из Рогачице.

Ваљарица на Тријешњици је уз саму воденицу о којој је било речи (в. сл. 5 и 6). „Није опшивена“ — нема зидова нити је под кровом. Има *џириш* — врсту оградe од храстових греда у којој су смештени

¹⁾ И Св. Томић наводи, да се првобитни број редова који је постао кад су сеоски млини грађени, не може бројно повећавати. „Ако воденица изгори, или је вода однесе, као што је био случај 1892 г. у Шавнику, па је сељаци изнова из темеља граде, стари се број редова не квари па макар колико домаћина у селу тада било...“ „Превишани имају своје млине и ступу на глави Шавника, који не раде већ 14 година. Хтели су их оправити, и кад сам их питао како ће поделити, одговорили су: на 30 старих редова наоко данас у Превишу има 109 домова“ (Насеља I, 406).

... „У старо су доба“, вели Ровински, „све воденице припадале друштвима или задругама. Тако је главна воденица у Шавнику припадала седамдесеторици сопственика из села Превиша. Мале сељачке воденице обично не држе млинара; сваки меље сам своје жито. Велике воденице држе млинаре, чак и по више њих. Тако у манастирској воденици на Пиви млинар има плату 80 форината годишње, стан и храну. У неким воденицама има и по један баждар који само мери жито“ (Ровински: Черногорја, II—I, 695—697).

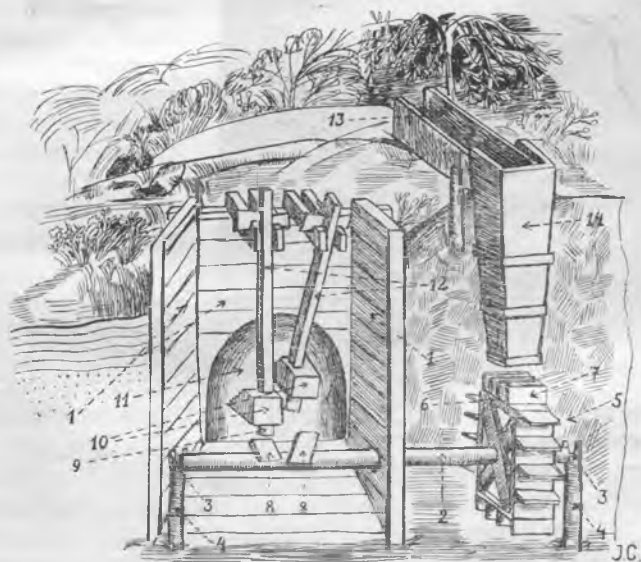
сви делови осим воденог кола. Ћириш је мањим делом изван земље а већим у земљу укопан. У ћиришу су смештени: *вретено, маљеве и казан.*

Вретено на крајевима има *гривне* и њима се наслања на *јасџуке*. На оном делу вретена, који је изван ћириша, углављено је *коло*. Коло је углављено на вретено под правим углом, четвороуганог је облика и састављено из четири *гобеле* — даске, које су уклопљене под правим углом. На свакој гобели има по четири *пера*. У пера удара вода која покреће коло а са њим и вретено. На делу вретена који је у ћиришу, а на месту према казану, углављена су два *палаца*, који су тако намештени, да се приликом кретања вретена

Фот. Б. М. Дробњаковић

5. Воденица (лево) и ваљарица (десно) на р. Тријешњици (у Доњој Тријешњици).

6. Ваљарица на р. Тријешњици (у Доњој Тријешњици).

1. ћириш. — 2. вретено. — 3. гривна. — 4. јасџук. — 5. коло. — 6. гобела. — 7. перо. — 8. палац. — 9. бранитељ. — 10. маљ. — 11. казан. — 12. гњат. — 13. лакомица — 14. бадањ.

покрећу и наизменично захватају *бранишеље* на маљевима. Закачени палцима, подижу се и падају прво један па други *маљ*, и тако наизменичним падањем ударају у сукно смештено у *казану*. Маљеви (два) су велики дрвени чекићи углављени у *ињашу*. Гњати су ужљебљене између две греде положене по горњој ивици ћириша. Покретањем вретена стављају се у покрет палци, који покрећу маљеве да ударају у сукно смештено у казану. У казану су делови: *јод* и *блањка*. Коло покреће вода доведена у брану. Из бране се вода „поводи“: једним делом иде лакомицом у вертикално положен бадањ над колом, а другим делом вода иде у бадањ за воденицу.

Ваљарица на Буковцу у Рогачици је „опшивена“: од брвана је и покривена шиндраним кровом. Има два одељења: кујну у којој станује ваљар и ваљарицу. У ваљарици су сви они делови које смо већ поминули код ваљарице у Доњој Тријешњици. Да би вода имала што већу снагу, лакомицом је са велике висине наведена на доста дугачке и стрмо положене жлијевове (в. сл. 7).

Донесено сукно се пре ваљања испресавија. Дужина на коју се превија подешава се према ширини пода у казану. Затим се сукно

ушива. Ако га има до 20 аршина, ушије се у четири „струка“ (четвороструко); 20 до 30 аршина се ушива у шест „струка“ а 30 до 40 аршина у осам „струка“. Кад има преко 40 аршина сукна, онда се мора расецати. Овако ушивено сукно се ставља на под поред блањке у казану, „точком се наврати“ на њега вода и „ваља се“, тј. маљеви наизменично ударају у њега. У току првих 24 сата ваљања

Фот. Б. М. Дробњаковић.

7. Ваљарица на р. Буковцу у Рогачици.

на сукно стално тече вода и кваси га. После тога времена се вода „одврати“ а сукно се даље ваља још 48 сати. За три дана и три ноћи сукно је „уваљано“ (Доња Тријешњица).

Раније се, пре европског рата, за ваљање једног аршина плаћало 0,05 дин., а после рата најпре један динар а сада 0,60 дин. У Доњој Тријешњици ваљар Љубомир Јовић не даје сопственицима рабоше, већ они на сукно ставе разне ознаке или извезу почетна слова свога имена. Међутим на Ораховачкој Реци и на Љубовићи ваљари дају рабоше. Рабоши су од лесковог прута и имају два дела: *йиле* и *квочку*. Пиле

се даје сопственику сукна, а квочка се завлачи у сукно. Ако је на пр. неко дао 12 аршина сукна за ваљање, на работи се уреже (на пиле и квочку) једна рецка која означава 10 а поред ње још два мала зареза на крајевима пилета и квочке који означавају јединице. Приликом доласка за сукно сопственик предаје пиле, које ваљар упоређује са квочком и тако проналази сукно и види колико га има да би могао наплатити рад.

Стругаре (пилане)

На неким Дрининим притокама има и стругара (пилана) и то нарочито у њеном горњем току. Имао сам прилике да видим једну стругару на Дрињачи, левој Дрининој притоци, а другу у Рогачици на Буковцу. По обавештењима које сам на путу добијао, има их на Јадру, Дрињачиној притоци, затим на р. Грачаници па у Перуђцу, Рачи а и даље од Бајине Баште уз Дрину.

На Дрињачи су стругара (пилана) и воденица под једним кровом, а на Буковцу у Рогачици је стругара у непосредној близини ваљарице (в. сл. 8 и 9). Вода се из Буковца најпре наводи на ваљарицу а из ње иде даље за стругару. Пилана (стругара)

Фот. Б. М. Дробњаковић.

8. Стругара на р. Буковцу у Рогачици.

на Дрињачи је својина Нурије Пашалића, а држи је под закуп Словенац Јосип Плевел, а на Буковцу је својина Јована Бошковића.

Фот. Б. М. Дробњаковић.

9. Стругара на р. Дрињачи у Дрињачи.

На пилани на Дрињачи вода пада у бадањ управно положен над воденим колом. Коло је углављено на вретено на коме је „погонско“ (?) коло, које зупцима или кајишем креће другу осовину на којој

су друга кола: за воденицу, за тестеру и за мало погонско коло. Ова је пирана модернизирана, нарочито откако у њој ради поменути Словенац. Примитивнија је стругара на Буковцу, која добија воду већ искоришћену за суседну ваљарицу. Вода је на водено коло наведена дугачким и стрмо положеним бадњем.

Дринке

Од с. Бесеровине (Срез рачански), више Бајине Баште, до Црне Баре (Срез мачвански) на Дрини има воденица које се у свему разликују од поточара. То су *дринке*. Од с. Бесеровине даље уз Дрину нема дринки, док их од овога села низ Дрину има, и то највише према Бадовинцима и Црној Бари. Дринки има: према Бесеровини 1; према Дивичу 1; према Великом Зворнику 2; према Скочићу 2; према Српском Шепку 2; према Брањеву 1; према Јањи 1; према Бадовинцима 13 (код

Гашића превоза 5 и код Пљоштарског превоза 8) и више њих према селу Црној Бари. Раније је једна дринка била према Узовници, али је продата и „пренета у Мачву“.

Фот. Б. М. Дробњаковић.

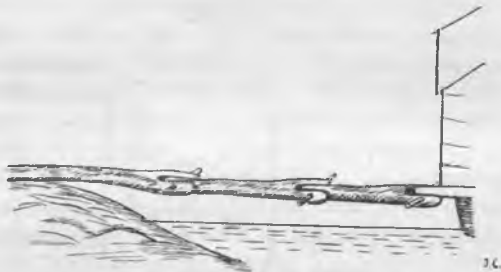
10. Дринка на Дрини код села Скочића.

шића. У Бадовинцима су неке дринке градили мештани а неке мајстори из Будишића (Игњат Божић). Дринку која је својина браће Лазаревића из Српског Шепка градио је Мехмед Грухоњић из Јање. Сва је од хроставе и борове грађе. Једна дринка (као на пр. оне у Бадовинцима) може да стаје око 40.000 динара. Обично је својина неколицине *оршака*: двојице, тројице и више њих. У Бадовинцима су махом удружени по њих шесторо или дванаесторо.

Место на Дрини, на коме је дринка, зове се *брод*. Кад се тражи дубља и повољнија вода, дринке се помештају с брода на брод, оне су, дакле, покретне. До 1904 год. у Бадовинцима су дринке биле постављене на по три „копане“ кладе, велика и дугачка „копана“ чамца, па су отада по угледу на воденице на Сави кладе замењене *шумбасима*. Једна дринка има два тумбаса: *велики* и *мали*. Оба су облика великих

чамаца (дереглија). На дринки браће Лазаревића у Српском Шепку велики је тумбас дугачак 11 а широк 4 метра, а мали је дугачак 9 а широк $1\frac{1}{2}$ м. На великом тумбасу је *улишија* — зграда са „дуваровима“ од чамових дасака, покривена дашчаним кровом. Даске на крову су изрезане у облику црепа и као цреп су наслане. Велики тумбас је за обалу привезан челичним конопцем (*везом*), а да се не би примицао обали, подупрут је *ујорама* — подужим гредама. Раније су дринке за обалу везиване *ракуљама*

(в. сл. 11) и *цецкама*. Ракуље су биле начињене од неколико ракластих дрвета: између положене ракле једне ракуље уметала се друга ракуља, и кроз краке једне ракуље и дебло друге провлачен је клин који их је везивао. Тако је постављено по неколико ракуља од

11. Ракуље.

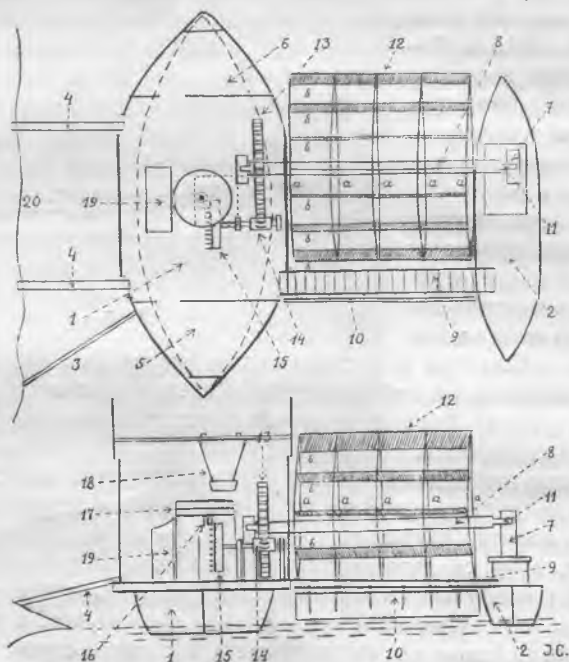
воденице до обале, где је последња углављивана за земљу. Цецке су биле везе начињене од врбовог прућа исплетеног у облику девојачких плетеница (курјука). Биле су врло јаке и употребљаване су и за превлачење тежих објеката.

У дринку (на велики тумбас) се с обале улази преко *илашице* (*илашишце*) — дугачке шире греде (в. сл. 12). На великом тумбасу је *улишија* која има три одељења: средње у коме су *велико* и *мало суво коло*, *вењер*, обод са *горњим* и *доњим каменом*, *кош*, *амбар* са две преграде за ујмљено жито и *велика* и *мала кућија* којима се жито мерн. Из овога одељка се кроз мања врата улази у предњи део, и то је *воденичарева соба* са једним или са два кревета, а с друге стране је *најуст* с нужником и просторијом у којој се чувају неке потребе (на дринки А. Ристића и другова у Бадовинцима).

У размаку од неколико метара (4—5) поред великог је *мали тумбас*. На малом тумбасу је *пастина* — дрвена, масивна осовина, на коју се једним својим крајем ослања *врешено* (другим се крајем вретено ослања на падину која је у ултији). Испред воденог кола је *мост* (*бараш*) којим се са великог иде на мали тумбас, а под мостом је *кашија* (*ушавњача*) којом се задржава вода кад се хоће да устави водено коло. Гвозденим „гвинтом“ се капија подиже и спушта и тако зауставља коло а с њим и кретање камена.

На пастинама је положено *врешено*, од јаког, дебелог, грмовог дебла, на чијим су крајевима гвоздене *главе* којима се наслања на падине. На вретену су вертикално углављена два кола: *водено* које је између оба тумбаса, и *суво коло* у ултији.

Водено коло има пет *појасева* који су састављени из по пет „ајташева“. Појасеви су везани *крстинама*. Од места на вретену где се секу крстине једног појаса полазе велики, обли, штапови — *шпайци* и иду до другог појаса. Штапаца има 24 и преко њих и крстина је поређано 12 дасака које се зову *пера* (*крила* у Српском Шепку). Пера су утврђена *пошавцима*, мањим дрвеним облицима, које стоје иза пера. На перо и пошавак се набије гвоздена карика и тако се углави перо да

12. Пресек „дринке“.

1. велики тумбас. — 2. мали тумбас. — 3. упора. — 4. платица. — 5. воденичарева соба. — 6. напуст. — 7. пастина. — 8. вретено. — 9. мост (барат). — 10. капија (установка). — 11. глава вретена. — 12. водено коло (а=појасеви; б=пера-крила). — 13. велико суво коло. — 14. круг на вретену. — 15. мало суво коло. — 16. вењер. — 17. горњи и доњи воденички камен. — 18. кош. — 19. сандук за брашно. — 20. обала.

не мрда. Крстине и штапови су од храстовог, брестовог, багремовог или јасеновог дрвета.

Вода покреће водено коло а ово својим кретањем окреће велико суво коло у ултији, које је на истом вретену. На великом сувом колу су по ободу углављени дрвени *палци* (зупци) који улазе у *шреце* (усеке) на кругу другог, мањег, вретена на коме је мало суво коло. На тај се начин креће мало суво коло. Мало суво коло палцима (зупцима), који улазе у стрелце на вењеру, покреће вењер. На вењеру је удупке

усађена гвоздена осовина (то је прела код поточара) на коју је углављен *горњи воденични камен*. Кад се већер креће, покреће се и гвоздена осовина а са њом и горњи воденични камен, испод кога је доњи камен. Оба су камена у дрвеном *ободу* који је на тавану од јаких грмових дасака. Над ободом је *кош* у који се сипа жито за млевење. Жито из коша пада у *трошило*, отвор у средини горњег камена.

И на дринкама се зна кад ће је ко од ортака чувати и за себе ујмити. Четири брата Лазаревића у Српском Шепку имају једну дринку. Сваки је од њих чува по два дана и две ноћи. На дринкама у Бадовинцима, које су веће и које имају махом по шест или дванаест ортака, обично по тројица држе ред који траје недељу дана. По тројица држе ред због тога, што један не би могао стићи да свршава све послове. Ако на пр. има шест ортака, онда недељу дана чувају воденицу и узимају ујам прва тројица, а другу недељу дана чувају воденицу и ујме за себе друга тројица. Како у свакој дружини има и по један мајстор, који је дринку градио и који је доцније оправља и надгледа, то он, ако је већ ортак и има свој удео у воденици, поред свог ортакског дела добија и део „на мајсторију“. Ако су на пр. у једној дринки ортаци он (мајстор) и још њих пет, онда мајстор добије сваку шесту кутију¹⁾ као ортак и сваку седму „на мајсторију“. Ако у дринки има 15 ортака, како по тројица држе ред који траје недељу дана, првој ће тројици понова доћи ред тек шесте недеље.

За 24 сата, кад непрекидно меље и када је велика вода, мања дринка може да самеле од 12 до 15 метара (1200—1500) килограма пшенице или кукуруза (у Скочићу и Српском Шепку), док добра дринка у Бадовинцима за исто време може самлети до 2.000 кгр. па и преко те количине. Као ујам се наплаћује обично 10% а сада и мање (6%).

Бор. М. Дробњаковић.

Zusammenfassung. — *Mühlen an der Drina und ihren Nebenflüssen.* — Die Drina, der rechte und zugleich grösste Nebenfluss der Save, dessen Länge vom Zusammenfluss der Piva und Tara bis zur Mündung in die Save 333 km beträgt, nimmt eine grosse Anzahl von Nebenflüssen auf. Sowohl die Drina wie auch ihre Nebenflüsse sind ein wichtiger Faktor im Wirtschaftsleben der Bevölkerung, u. a. auch deshalb, weil sie zum Betrieb von Wasser-, Walk- und Sägemühlen ausgenützt werden, wie sie an der Drina und ihren Nebenflüssen in grosser Zahl zu finden sind. Die Drina-Wassermühlen (*drinke*) haben ihre besondere Form und reichen an der Drina bis zum Städtchen Bajina Bašta, während es sie weiter drinaaufwärts nicht gibt. An den Nebenflüssen der Drina gibt es andersgeartete Mühlen, die *sg. potocare* und *rekavice*, 20 und mehr an einzelnen

¹⁾ *Кутија* је за жито (мерица, шиник на другим местима). Хвата 10 ока (данас 10 кгр.). Њоме се жито сипа у кош за млевење, а њом се одмерава и ујам. Кад се меље за ујам, девет кутија се сипа у кош за млевење, а десета се сипа у амбар као ујам. Амбар има две преграде: за пшеницу и за кукуруз. Ако неко донесе мању количину жита за млевење, употребљава се „мала кутија“ која хвата једну оку (килограм). Девет се сипа у кош за млевење а десета у амбар.

Nebenflüssen. Während die *drinka* (Drinamühle) grösser und leistungsfähiger ist (in 24 Stunden mahlt sie 1.200—1.500 kg Getreide), ist die *potočara* (Bachmühle) eine kleine Blockhütte, meistens mit einem Stein; in 24 Stunden vermag sie je nach der Wassermenge etwa 200 kg Weizen oder Mais zu vermahlen. Verf. beschreibt eingehend die Drina- und Bachmühlen und hebt hervor, dass sich bei den letzteren viele patriarchalische Elemente (Bezeichnungen, Arbeitsweise u. a. m.) erhalten haben. Interessant ist, dass die Bachmühlen meistens Eigentum von mehreren zu einer Art Genossenschaft zusammengeschlossenen Teilhabern sind, die *poredovnik* heissen. Diese haben gemeinsam die Mühle gebaut und beuten sie auch gemeinsam aus, wobei sich 5—10—20 und mehr Teilhaber zusammenfinden. In diesen Mühlen wird ausschliesslich das Getreide der Teilhaber gemahlen, jeder derselben hat seinen besonderen Mahitermin (*red*), d. h. einen bestimmten Tag bzw. die Zeit, zu der er sein Getreide mahlen darf und die ursprünglich 24 Stunden betrug. Seltener sind Bachmühlen, die einem Einzelnen gehören und Mahlgebühr (*ujam*; 6 Prozent) erheben. An mehreren Flüssen und Bächen, die sich in die Drina ergiessen, gibt es ausser Wasser- auch noch Walkmühlen (*valjarica*) und Sägemühlen (*strugara*, pilana). In ersteren wird das Tuch gewalkt, aus dem die Bauern ihre Kleidung anfertigen, in letzteren aus Balken Bauholz (*japija*) geschnitten, das dann auf Flössen die Drina und Save abwärts nach Beograd und Smederevo geschafft wird. Nach dem Muster zahlreicher an der Save erbauter Mühlen wurden in neuerer Zeit auch an der Drina die „drinka“ genannten Mühlen eingeführt, die ihre besondere Form und Bauart haben und am zahlreichsten bei den Dörfern Badovinci und Crna Bara anzutreffen sind.

Народне мере из околине Ђевђелије

Мера у народу овога краја игра велику улогу. У свима пословима мера је јединица према којој сељак одређује: успех или неуспех; границу у јелу и пићу; циљ у игри; начин да се докаже да је нешто успело; погодбу да се нешто испуни; услов да се добро пријатељство одржи; да се без мере не расипа и тропи; да се не губи узалуд; да се правда задовољи; да се свакоме да своје; да се одреди моћ и снага; да се штеди игд. Једном речју, све што народ ради, везано је с мером и креће се у одређеним границама. Постоје изреке које најочитије потврђују све ово што смо напред навели: „Биз мѣра јадѣјнѣ и пијѣјнѣ, аз'р бољка.“ А неки кажу: „Биз мѣра трушѣјнѣ, аз'р сиромаштија и гуљутија“. „Биз мѣра пријатѣљствѣ, аз'р душманин! Сус мѣра ђди, ако имиш душманѣ! Сус мера кој живеје, д'лго живеје! Сус кантар кој одѣ и ђавулут бѣге ђд него! итд.

Овде ћемо изнети мере које се употребљавају у разним приликама и сврхама, из којих ће се видети прецизност у свима пословима на селу. Мере ћемо узети упоредо према данашњем систему мера. Оне мере, које се не могу упоредити с данашњим, изнећемо онако, како их је народ употребљавао.

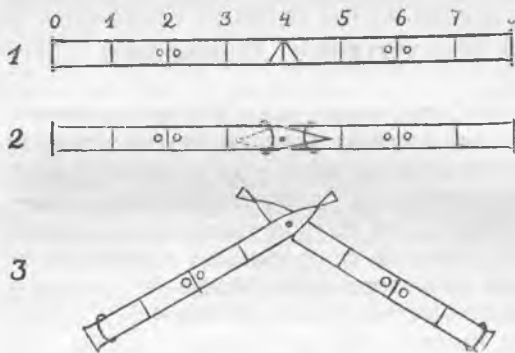
Мере за дужину

1. *Аршин*. Мера за дужину, ширину и висину. Начињен је од пљоснате гвоздене шипке, по чијој су површини обележени његови делови. Аршин може бити једноставан, а може бити на средини прикован, да се може склапати на две поле ради лакшег ношења. Гвоздена спона (гвоздена чивија) је тачно на средини и није сасвим занитована, да би се обе поле могле окретати десно и лево и прекланати. И једна и друга пола гвоздене чивије су мало продужене (за 7–8 см.) и кад се аршин исправи, ови продужетци дођу један с горње а други с доње стране. Да би аршин био стабилан, на обе стране има по једну покретну пљоснату карику, које се, кад се аршин исправи, с крајева повуку средини и обухвате половину аршина заједно с продужетком. На тај начин је аршин у правој линији и не губи се ништа од дужине.

Аршин се дели на 8 рупа (1 п. руп) и има делове: пола аршина, 2 рупа, 1 руп, 5 рупа, 6 рупа, 7 рупа итд. Кад купују неку материју, могу тражити нпр. 6 рупа што значи $\frac{3}{4}$ аршина.

Аршин су правили ковачи обично према коме другом аршину. Употребљавали су их по селима и то кројачи, али никад нису били сасвим тачни.

Мануфактурне радње су аршине куповале у Солуну. Ти су аршини били тачнији и дужина им је била (према метру) $0,66\frac{3}{4}$ м. Кад би хтео неко да се похвали, да је његов аршин најтачнији, обично би казао: мој је аршин цариградски тј. прави аршин.

1. Једноставан аршин, обележен руповима (8). Знаци су узети са старих аршина.

2. Аршин на склапање, како изгледа приликом мерења.

3. Аршин припремљен за склапање.

њом рачунали (3 „љарда“ су износила 4 аршина). Ова се мера употребљавала једино приликом куповине платна на веће количине, онако како је долазило у омотима из фабрика. Звали су је *евројејском* мером и сељак никад није куповао или поручивао на љарде (енгл. јард).

Од мера за дужину жене су употребљавале једино аршин. За домаћу употребу правиле су га саме од беле трске или од сувог дреновог прута, и особито су пазиле да им се не искриви. Никад га нису остављале да стоји подупрт у углу, већ увек у положеном правцу, на греди у кући или на полици. И ови су аршини били обележени на делове обичним зарезима: средњи зарез најдубљи, четвртина мало плићим зарезом а један руп најтањим зарезом.

4. *Лакаш*. Жене су за мерење употребљавале лакат, али су знале да ова мера није тачна и једнака. Лактом су мериле само платно изаткано за домаћу употребу, а никако за продају. Лактом су мериле купљену материју, односно проверавале да ли има онолико аршина колико су поручиле и купиле. Мериле су на овај начин: ставе лакат (шиљак) на крај платна, па га испруже са шаком преко платна, а левом руком пресавију доњи део платна преко врха прстију опружене руке до зглоба на десној руци. То је обично један лакат или један аршин.

5. *Стџжин*. Има *пола стџжин* и *цео стџжин*. Цео стџжин је дужина која се добија кад се обе руке рашире, од врха прстију једне руке до врха прстију друге руке преко груди. Пола стџжин је од врха прстију

2. *Ендезе*. У доба кад и аршин употребљавана је мера ендезе, која је износила 1.5 аршина, или 100 см. по обичном аршину, а 102 см. по цариградском. Ову су меру сељаци ређе употребљавали, али су по њој трговци у Солуну куповали разне тканине и валове за невесте.

3. *Љардо*. Љардо је била необична мера за сељаке па и за варошане, и са тешком муком су са

леве руке до половине груди. И ова се мера употребљавала за мерење платна, али више за мерење ујади, врвци за рогозину, појасева, пинчаница (врвци начињених од коњске гриве или обичне вуне за увијање око ногу, да држе убијала — угојке), канапа за удице итд. Овом се мером мери и дужина њива, ливада и пашњака, али на тај начин, што се прво измери конопцем дужина њиве, па се тај конопац после премери стџином. Стџином се мере и бунари, греде, чатме итд.

6. *Рачкор (корак)*. Овом се мером мере њиве, ливаде, ширина и дужина пута, отстојање између два објекта итд. Кад се мери кораком, руке се забаце на леђа, да би се одржавао једнак корак — прави корак. Ако су руке слободне и при мерењу их човек слободно креће, корак ће бити већи, и такав се корак не узима у обзир. У почетку мерења и приликом последњег корака узима се као полазна односно завршна тачка средина стопала. Кад је њива неправилног облика измере се све четири стране, па се тај збир подели на четири. Добивена четвртина узима се у обзир приликом срачунавања површине.

7. *Трска*. Ово је мера за мерење и изналажење површина њива, ливада, башта са белим дудом, бостаном, памуком итд. За време турске управе на бостан и памук се плаћао *ашар* (десетак). Без обзира да ли је бостан родио или не, мерио се трском, и према броју трсака плаћао се десетак. Дужина трске је 2 метра или 3 корака.

8. *Донум или ђогун* (донум је турска реч) је мера од 400 кв. трски или 1600 лоза — односно квадратних метара.

9. *Леја*. Донум има четири леје — 100 кв. трски или 400 лоза, одн. 400 кв. метара.

10. *Џим*. Четвртина од леје је џим, тј. 100 кв. метара односно 100 лоза. Има још и пола џима (50 лоза или квадрат. метара).

11. *Лоза* је мера од једног квадратног метра. Реч *лоза* употребљава се због тога, што се виноград сади на размаку од једног метра, те на тај начин један донум — погун — има 1600 лоза или кв. метара.

12. *Фат*. Приликом мерења трском, ако дужина или ширина износи рецимо 50 трски и нешто више, на пр. пола или четврт трске, обележава се пола или четврт трске, али ако је тај вишак мањи од четвртине трске, онда се тај део мери фатом (фат или рџка-ци), тј. шаком се ухвати трска и то прво левом, па десном итд. и броји се колико има фати. У срачунавању фат се рачуна 10 см., пошто један метар има 10 фати (10 десиметра).

13. *Прсџ*. Ако би се желело и на сантиметар тачно измерити и израчунати, кад дужина нема цео фат, мери се прстима: сваки прст се рачуна у два сантиметра.

14. *Нокаџ*. Ситнија мера од прста је нокат — *нокуџ* — *нокџи* — нешто што би одговарало милиметру.

15. *Влакно* (длака) је мера којом се обично збија шала. Кад скачу на пр. *на шири нози*, па неко много изостане од мете, у шали му кажу:

Бре, за едно влакно на муже да гу стигниш! Исто тако збијају шалу и са мером нокат.

16. *Палиц* (палац) ова се мера врло ретко употребљава.

17. *Педа* или *чујерук*. Рашире се добро прсти на руци; размак од врха малог прста до врха палца зове се *педа*. Ако је нешто јаче од педе, онда се са места докле је додиривао палац пресавије унапред, па се мери до првог зглавка или другог на палцу. Педом се мери кожа приликом *фашења* (фашејне) за опанке, затим јастуци, јоргани, душеци, место од огњишта ка зиду, платно приликом кројења кошуља и гаћа, дрвенарија итд. Ова се мера употребљава кад нема сигурних мера.

18. *Рџка* (рука, шака). Мера са дужином колико је широка човечија шака. Руком се мери: штап, дршке на лопати, мотики, дикелу итд. Употребљава се и за приближно одређивање количине овршеног жита, пре него се измери кутлом. Кад жито оврху и овеју (*извеју*) и одвоје од сламе, скупе га на куп (гомилу) наред *гумна*. Сад се пободе у врх гомиле лопата али тако да дршка допре до земље. Обележи се ова висина и иста измери колико има шака. Ако је куп велики, онда се рачуна прва шака 2 кила¹), друга једно, трећа пола итд. Последња шака рачуна се увек један кутал. Ова мера није тачна, и не узима се као мера, али се увек њом нађе приближно колико има жита један куп.

19. *Нога*. То је мера дужине човечијег стопала. Мере се асуре, ћилимови и у играма: простор од мете до тачке докле је неко скочио или добацио камен, колико је далеко пао клис од рупе (белеге) при повраћају или неуспеле игре итд. Ако мерени простор нема „читаву ногу“, онда се употребљава:

20. *Зинија*, мера за дужину, колико износи ширина човечије ноге.

21. *Мачка*. Штап којим се женска деца играју клиса (игра се зове *мрди-мачка*) зове се мачка. Тај се штап употребљава за мерење размака од белеге (рупе на земљи на коју запињу штапом да одбаце клис) па докле је клис повраћен противним ударцем. Дужина му је око 60—70 см. Овај се штап употребљава као мера само за ову игру. Измерени простор, односно колико се пута буде садржала мачка у томе размаку, толико се цртица забележи противничкој страни. Те се цртице зову *мџке*. Која страна нашара више мџки, у њој су бољи играчи и добијају опкладу.

22. *Гумно*. Простор на њиви, ливади и др. може се упоредити у величини са гумном. Кад се каже: „кулко едно гумно“ значи *мало*. Или: „кулко едно магаре да са затракале“ значи сасвим мали простор, око једног ара.

23. *Ругузина* или *черга*. И ова се мера узима у обзир кад се жели нешто сасвим мало да претстави. На пр.: „Има лозе кулко една ругузина“ (асура). За већи простор не каже се „кулко четири ругузине“, али „кулку две ругузине“ каже се. Мера *черга* употребљава се као и ругузина.

24. *Леса* или *јардија* се употребљава за мерење количине живих свилених буба: „*Ранум шри јардија*“, или *шри леса*, или *шри илајна*.

¹) види даље шта је кило.

25. *Уџак* (оцак) је мера за врло малу количину свилобуба. Иста се мера употребљава и за мали простор засађен бостаном, паприкама, црним луком итд.

26. *Ред* је мера за црни лукац, бостан и кукуруз, без обзира на дужину, јер се све ово сеје у редовима. Бостан се сеје на оцаке, али оцаци образују редове, те се поред тога што се мери *шрском*, узима и ова мера у обичном разговору.

27. *Рало* је мера која показује део њиве који се може за један дан изорати. Често пута се каже и *један дан орања*. За све њиве, које се могу за једну „сезону“ поорати, каже се: *њиве за едно рало!* Ако има више њива, каже се „за две рала, *шри рала*“ итд.

28. *Гуњија*. Кад се велика њива од 2 до 3 хектара подели на делове, који се различитим усевима засеју, такав један део се зове гуњија. Гуњија није никад мања од 2 донума.

29. *Поста*. Ова се мера употребљава једино кад се усев жање. Део усева који се једновремено жање (4—8 жетеоца заједно) зове се поста. Отпочета поста се не оставља док се до краја не доврши, сем у случају непогоде. Народ каже: „Вадан њскараме или њњијање три пости“. Имме за жњијање оште две пости!“

30. *Намлија*. Простор који косач захвата једним замахом косе, од краја на крај ливаде, зове се намлија.

31. *Бој* (човечији) је висина човечијег тела. Употребљава се за исказивање висине речног брега, урвине, затим дубине воде, висине дрвета, зграда, зида, греде, кочева за османлуке итд. Каже се: *два боја, шри боја* итд.

Остале мере према човечијем телу:

32. *Гуша* (у реци има воде до гуше — врата). *Рамена*. Мера за воду, али се узима и за усеве, воћке, за дечији узраст (стигао ми до рамена) итд. *Грди* (има воде ду грди — груди). *Појас* (*газџ водџ ду њџсџ*). *Кулена* (*нема нџо вџџа, идџџ ду кулена*; каже се и *ду џџшкулена*). *Кукалчијна* (чланак). *Кал* (блато) (*газџме ду кукалчијнџа*) (газисмо блато до чланка).

33. *Купраља* је јак прут од црног трна или јасена, дугачак 2 метра, са усађеним или гвозденим танким шиљком у врху и са гвозденим уским лев-

1. Чикељ. — 2. купраља са чикељом и бодом.

ком на другом крају, у који се утврди штап да буде при доњем крају што тежи. Левак се завршава у виду сечива мале секирице, и зове се *чикељ*.

Купраља се употребљава приликом орања. Њоме орач тера волове. Оним делом гвозденог левка, што личи на сечиво секире, орач сече траву или купину, која је остала иза рала у бразди. Кад орач заустави волове и рало, купраљу односно чикељ пободе у земљу.

34. *Устен*. Напред описани штап без чикеља зове се устен. Употребљава се при вршидби, а употребљавају га и рабаџије (кад су у запрези волови или биволи).

Купраља и устен служе као мера за означавање висине сунца, месеца и др. На пр.: Пред сл'нце зауђајне — ако имише една купраља дур да зајде! Сл'нцто бише станало 2 купрали! Мисичинта бише урјала кулку 2 устана.

35. *Куршум* (пушкомет) је мера за простор преко поља и за већа остојања. Употребљава се и као мера за брз ход. На пр.: Дилеко, кулку една пушка што тере! Толко сино трче, куту куршум (тане). Или: Сус куршум намоиш да гу стигнеш!

Мере за време

Поред недеље, месеца, године и века мера за време је и *дан*. *Цал ден да одиш. Три дни удих! Дурачок... ду ѿладнина* (подне). *Ду икиндија* ($\frac{3}{4}$ дана.). *Ду мракша* значи: цео дан, до мрклог мрака. *Ду вичери* (зими око 7—7 $\frac{1}{2}$ сати а лети око 9 сати). *Ду ѿрвни ѿешли* (зими и лети око 11 $\frac{1}{2}$ сати ноћу). *Ду зори* значи: преседео целу ноћ. А кад се каже: *Уф зори сѿанах*, значи: рано је устао, или: *Пуфшорни ѿешли ка зайијай сѿанах...* значи врло рано, одмах после пола ноћи.

Годину деле и овако: Од св. Василија до св. Василија је једна година. Пола године рачунају од Ђурђева дне до Митрова дне и обрнуто. Ову меру времена употребљавају приликом погађања слугу или кад узајмљују новац.

Година се дели и на тромесечја: од Ђурђева дне до св. Илије, затим од св. Илије до Митрова дне, од Митрова дне до св. Танасија (31 јануара) и од св. Танасија до Ђурђева дне.

Време од Ђурђева дне до Велике Госпође је мера за *кардарејне* оваца и зове се *сѿоѿишнаисѿи* (115) јер од Ђурђева дне до Велике Госпође има 115 дана¹⁾.

Св. Илија је „сред лето“.

Мере за тежину

1. *Драм*. Мера, којом се³ никад на селу нису служили, сем кад су куповали боју, али су се и тада управљали према монети. Кад је нека жена бојила пређу, није поручивала боју на драмове, већ је знала за колико металика (0,10 дин.) треба да је купи према тежини пређе коју хоће да боји. Ипак постоји појам о драму.

2. *Ока*. Главна мера за тежину била је ока. Ока се дели: на 400 односно на 100 драма, пола оке (200 драма) и три јуза (турска реч; 300 драма).

3. *Товар* је мера која тежи 80 ока, и то је прави, коњски, товар. Има и магарећи товар (50—60 ока). Товар што се не мери на оке, него

¹⁾ Види Срп. етнограф. зборник књ. XL стр. 376—379.

се продаје ђутуре, *на шовар*, јесте: товар лубеница и товар дрва. Све остало, и ако је на товару, продаје се на оку.

4. *Везне*. Злато, срму и златан новац: дупљана (велики аустријски дукат), мамудију, рубију, ситне алтуне итд. мерили су врло осетљивим теразијама, које су биле ретке а било их је једино у Кукушу, Дојрану и у околним варошима. Злато се мерило нарочитим драмовима, начињеним од месинганог плеха, или упоређујући га са већ познатом тежином лире, пола лире и черек лире ($\frac{1}{4}$ лире). Мањак или вишак се одређивао пшеничним зрном или нарочитим ситним месинганим комадићима плеха. Кад се лира испитује због ажије, упоређује се са другом лиром на теразијама, и та се радња зове „ајар“.

5. *Мију (међу) прстје*. Као што је мера нокат и влакно за дужину, тако је ово мера за тежину. Значи врло мало, колико може стати међу прстима. Употребљава се за алеву паприку, со и слично.

Мере за жито

Доскора се овде само брашно продавало на оку а жито не. Основна мера за мерење свих жита у зрну била је *кушал*.

1. *Кушал*. Кутал је мера у облику ведрa са дном и отвором горе подједнаког пречника. Кутал је од дрвета, са две ручице са стране ради лакшег рада с њим, а може бити начињен и од правилног, облог, ораховог или буковог стабла, издубљеног и са прикованим дном. Прави се и од нарочите даске, само мало пуније, као што су даске за лубове решета.

Кутал је био по запремини једнак запремини канте од петролеума. Колико је једна канта хватала жита, толико је морао хватати и прави кутал. Кад се хтелo видети да ли је кутал исправан, упоређиван је са кантом. Могао је хватати 10—11 ока жита. Тежина је зависила од врсте жита. Ако се мери бело просо или пасуљ, могао је имати и више од 12 ока, а ако су мерени овас и јечам, онда није имао више од 8 ока.

Мање мере од кутла су: *пола кушал* и *черек* ($\frac{1}{3}$) *кушла*. Пола кутла су налазили овако: напуни се више од пола, па се жито просина полако из кутла и чим се појави дно, онда остатак у кутлу је *пола кушал*. Један кутал има 30 *прста* (прегршти).

2. *Шиник*. Две кутли је један шиник.

3. *Кило*. Кило има осам кутли. Никад се друкчије није мерило жито. Кад се каже да је неко нашао *шест кило пшенице* значи: $6 \times 8 = 48$ кутли или око 480 ока.

Поред осталих жита, кутлом се мере: сусам, арапско просо (сирак), лећа, уров, кукуруз, пасуљ (за кућу, док се на пијаци пасуљ продаје на оку) и папуда (врста пасуља). Памук се мери са семеном и без семена на оку, али кад се одвоји семе, онда се семе мери кутлом.

4. *Пола кило* има 4 кутли или два шиника.

5. *Каца*. Кацом (велики чабар, грбла) којом се пренаша грожђе, мери се кукуруз у клипу. Једна каца хвата 40—45 ока сировог клипа,

а кад се окруни онда око $2\frac{1}{2}$ — $2\frac{3}{4}$ кутла. На овај се начин мерио кукуруз у клипу због десетка. Закупац десетка купио би једну кацу, и њоме би се служило цело село. Кад се окомиша кукуруз, позове се *ашарџија* (закупац десетка, јер се десетак сваког села од стране власти продавао засебно и могао га је свако закупити за извесну суму, па је после наплаћивао 11 на 100 од свих земљорадничких производа. Само за бостан, грожђе, лукац и воћа наплаћивао је у новцу,¹⁾ а од осталих производа узимао је у натури), донесе се каца и у присуству закупца десетка измери се сав кукуруз. Каца се пунила *кукулија*, тј. стављало се онолико клипова колико је могло да стане. Кукуруз *реџкач* (клипови са ретким зрном или који нису зрели) мерио се издвојено, јер су *реџкачи* и *џеченке* још приликом комишања одвајани на засебну гомилу. Кад се у целом селу измери кукуруз, онда се комисијски напуни једна каца, онако како се мерило свима, изручи се у један џак, веже се, запечати и остави код кмета на чување. Кад се кукуруз просуши (обично јануара месеца), џак се комисијски отвори, комисијски се окруни и измери да се констатује колико кутли кукуруза даје једна каца кукуруза у клипу. На основу нађеног сваки домаћин после има да донесе ашарџији десетак, рачунајући на 11%. Комисијски нађена мера кукуруза звала се *нумуне*.

Рачунало се на овој начин: ако се нађе да у једној каци кукуруза у клипу има 2,50 кутли кукуруза у зрну, од тога ашарџији припада 11%. Две кутли имају $30 \times 2 = 60$ грста, и $\frac{1}{2}$ кутла 15, то је 75 грста. На 50 грста припада му 5,50 грста и на 25 грста припада му 2,75 грста, то је 8,25 или 8 грста и један черек ($\frac{1}{4}$) грста. Значи ашарџији припада по 8 грста и једна четврт грста од сваке каце. Ако је један човек начинио 80 каца, онда он има донети ашарџији: $80 \times 8 = 640 + (80 \times \frac{1}{4} = 20)$ 20 грста, а то је свега 660 грста. 660 грста подељено са 30 (јер један кутал има 30 грста) дају 22 кутли ашара.

И обрнуто: Сељак је имао 80 каца а 2,5 кутли, то је 200 кутли. Ашарџији припада на $\frac{100}{11}$, то значи на 200 кутли 22 кутли ашара.

Исто се тако ашар мерио и за стрмна жита. Кад дође време вршидби, сваки домаћин пријави ашарџији колико снопа има јечма, пшенице, ражи, овса итд. Сви земљорадници тога дана изиђу колима у поље и стоје поред својих стогова. Ашарџија дође и према већ раније пријављеном броју снопова узима свој део (на $\frac{100}{11}$) и то се после носи у село. Сутра дан сваки своје снопове поређа на свом гумну, дође ашарџија, преброји снопове и ако одговара број снопова записаном броју, нареди да се отпочне вршидба. У вече, кад је врах извејан и одвојено зрно од сламе, премери се кутлом жито и носи се ашарџији на одређено место. Слама остаје домаћину за труд.

¹⁾ За 1 корен — дрво — смокве, калинке, кајсије по 0,25 дин. или 1 грош; за лукац 3 гроша; за бостан сваки донум од 20—40 гроша, а за грожђе како се процени на пијаци. Наполеон у злату рачунао се 90 гроша.

Приликом узимања десетка у сноповима, на њиви, ако би ашар-џија посумњао да у том стогу има више снопова него што је сељак пријазно, има права да растури стог и преброји снопове. Због тога су сељаци увек пријављивали тачан број.

Мере за течности

Млеко се мерило у великим количинама ведром, а у мањим количинама *оканицом*, лименим судом који је хватао оку воде измерене на кантару. Истом су мером мерили петролеум, шарлаган, зејтин, вино, ракију итд. Главно је да *оканица* или *џолоканица* или *сџодраник* кад се напуни чистом, чесменском водом и измери на теразијама, мора да тежи једну оку.

Приликом позајмљивања, узајмљено су враћали у истом суду којим су и узајмили; на квалитет се не базирау, јер се враћа оно што се има.

Мере за пређу

1. *Пасмо*. Главна мера за пређу, вунену, памучну или свилену, јесте *џасмо* (повесмо). Пређа се са вретена намота на *мотовило*. Мотовило је рачваста притка од дрена или јасена са натакнутом дашчицом на другом крају која се зове праматуљка¹⁾. Мотовило је дугачко три аршина (велико, а мало два аршина). Пређа се мота преко рачве и ове дашчице.

Пасмо се дели на осам *џрејлиџа*; један преплит има 60 жица — две дужине мотовила, од дашчице преко рачве па опет до дашчице.

2. *Гилеб*. Фабрична памучна пређа долази у продају на *џојке*. Једна топка има 5 пасма а свако пасмо по 7 гилеба. Сваки гилеб има 60 жица. Гилеб неки зову и ћилијка. 60 таквих пасма дају 75 аршина основе од брда № 14. Ако је ширина брда № 15 даје 70 аршина.

Мере за барут и сачме

Барут и сачме (олово) купују се на оку, али се приликом употребе мере *сакијом*. Сакија (тур. реч) је месингана празна чаура, обично од турске мартинке, убојне пушке. Овом се мером мери барут и сачма приликом пуњења ловачких пушака, а њоме се врше и позајмнице барута и сачме.

Мере за новац

Основна јединица била је *грош* и то грош *миријски* (званични) и *чаршијски*. Миријски грош имао је четири *митилика* (десетпарца), а један миријски грош имао је један и по чаршијски грош. Затим је био *черек* ($\frac{1}{4}$) *миџидије*, који је имао 19 митилика или 4 гроша и 3 митилика. Миџидија се рачунала у 19 миријских гроша. *Најољеон* (златан) од 20 дин. рачунао се у 90 миријских гроша или 135 чаршијских. *Лира* (златна)

¹⁾ Праматуљка: преко ње се мота, „прамотуве“, па се зато тако и зове.

рачунала се 102,5 гроша миријска или 154 чаршијска, мање 10 пара чаршијских. Али обично се рачунала 154 гроша.

У неким местима (Јенице—Вардар, Воден и сва околина) лиру су рачунали 104 гроша; меџедију 20; $\frac{1}{4}$ меџедије 5 гроша, а грош 4 металика односно 40 пара.

Раније, пре 70—80 година, у промету је био и страни новац: *шиллин* 14 гроша и 10 пара; *џуља* (облика турске меџедије) 12 гр.; *рубља* 14 гр. и 25 пара; *караирош* 18 гроша и 20 пара; *цванцик* 5 металика; *мамудија* (златан тур. новац за накит) 60 гроша; *дупљана* (златан аустријски дукат) 225 гр. и *рубља* 11 гроша итд.

Мере у воденици

Када сељак однесе мливо (жито) у воденицу, воденичар процени колико може да буде кутли млива, али и сам домаћин каже. Пре него се све жито самеле, воденичар узима свој *ак*. То је једна лимена мера, која хвата тачно оку жита. Сама се мера зове *чашка*, која је обично без дршке.

Кад се меље, односно цеди од сусама шарлаган (уље сезамова), онда се за *ак* не узима сусам, него се плаћа у новцу за цео посао (стављање сусама у саламуру, печење у пећи, млевење и стављање *шаана* у *мениме* — пресу да се цеди). *Ћусје* (трице) које остану у менгему, узима сељак чији је сусам, али на 10 ока једну узима воденичар.

Ст. Тановић.

Zusammenfassung. — *Volkstümliche Masse und Gewichte in der Umgebung von Djevdjelija.* — Verf. beschreibt die volkstümlichen Masse in der Umgebung von Djevdjelija (nahe der griechischen Grenze), und zwar die Längen-, Gewichts- und Zeitmasse, ferner die Masse für Getreide, Flüssigkeiten, Garn, Geld u. ä. Von Längenmassen (insgesamt 35) werden beschrieben: der alte *aršin*, dessen Länge $0,66\frac{2}{3}$ m beträgt; *endeze* (1,5 aršin); *ljardo*, Mass für in grösseren Mengen gekaufte Leinwand (3 ljardo = 4 aršin); *lakat* (Elle), Leinwandmass (Länge des Arms vom Ellbogen bis zur Spitze des Mittelfingers und der Hand bis zum Handgelenk); *st'zin*, Entfernung bei ausgestreckten Armen von der Spitze des Mittelfingers der einen Hand über die Brust bis zur Spitze des Mittelfingers der anderen Hand; *rackor* (Schritt), zum Abmessen von Feldern, Wiesen usw. (= Schritt = Länge); *trska*, zum Abmessen von Feldern, Wiesen, Melonengärten usw. (Länge = 2 m bzw. 3 Schritt); *donum* oder *pogun*, ein Flächenmass von 1600 qm; *leja* = 400 qm; *džim* ist ein Mass, das $\frac{1}{4}$ leja gleichkommt; *loza*, Flächenmass = 1 qm; *fat*, Messeinheit = 10 cm; *prst* (Finger) = 2 cm; ferner sind Längenmasse: *nokat* (Fingerringel), *vlakno* (Faser), *palac* (Daumen), *peda* oder *čepurak*, *r'ka* (Hand), *noga* (Fuss), *zingija* usw. Die Zeit wird in der Umgebung von Djevdjelija gemessen nach *vek* (Menschenalter), Jahr, Monat, Woche; ferner nach Tagen (*cel dan* = ganzer Tag; *du pladnina* = Vormittag; *du ikindija* = $\frac{3}{4}$ Tag; *du prvni petli* (bis zum ersten Hahnenschrei) = etwa $\frac{1}{2}$ Uhr nachts; *pufturni petli ka zapijaa stanah* (wenn die zweiten Hähne krähen) = sehr früh aufstehen usw. Von Gewichtsmassen werden beschrieben: *dram*, *oka*, *tovar* (Saumlast; die Pferdlast beträgt etwa 50--60, die eigentliche Saumlast 80 oka). Getreide wurde mit einem *kutal* genannten Masse von der Form eines 10--12 oka fassenden Holzmeßers gemessen; kleinere Masse waren *pola kutal* ($\frac{1}{2}$ kutal) und *čerek kutla* ($\frac{1}{4}$ kutal); ferner bestanden *šinik* (zwei kutal), *kilo* (acht kutal), *pola kilo* (vier kutal), *kaca* (Bottich; = 40--45 oka). Flüssigkeiten wurden mit einem Blechgefäß -- *okanica* -- gemessen, das ein auf der Wage abgewogenes Oka Wasser fass.e. Woll-, Baumwoll- und Seidengarn wurde nach *pasmo* (Bund) gemessen, der „Bund“ aber in acht *preplit* zu je 60 Fäden geteilt. Ein *Faden* beträgt das Doppelte der 3 aršin langen Haspel.

Из архиве старе топаљске општине код Херцегновога

У црквеној кући цркве Вознесенија Христова на Топлој код Херцегновога, где је од 1718—1797 било седиште општине топаљске, има неколико докумената из негдашње општинске архиве, док се много већи део разних врло важних аката и исправа, повезаних у књиге, чува у архиви општине херцегновске, која је 1797 заменила и наследила општину топаљску.

Г. Марко Станишић, парох топаљски и херцегновски, љубазно нам је уступио неколико од ових старинских аката, од којих ћемо неке ниже навести да се, уз оно што је о овој општини до сада познато,¹⁾ још јасније прикаже њено устројство и рад у првим годинама њезина постанка.

Топаљска општина, „комунитад од Топле“ је образована одлуком млетачке владе 14 јула 1718 на молбу депутације, у којој су били кнежеви: Илија Цвијетовић из Савине, Никола Злоковић из Бијеле, Драгутин Магазиновић и Михаило Комленовић, речени Маглајевић, из Топле. Млатачка влада је хтела да награди своје поданике, који већином бијаху пореклом из Херцеговине, и у ове крајеве се населили пошто су се у задњем рату били одликовали борећи се заједно с млетачким трупима против Турака, и тиме млетачкој војсци учинили силне услуге. Топаљску општину су сачињавала села: Топла (један део ондашње Топле зове се данас Игало), Мојдеж, Мокрине и Зелено Брдо, Ратишевина, Требесин и Св. Стефан (Сушћепан), Поди са Долима и Брајковином, Камено, Миочевеић и Ђеновић, Кумбор и Подгора, Жлијеби, Сасовић и Казимир, Кути са Пресјеком, Лаством, Рујевом и Богљеновићима, Баошић, Бијела, Крушевице и Јошица. Херцегнови је био издвојен, јер су ту становале скоро искључиво разне млетачке власти и војска.²⁾ Према наведеноме, топаљска општина је обухватала, осим Херцегновога, сва места која сачињавају данашњу херцегновску општину, где живи врло мирно, радно и најимућније становништво Боке Которске, а уз то су му патриотизам и национална свест далеко познати. Сва ова места

била су још позната и под именом „држава новска“, како се онда називала „крајина“ или херцеговска територија по вароши Херцеговине.

Управа топаљске општине бирала се „од годишта до годишта“, а чинили су је капетан (претседник општине), четири „суђе“ (судије) и „канзалиер“ (бележник). Капетан је примао од млетачке владе у име плате десет дуката месечно, и од тог новца је морао да подмирује и канцелариске трошкове.³⁾

У мирно доба општина се старала о миру и реду и решавала разне спорове између општинара, којима је у случају незадовољства био слободан призив на државну власт. Сем тога, општина је имала право надзора са фискалном комором у Херцеговине, да ли се врше државни закони и наредбе, и да ли се поштује општинска аутономија. У ратно доба је дужност општинске управе била, да скупља народну војску под шест барјака, које им Млечићи дароваше истим дукалом, којим им дозволише и слободну општину. Над свим овим барјацима био је стандард — алај барјак, који је касније и општина херцеговска држала као своје обележје.

О постављању „барјактара од стандарда“ сачувана је ова белешка :

„На 3 марта 1773 на Топлој вароши од Новог
М.(есто) П.(ечата) С.(ветога) В.(ознесенија) Х.(ристова)

Будући пасао⁴⁾ с овога свиета на други Јово Вучинов кои је био барјактар од стандарда од све комунитати од Топле, одлучи ова банкада з договором све старешина учинити другога барјактара од истога стандарда, кога нарекосмо и учинисмо Саву Шарабаћу Жеравицу сина Антонова Жеравицу, а небуда⁵⁾ покоинога капетана Саве и Ивана Шарабаће Жеравица кои је био најпрви барјактар од ове краине и носио га јуначки и полчено у ратно доба, како сиедоче многи пуплици атестати⁶⁾ а навлашито атестат покоинога кавалиера конте⁷⁾ Ивана Буровића и подписуемо се за утрђене и поставламо печат

Nikolò Goracucchi capitano della Com^{ta}.⁸⁾

Глигор Поповић, сућа од комунитати

Анто Лакетић, сућа од комунитати

Васил Накићеновић, сућа од комунитати

Јово Станишић, сућа од комунитати

Јово Милановић канџр од ком.“

Седиште топаљске општине било је у цркви Вознесенија Христова на Топлој. У овој цркви, која је довршена и освећена 1713, одржавале су се општинске седнице и народни зборови. Општина је употребљавала печат, на којему је било урезано Вознесеније Христово са натписом: † Гин печатъ съборне цркве топле ѿ новогѧ хрѧ възнесениѧ.

Као спољашни знак власти општинског капетана био је штап или бакета (од итал. bacchetta — штап). У књизи: „Либро од спеназа“ (књига

издатака), која почиње са 1719 г. имамо белешку из 1724 г., из које проистиче, да је плаћено некоме Петру кујунџији, који „начини бакету“ либре 2. У једној белешци из 1726 г. у истој књизи пише: „Капитан Сава Шарабаћа и сѣћа Јован Шарић, сѣћа Симо Говчевић, сѣћа Иово Кеџоевић, сѣћа Петар Станишин како примисмо бакету брацку по заповиеди божјој њ принџиповој њ брацкој и в ови регименат по смо стали примисмо плате брацкије еданаесѣ чини либара 660.“ Из овога излази, да „примити бакету брацку“ значи преузети управу над општином по заповиеди божјој и принциповој (млетачког дужда) и жељи братској. Браћом су обично називали све домаћине, који су припадали једној кнежини, а сви послови, који су се односили на поједине кнежине, расправљали су се на зборовима, који су се називали „брацка“. Исто тако у ширем смислу називали су се браћом и сви припадници исте општине, који су своје важније, заједничке — општинске — послове решавали на зборовима, на којима су у прво време учествовали сем чланова општинске управе и по неколико других угледнијих лица из свакога села. „Регимент“ је био израз за време од једне године, кроз које је један капетан са суђама био на челу општине.

У једној белешци из 1752 г. каже се за капетана и суђе, који су наступили дужност у општини, да „примисмо бакету и владање од комуниџади.“ Из акта од 9 октобра 1766, који ћемо ниже саопштити, као и из акта од 3 марта 1773, који смо већ навели, видимо, да се општинска управа, коју сачињавају капетан, суђе и канцелијер назива „банкада“ као што се називала општинска управа и у Паштровићима. У књизи „Почетки комуниџади“ налазимо неколико бележака из 1720 г., из којих сазнајемо која су лица учествовала на „сабору“ или скупштини, где је донесено неколико важних закључака. Овим закључцима се смерало, да се новооснована општина што боље организује и уреди. Те белешке гласе:

„С. ља ља на 17 фебрара 1720 у сриедз у цркви Вознесениа хѣа Сѣяпи се сабор за капетана Сима Милутиновића и суђа Саве кѣјаџиџа, вѣка челалића, Пера Лучића, Јова Ђуриџића, кога потврдише исти на место очино кад умрије кп Трипко. Свенеџника четири: поп Ђуро Иванковић, поп Милан из Моидеџа, поп Филип Саблић, поп Јово с Крушевица, сердари, сви кнезови, арамбаше од села и по неколико љџди ш њима од свакога села своием главаром и трговџи.“

Единокѣпно и единодѣшно саборисасмо како пасано годише саборно постависмо капетана и четири суђе и овѣ државѣ учинисмо на пет чести алити парџа⁹⁾ код овога града да све пет чести обире капетана и четири чести да обире свака чест свога сѣћа.

Сада стабилисмо¹⁰⁾ и учинисмо саборно у коме чести бѣде капетан да од оне исте чести свака кѣћа даие по еднога чоџека да стои по три дни код капетана за после братинске и госпоцке и сваки да испуни, кои ли не би бити ће саборно кастиган¹¹⁾.

Исти дан на исто место у цркви Вознесениа хва: Саборно стабилисмо и утврдисмо единокупно како одизгор с помоћи божиом и заповиеди преосвещенаго Гѣа Митрополита аџи Стефана Любибратића како је писао книгѣ священником поповомъ, що би се саборно утврдило да се одслужи колико мирски чловеци тако и свещеници у потребе обђење.

Кои чловекъ, али велики, али мали, богати и сиромашни, алити жена од закона православнаго кои є од ове државе, ако би био супротив, али не би пристао у ово наше обђење единство од комѣнитади да бѣде саборно и ѣдинодѣшно отлѣчен и изагнат од цркве и брства. Ни ниѣдан свещеник велики али мали да му не твори ниѣдно ѣло що би мѣ требовало црковно од закона, ни ѣ црквѣ прима, ни укупа, такоѣер ни ниѣдан дрѣги мирски чловец ни свой, ни кѣм, ни тѣѣин ни комшия, да не поѣе у неѣа ни неѣа да ко зове ни о крсном именѣ ни на веселе ничесово, ни на жалост ни на укуп, кои ли би свещеник творио мѣ коие ѣло и не би га задржао що сמו саборно утврдили да има платити ѣ црквѣ саборнѣ дѣката двадес сребрние. — Кои ли би чловеци и мирски чин преслушао и не би саборнѣ обслужио, да бѣде на исти начин отлѣчен и сувине да плати у комунску¹²⁾ црквѣ дуката десет сребрние и кои би дошао кзати и осиедочити кои би био преслушао, алити свещеник од мирские да мѣ се да цекин у злату из цркве.

Исти дан на исто место ѣ цркви Вознесениа хва. Саборно стабилисмо и утврдисмо единокупно како у почетку изнутра исти с помоћи божиом сетенцие¹³⁾ кое сѣ учинене д. . . де меѣу людма мирским и меѣу свещеницима за деверенце¹⁴⁾ кое сѣ се зѣѣале, кое бѣдѣ учинене у напредак да бѣдѣ испѣнене и обслужене кое су од ове државе и единства на оне рокове кои бѣдѣ ѣ истием сентециам како є осѣѣено и они, кои би имао право, а криви не би испунио на они рок кои е оглавлено, да исти кои има сетенцию према кривцѣ да понесе сетенцию ѣе би био кривац у месту, алити у селу у койоѣ чести бѣде и кои би свещеник поповао ѣ оном чести да му преда сентенцию у руке и дае проучи код цркве пред народом и да огласи кривцѣ и задржи од цркве и од закона такоѣер и друзи мирски да немѣ ничесове чести како изнутра що смо утврдили докле би се подмирили и нагодили и простили и самирили под пиену¹⁵⁾ како изнутра.

Слава Гѣ Бѣ на 20 ѣзна¹⁶⁾ по талиано¹⁷⁾ 1743 до данас нити је горне потврѣено ни друго приписато.“

Поред две кѣѣге „Почетки од комунитади“ из 1719 и 1729 г. и неколико кѣѣга „Либро од феѣи¹⁸⁾ и „Либро од новие феѣи“ из 1751, 1776 и 1789 г. имамо и једну кѣѣгу: „Либро дивершорум илити разликост“ из 1752 г. Интересантан је увод у ову кѣѣгу, који гласи:

„Год. 1752 — мѣ

Предѣсловие ка читателю и проча

Ово је либро комунитади од Топле, државе новске, наимновато дивершорум, алити разликост. Ово либро држе у свием првием госпоцкием официали¹⁹⁾ и потребно є много поради за какво ѣло када се учини какво писмо за потребу наше комунитади и овога пука, те не има либра од онога посла у официию учинена,

те то и свако друго прилично пише се аутентико или копијава како кое ћело изискуе у ово за бистро знание в напредак од сваца що се у комвнитади диелће и що се под којом банкадомъ прави и проча“.

У овој су књизи забележена само решења, која ниже наводимо, а остали листови су остали неисписани.

1. Слава Гдѣ Бгѣ на 6 ђуна 1752, талиано на Топлои. Будући се скоро преставио покоини Јово Петров Кнежевић из Биеле у марчу прошлome и он покоини Јово говорећи, да га је био удрио Филип Челалић из Биеле неколико година наприеда и да од оних убоиа оће имати смрт и на смрти оставио крв на реченоме Филипу и после се догодило зло међу рођацима, синовима покоинога сѣће Јовка Челалића и синова Јова Челалића из Биеле и убио е син Јова Челалића Петар²⁰) свога рођака сина Вквоа Ивана. И видећи наша комунитад од Топле државе новске тако превелико зло и смуђу кое се в догодило међу два племена више речена по дужности братинскои ставили су се радити о работи мирнои будући они браћа од комунитади, да се не би кое веће зло догодило међу нима звала в комунитад преда се Филипа Челалића кои е дошо с његовим братством и молили су да његовием крвницима не би чинили кое новитади, кое штете од интраде²¹) што ние обичај у нашои земљи и да би даровао коигод начин комегод од стране своих крвника вђру да може работати од свих интрада. И тако Филип чинећи за се и своег брата и за остало свое братство свеколико даровао је комунитади за љубав да не ће чинити штету ни од какве интраде дао је вђру његовом стрицу староме Јову и најмлађему сину Јовову Нику и свему његовоме братству осим Петру крвнику, кои је руковао и Петрове браће Марка, Тодора и освем Марка Маловића и Тодора Поповића, њима вђру не дае, а остали сви од стране Јова Челалића, да им је мирно пословати око ентрада и друге слободе решпектујући свећер, да му не иду три брата, синови Јовови: Петар, Марко и Тодор свршенице на очи и да подиеле два парачиска (?) земље Код магазина и на полачи и све муке, које имају уједно на туђој земљи. И диференци од магазина да виде и једно другоме испуне како нађу добри људи, да је право. На исто мјесто речени Филип и његово братство молили су банкаду: капетана и суђе, да на његово име моле више именовате Кнежевиће да му даду вђру за претежу²²) од крви његова брата покоинога Јова до Аћимова днeви, кои први дође, да о Аћимову днeви ставе кметове како је обичај у земљи и како коме осуде да прими и тако је комунитад банкада капетан и суђе звали су преда се Кнежевиће више речене и дошо је Петар и Вуко, отац и стриц покоинога Јова Кнежевића и молили су с лепим начином, да пристану, како је молио Филип и они Петар и Вуко, речени Кнежевић, чинећи за се и за остало братство, пристали су и даровали су комунитади за љубав и давају вђру реченоме Челалићу и његовом до Аћимова днe, како је питао, а о Аћимову днeви да ставе коло, како је обичај од земље наше и што коме осуде, да пристану и ова за бољу јакост биће афермата²³) од једне парте и друге на њиово име, коме буду они рећи, да за те потпишу не умиући они писати.

Ја Матиа Јововић канзалиер комунитади учиних ово писмо и стендих²⁴) овђе на либро братинско од комунитади наше пред господом капетаном и суђама атуалием²⁵) од комунитади од Топле државе Новске и Бог дао у добар час.

Ја Ђуро Бџлопавлић афермавам²⁶) горње писмо на име и по ордену Филипа Челалића будући од њега мољен, не умиући он писати.

Ја Игнатије Перовић авермавам ово писмо на име и по радету (!) Пера и Вука Кнежевића не умиући он писати.

II Слава Гџ Бџ на 8 ђуна 1752 галиано на вароши новској

Нека се зна с овим писмом, алити сътимом²⁷) или погођаем како бисмо звани и молени ми сџдци и кметови кои ћемо бити од издол подписати, а по наредби и с г.г. капетана и сџћа атуалие од комунитади наше од Топле државе новске. Бисмо звани од Филипа Челалића од едне и од Јова Челалића стрица Филипова од друге, оба из Бисле, да им видимо неке диференције међу нима од земала, кое ниесџ подиелили и муку,²⁸) що имаиџ на тои земли џедно, да им подиелимо земље и мџкџ и ставимо конфине²⁹) и брџшкете,³⁰) що кога допане да прими и ужива како све свое, да друго не претенди³¹) џ ово ћемо од земала едан од другога ништа такођер и деференциџ од магазина, да им ђустамо³²), а за крв, што е џбио син Јовов Петар, брата Филипова Ивана, то с овием посла не има, то се оставла на бандџ³³) докле Гђ Бђ дарџе, да се и то умири и тако ми сџдци кметови призвасмо Гђ Бђ џ помођ и пођосмо на Биелџ по свием землама и мукама, што имадиахџ неподиелено, виђосмо и стимасмо едно према другоме и подиелисмо и конфине стависмо и они брушкете вргоше и допаде Филипу земла ниже магазина преко пута. Више пута комунскога од запада до станца камена џ сриеди, а од истока ниже магазина земла допаде Јова до пута и сувише преко пута до станца камена и трап код пута и виноград оста за Јова, а од запада код винограда допаде Филипа. Земла У поторие допаде Филипа половина од истока, како су конфини ставлени до брда; земла на полачи (?) подиелена напола допаде Филипа са дна до половине, а Јова допаде подврх до конфина Јова Никова Челалића. А муку у Грабима у земли рисанској подиелисмо на пола, допаде Филипа од запада а Јова од истока, како су ставлени конфини, сувише мука у Грабима на-земли Матошевој подиелисмо напола: допаде Филипа од запада, а Јова од истока, муку што имаиџ џпола остае им у едно да е држе, како су и досле, земла џ Кркови што биаше подиелена и аванцаваше (?) од не Филип да мџ да Јово. . . . сувише што биаше пуштио Филип Јову земље да примакне магазин дулине аршина млетачкије пет: 5, а ширине аршина тринаес за то даемо Филипу врт код кџђе стоеђе Филипове кои бијаше од разлога Јовова³⁴) до пута комунскога с лозама и међама и свием меоралментима³⁵) за истџ землџ що мџ е пџнцио џ магазин, сџвише шое Йово наслонио на Филиповџ ластовицу³⁶) од магазина за то да има дати Йово Филипџ готова динара џ 130; од ове сџме бативамо³⁷) що има дати Филип Йовџ од добити на динаре кое су били дали Йовов син Марко за землџ и од бариела³⁸) и од дуката шое био Йово заимио пок. (?) Вџкџ. У све нађосмо и

конат³⁹⁾ им учинисмо да има дати Филип Йовѣ либара⁴⁰⁾ 45,— остае чисто да да Йово Филипѣ либара осамдесетипет £ 85; од све коната и претежа до данас и која парта не би послѣшала овѣ се(н)тенциѣ меѣмо пиеж⁴¹⁾ двката педесетъ да има дати 8 црквѣ сто Вознесение Хво на Топлой и с овиемъ доспивеамо и остављамо меѣ нима мир и братинскѣ лѣбав на славѣ божив аминъ. Иа Мат... Йововиѣ ѣчиних овѣ и стендих оѣе на либро брат ... од комунитади наше бѣдѣћи молжн од ниже подписатие сѣдаца и кметова и Бг дао добар час ја Иг(н)атиѣ Е. Еровиѣ би сѣдац, и ја Митар Црногорцевиц бих 8 ове добре лѣди и ја Митар Цетковиѣ пиписасе за и неѣмивчи он писати 8 више исти данъ на исто миесто осѣѣжих подписати сѣдци и кметови за смокве 8 Кркови (P) шое запало кориена пет 5 смокава на диелѣ Йововѣ шсѣѣвиѣ да има дати Йово Челалиѣ Филипѣ реченоме за негов дио од смокава либаре 30 £ 30 8 све идѣние. На Поторив више винограда неѣстраплено шое Йовов дио треѣи дѣга Филипу да остане за нега за (о)ни дио, шое пѣнцио Филип Никовиѣм синовима на врх винограда садѣ остае Йово Челалиѣ дѣжан Филипѣ чисто од све коната £ 115 либара стоипетнаестъ и за не јакост подписѣмо сѣѣа игнатие за се и за колеѣ неговѣ и ја Матиѣ Йововиѣ подписих ови капитѣ⁴²⁾ бѣдѣћи молен од подписатиех сѣдаца кметова на славѣ божив амин.

ја ѣгнатие северовиѣ адвермавамо⁴³⁾ за ме и за кнеза мир не ѣмивѣ ши писати.

III Слава Ѓу Ђу на 9 отобра 1766 по гречаски⁴⁴⁾ на Топлой вароши од Новога на место одабрато и проча

Будуѣи се састали на збору нашему ми каѣ и суѣе и канцелиер и остали главари и старешине на циелу нашему збору од проверне комунитади од топле, државе новске, а то поради нескладости, коѣ се до данас находила меѣу овоме пуку нашем у згоде када би која фамилија упала у какву дезграцију⁴⁵⁾ али диференцију с другом фамилиом од друге комунитади и с нашим приекомом била е арѣава обичаи да една фамилија за другу ни ено село за друго не би се бринули дати помоѣ и руку свакому свом брату од наше комунитади како обичаи чине из друге комунитади свеколике од ове Боке; кое за сваку потребу од свое браѣе единокупно и едиоушно макну се алити при суду алити на бои и на сваки други начин кое би било за нашу част и корист, а поради тога на овоме нашему данашнему збору ми каѣ и суѣе у едно и заедно са свиѣма кнезовима и старешинама и главарима и циелиѣм пуком да нитко не може потле реѣи да ние чуо и знао, за то данаске темелиѣто углависмо и отлучисмо дајуѣи свакоме на знаѣе од наше комунитади да у коѣму драго доба за сваку потребу коѣа би се догодила коѣојгоѣ му драго од исте наше комунитади такоѣер и од фуруѣиѣ⁴⁶⁾ да има свак прискочити на помоѣ кому би било потреба за обрану а за част све комунитади наше и да има сваки дати на знаніѣ каѣ и суѣама како своиема владоѣима кои ѣе имати дужност чинити се наприѣд за своју браѣу ѣе би се чекало, а с помоѣи свиѣхъ кнезова и главара ѣегоѣ би била потреба за свакога свога брата и такоѣер да има свака фамилија од наше комунитади у таке згоде приказатисе и животом и ѣесом колико да

му је особита његова потреба, а то поради части и поцења свакога нашега од исте комунитади, а која фамилија не би пристала ни приказала се у овакве потребне згоде и у сваке друге ће би се тратало⁴⁷⁾ за корист и част од наше комунитади, да има бити сасвием изметнута и извађена од сваке милости братинске ни да може имати никакве части ни садани ни њиови наследници ни призвани на збору нашем, него да има бит вековито записато у либро братинско свака фамилија која би манкала од овог данашнега збора и углавненја за свиетлос и наше наследника, дали би се коме од наше згодила каква напаст од туђина и кому би бастало⁴⁸⁾ од наше осветит згодом биће почасен и обранен од све наше комунитади за освету коју би учинио и проча и за увјерение од истога писма поставламо печат братински и подписато од исте банкаде ка⁴⁹⁾ и суђе и ка(нциалиера) и сувише од петнаес кнезова од наше комунитади како ниже подписи и проча.

Ђурица Косић капетан од комунитади

Marco Goracuchi giudize della Comunità

Петар Достинић, суђа од комунитади подписах за истога по његову ордену⁴⁹⁾

Симо Кочетановић суђа од комунитади. Милановић подписах по његову ордену не умијући он писати

Јово Злоков суђа од комунитади Сава Лакетић подписа за истога по његову ордену не умијући писати

Ко Јово Вучинов главар од Топле аферио⁵⁰⁾ Николае Комленовић подписах за њега не умијући он писати

Никола Бранович кнез од Мојдежа афермавам како више, ја пописах исти Илиа Саблић бивши од нега молен

Јово Сабличич главар од Ратишевине авермавам како више Аћим Косић кнез од Мокрина авермавам како више. Ја поп Евто Лазаревић подписах за истога

Никола Видаковић кнез од Требесина афермавам како више Мирковић подписах за истога по његову ордену не могући он писати

Капетан Гаврило Квекић главар од Пода афермавам како у истоме либру изговара, ја Нико Радуловић подписах по његову ордену и проча

Кнез Јово Вукасовић афермава горње писмо, Нико Радуловић подписа по његову ордену и проча

Томо Бокановић кнез од Сасовића афермава како отрага Никола Комненовић подписа за истога не умијући он писати

Митар Црногорчевић, кнез од Баошића, афермавам како отрагу, ја Глиго Милановић подписах по његову ордену не умијући он писати.

Марко Ожеговић, главар од Кута, афермавам како пише

Бошко Вујатов, кнез од Миочевића, афермавам како (пише, ја Глиго) Милановић подписах за истога не умијући он писати

Марко кнез Злоков, главар од Биеле, афермавам. Ја поп Марко Илић подписах за истога

Кнез Иво Марић (?) афермавам како пише

Вилип Балић, кнез од Јашице, авермавам како пише. Сава Лакетић подписујем бивши мален не умијући писати

Ђорђе Радић ка(н)залиер од комунитади.

Петар Д. Шеровић.

Zusammenfassung. — *Aus dem Archiv der alten Gemeinde Topla bei Hercegnovi.* An Hand des im Pfarrhaus von Topla bei Hercegnovi aufgefundenen Archivmaterials behandelt Verf. das Leben der aus dem Dorfe Topla selbst und vielen anderen Dörfern in der Umgebung von Hercegnovi gebildeten Gemeinde Topla. Diese Gemeinde wurde 1718 gegründet und erhielt sich bis 1797. Hercegnovi blieb aber ausserhalb des Gemeindebereichs von Topla. Der Gemeindevorstand wurde „von Jahr zu Jahr“ gewählt, und seine einjährige Amtsdauer hiess *regiment*. Er bestand aus dem *kapetan* (Bürgermeister), vier *sudja* (Richter) und dem *kanzalier* (Notar) und hiess *bankada*. In Friedenszeiten hatte der Gemeindevorstand für Aufrechterhaltung von Ruhe und Ordnung zu sorgen und Streitfälle zu schlichten, im Kriegsfall berief er das aus sechs „Fahnen“ gebildete Volksheer ein. Als Zeichen seiner Amtswürde hatte der *kapetan* einen Stab (*baketa*), dessen Einhändigung die Übernahme der Gewalt in der Gemeinde versinnbildlichte. Verf. veröffentlicht erstmalig Abschriften einiger Aktenstücke aus der Zeit von 1720 bis 1766, die den aus verschiedenen Jahren und von verschiedenen Schreibern stammenden Originalen getreu und der ursprünglichen Orthographie wiedergegeben sind.

Напомене

¹⁾ Саво Накићеновић: *Општина топаљска* у календару *Бока* за 1912 год.; Д-р Владимир Ђоровић: *Топаљска општина код Херцеговог у првој половини XVIII века* у Гласнику Географског друштва за 1929, св. XV, стр. 1—11. — ²⁾ Накићеновић у споменутом чланку. — ³⁾ Ђоровић у наведеном чланку. — ⁴⁾ *пасао* = *прошао* од итал. *passare* = *проћи*. — ⁵⁾ *небуд* од итал. *il pipote* = *братучед*. — ⁶⁾ *пуплице* *ате-стате* од итал. *pubblici attestati* = *јавна сведочанства*. — ⁷⁾ *конте* од итал. *il conte* = *кнез* (*гроф*). — ⁸⁾ *capitano della communita* = *капетан комунитади* (*општински претседник*). — ⁹⁾ *парта* од итал. *la parte* = *страна*. — ¹⁰⁾ *стабилисмо* = *одлучисмо*, *утврдисмо* од итал. *stabilire*. — ¹¹⁾ *кастиган* = *кажњен* од итал. *castigare*. — ¹²⁾ *комунску* = *заједничку*, *општинску* од итал. *comune*. — ¹³⁾ *сетенције* = *пресуде* од итал. *la sentenza*. — ¹⁴⁾ *деверенце* = *разлике* од итал. *la differenza*. — ¹⁵⁾ *под пиену* = *под казну* од итал. *la pena*. — ¹⁶⁾ *ђуна* = *јуна* од итал. *il giugno*. — ¹⁷⁾ *по италиано* = *по италијанском*, тј. *новом календару*. — ¹⁸⁾ *феди* = *уверења* од итал. *la fede*. — ¹⁹⁾ *официали* = *уредима* од итал. *l'uffizio*. — ²⁰⁾ Ово и следеће „*писмо*“ објављујемо као документа, која илуструју рад општине око умиривања својих општинара као и с тога, што се односе на познату капетанску породицу Желалића (Челалић, Ђелалић, Џелалић) из села Бијеле, из које је био Вуко Желалић. Вуко је био биран за суђу у првој општинској управи новоосноване топаљске општине. Петар Желалић (1717—1811) син Јовов, који је убио рођака (брата од стрица) Ивана, сина Вука Желалића, морао је да побегне из родног места због страха од освете. Петар се одао поморском животу и као вешт и окретан поморац постао је поморски капетан, набавио је један шамбек (мању лађу) и њоме заповедао. Године 1758 успело му је невероватном вештином и храброшћу, да са још три друга заплени велики турски царски брод „Султанију“, који је купио царски харач по грчким острвима и да зароби сву посаду на броду. Брод је одвезао на Малту, где га Малтежани дочекаше са највећим почастима. Велики мештар Малтешког реда подари Петру малтешко витештво, што је био први случај, да је наш човек православне вере постао малтешки витез, и дозволи му, да на Малти сагради православну цркву, што пре тога не бијаше никоме дозвољено. Слика Петрова, на којој је претстављен као витез Малтешког реда, чува се и данас у Бијелој у кући поморских капетана Луке и Славимира Желалића (Види наш чланак „Капетан Петар Желалић“ у Алманаху Јадранске Страже за год. 1926, стр. 287—289). — ²¹⁾ *интрада*, *ентрада* од итал. *la entrata* = *приход* или *род* са неког земљишта (*род* *грожђа*, *маслина* итд.). — ²²⁾ *претежа* од итал. *la prefesa* = *захтев*. — ²³⁾ *афермат* од итал. *afermato* = *потврђен*. — ²⁴⁾ *стендих* од итал. *stendere* = *напи-*

сати, писмено саставити. — ²⁵) атуалием од итал. attuale = садашњи. — ²⁶) афермавам, авермавам = потврђујем од итал. affermare. — ²⁷) стимом = проценом од итал. la stima. — ²⁸) муку = труд, који су уложили око обрађивања земље и плодове тога труда. — ²⁹) конфине = границе од итал. i confini. — ³⁰) брушкета = ждреби, ждребање од итал. i broschetti. — ³¹) претенди = захтева од итал. pretendere. — ³²) ђустамо = уредимо од итал. giustare. — ³³) на банду = на страну. — ³⁴) од разлога Јовова = што припада Јову. — ³⁵) меорамента од итал. il miglioramento = побољшица. — ³⁶) лас-товицу од куће = врх кућног зида (у ширини куће). — ³⁷) бативамо од итал. (ri)battere = одбити. — ³⁸) барио = аков од итал. il b:riale. — ³⁹) конат = рачун од итал. il conto. — ⁴⁰) либра = ондашњи новац. — ⁴¹) пиеж = јемство, залог од итал. il pieggio. — ⁴²) капитуо = поглавље од итал. il capitolo. — ⁴³) адвермавам = потврђујем од итал. affermare. — ⁴⁴) по гречаски = по грчком, тј. старом календару. — ⁴⁵) дезграциу = невољу од итал. la disgrazio. — ⁴⁶) фуренције = страних од итал. forestiero. — ⁴⁷) тратало = ратило од итал. trattare. — ⁴⁸) коме би бастало = ко би био кадар (од итал. bastare). — ⁴⁹) ордену = наредби од итал. l'ordine. — ⁵⁰) афермо = потврђујем од итал. affermare.

Свадбени обичаји у Пећи

Бавећи се са Научном експедицијом Београдског универзитета у току лета 1933 године и у Пећи, добротом и предусретљивошћу г-ђе Ане Здравковић и њеног брата г. Владе Радовића, наставника цртања у гимназији, забележио сам старинске свадбене обичаје у Пећи који се губе. Како поред осталог и економске прилике утичу на народни живот и обичаје, то је вероватно да ће и данашњи, из прошлости заостали обичаји, ускоро доживети осетне промене.

Увод за почетак брачних преговора почињао је на овај начин.

Треће суботе Великога поста девојке, стигле за удају, причешћивале су се. Том су приликом обично носиле јело код цркве и тамо су после причешћивања и ручале. После ручка у Митрополитској башти девојке су играле саме, без момака, пошто је субота пазарни дан и момци су тада били запослени на пијаци. За време турске управе су све хришћанске куће биле зидом ограђене, да би живаљ био сакривен од турских и арнаутских очију. Исти је случај и са турским кућама, јер су и Турци крили своју женску чељад од Срба. Зграда Митрополије била је окружена кућама, и ако се који од момака интересовао за коју девојку, он је обично долазио у неку од оближњих кућа и вирио кроз рупу од зида, посматрајући коло у Митрополитској башти. Девојке су тада носиле стару српску ношњу, а на лице су стављале јашмак, исто као и Туркиње. Девојачка ношња била је слична ношњи жена; али док су жене носиле накит: дукате, прстење, добљан¹⁾ и др. девојке су биле без накита.

Приликом тајног гледања, ако се момку допала која од девојака, он је о томе обавештавао своје родитеље. Да би упозорио свога оца да је стасао за женидбу, момак је испод очевог јастука у кревету стављао секиру. Када је отац тако сазнао за синовљеву жељу, преко своје жене се распита коју девојку жели син да му запроси. Када се посредним путем сазна коју девојку син хоће, мајка би рекла сину да су му „бегенисали“ девојку и питала би га да ли му се она допада. Дешавало се да родитељи испросе за сина девојку коју он неће — то је био ређи случај, али девојци никад нису чињени уступци. Из овога

¹⁾ добљан = велики дукат.

је јасно да се момак и девојка нису, у случају свршених претходних радњи, састајали све до венчања.

Када је свршено са избором девојке и одређено коју ће запросити, ишло се на *мали нишан* (давање речи). У среду (срећан дан) је момкова родбина одлазила девојци и даривала је *малим дукашом*, а девојка је по родбини момку слала марамицу и струк босиљка. Отац и мајка момкова не иду на мали нишан, тј. онда када дају реч да хоће девојку да узму. У ствари, ово је једна привидна радња, јер су се родитељи већ раније договорили о томе.

Веридба или *велики нишан* се врши после два до три месеца, и то опет без младожење. На велики нишан иду мушкарци без жена, и то: отац, брат, кум и други, њих пет до шест. Девојка није тада код своје куће, нити сме да се покаже гостима — просиоцима. Она оде у далеку својту да не би видела просиоце. Овом приликом просиоци донесу: велики дукат — добљан, бонбоне и неколико турских черека (новац). Просиоци уговоре са младином родбином дан свадбе, а нека млада жена, са девојачке стране, дарује просиоце чарапама. За младожењу и његове укућане дарују се бошчалуци, док се осталој родбини дају дарови, које просиоци понесу. Када се девојка врати кући из родбине, где се била склонила, не сме да проба ништа од донетог јела, да не би било свађе у браку.

Свадба се врши у недељу. У среду, пре свадбе, сваки од младожењиних рођака, кога је испрошена девојка даривала, доноси на шимшировој гранчици по један дукат који се звао „*киша*“, свакако зато што је шимширова гранчица била њиме окићена. Исто тако и укућани из момкове куће морају дати мало већу киту и дукат, а сама момкова кита мора да буде највећа и то са пет до седам дуката. Тада долазе девојке из суседства и ките „*здравицу са варком*“ (чутуру). Ово се спреми већ у среду, да би *момче* (ђувегија) са зетом — војводом могло да иде да позива госте у сватове.

У четвртак дође ашчика (куварица) која ће да кува јело за сватове. Ашчики се даду хаљине за младу, момков дар, које ће млада да обуче на дан свадбе, и она их носи младиној кући. Ашчика овом приликом понесе и све ките дуката, које је млада добила од момкове својте, његових укућана и од самога момка и преда их старешини младине куће. Овом приликом ашчика понесе и ибрик медене ракије. Ашчику лепо дочекују и дарују је чарапама. Том приликом млада да ашчики дарове за момкове укућане; рубље које се по ашчики пошаље момку мора он да обуче на дан венчања. Кад се ашчика са даровима врати кући, укућани је дочекају. Ако ашчика дође весела, укућани знају да је била лепо дочекана, а ако дође невесела, значи да је била рђаво примљена и дочекана. Према томе се и момкова родбина управља.

Полазећи младиној кући ашчика са даровима понесе и беле, сребрне, паре, које домаћин момкове куће шаље своје пријатељу као откуп за

девојку. Отац младин узме већи део а мањи врати, што значи да му не даје девојку новца ради него пријатељства ради.

У четвртак вече девојка приређује својим другарицама опроштајно вече. Другарице разгледају добивене дарове, певају и играју до зоре. У зору, кад се растају, певају, грле се, љубе и све плачу што се растају. Том приликом испрошена девојка повуче сваку другарицу за нос, да би се и оне ускоро удале.

У петак су код кумове куће прављени венци за младенце (од шимшира и варака).

У суботу млада обуче хаљине које јој је момак по ашчки послао. Тада долази њена женска родбина, доноси јој дарове и гледа младу. Млада стоји у дну собе откривена лица и двори. Једна жена узме је за руку и води да пољуби руку женама које су дошле. Мушки тада не долазе. У суботу вече младин отац прави вечеру за своју родбину. На ову се вечеру не зове нико од момкове родбине. Исто тако и момкова породица приређује вечеру и весеље, али, такође, само за своју родбину.

У недељу рано у зору пођу сватови од момкове куће за *младу*. Како се избегавао додир са Турцима то се рано ишло по младу. Због мрака су обично ношени фењери или буктиње. Сватове је пратила музика (ћемане — виолина, тарабука, зурле, даире (деф) и грна — кларинет). Успут су певане и песме (види даље) али мање, јер су се бојали Турака. Више се пева кад сватови дођу пред младину кућу. Војвода, са којим иде и младожења, не говорећи ништа, носи „зравицу“ (чутуру) напуњену вином. Они иду последњи и кад сватови дођу близу младине куће, два брза младића између младожењених сватова узму од војводе „зравицу“ и оду напред пријатељу, оцу младином, да му јаве да већ долазе и дају му „да здрави“ (пије). Пријатељ им да по мараму, коју они вежу око главе и рамена и са њима се враћају у сватове. Ова два младића зову се *мушшулукије*. Када сватови дођу пред младину кућу, пријатељ (младин отац) их дочека. За то време свирачи свирају, млађи играју а сватови се часте. Ово се све дешава пред младином кућом. Млада је већ спремна. Тада девер — брат младожењин, пође да је узме и таман да уђе а млада родбина му затвори врата и захтева од њега да плати „вратарину.“ Тада му кажу: „Наша девојка не узима се тако лако. Да даш злато за злато.“ Девер прво даје најситнији новац, који млада родбина прими, али тражи још. Тада девер, да би пристали, даје сребрне паре. Овим хоће млада родбина да добије од девера што више новаца, који после поделе девојке које су биле око младе. Тек после овога пусте девера у кућу и код младе. Када девер седне, послужи га. После послужења девер тражи да прстенује младу. Том приликом му певају. Девер је донео свој дар: ципеле напуњене леблебијама, сувим грожђем, бонбонама и ситним новцем. Кад му приведу младу, он устане да је прстенује. Прстен, који даје млади, девер ставља прво на своју руку па на младицу, и то три пута

наизменично. Исто тако поступа и са ципелама, које је донео млади на дар: ципеле пуне слаткиша натуче девер мало на своје ноге па онда на младине, и то, такође, три пута. После тога баца млади на главу леблебије које деца и девојке купе. Девојке то чине да би се удале. Том приликом певају. Млада обуче ципеле а девер добија као дар мараму и одлази из младине собе међу госте. После овога се млада уз плач опрашта са својима, и том јој приликом певају:

„Одби се лоза од грозда
и наша Ружа (име) од рода . . .“

Кад се млада опростила, два мушкарца, браћа из родбине, изводе је на улицу, љубе се са девером и предаду му је, а младин брат дарује сестру новцем (дукатом). Млада је покривена дувком. Када млада полази од своје куће на венчање, позове је трипут једно мушко дете да се кући врати, али се она не сме да окрене из разлога да њена деца не личе на њен род него на род у који одлази.

Кад су сватови дошли у цркву¹⁾ приступало се венчању. После свршеног венчања младожења је скидао дувак са младиног лица и тек је тада први пут види. Млада пољуби њега у руку а он њу у чело. Чињеница да младожења види младу први пут тек после свршеног венчања пружила је могућност и за извесне подвале.²⁾

После свршеног венчања сватови су се враћали кући. Нису се враћали истим путем због тога, да не би нека зла жена ставила на пут чини. Исто тако ако се у путу сретну две свадбе, сватови сакрију младу да једна другу не би виделе. Верује се да ће она млада, која прва види другу младу, више живети.

Када се сватови приближе младожењиној кући, два младића између сватова узму од војводе „зравицу“ (чутуру) и оду да јаве мајци да невеста долази. Њих младожењина мајка дарује марамама. Улазећи на капију новог дома, млада ступа десном ногом. За то време свекрва је чека у авлији са решетом (од тенећке). У решету су: јечам измешан са ситним парама и мало бонбона. Свекрва пружа млади решето, из кога она узме рукама јечам са новцем и бонбонама и прави крст бацајући оно што је захватила. Око ње се тискају деца и купе новац. Остатак јечма са новцем и бонбонама свекрва баца на снају и даје јој

¹⁾ У Пећи за време Турака као и сада (Пећка Патријаршија је изван Пећи) није било цркве већ само капела у основној школи.

²⁾ У Баковци су једном испросили лепу девојку за неког момка. Али када је момак тој девојци, после венчања, скинуо дувак са лица, пред сватовима се указала ругоба. Сви су се сватови из младожењина рода узбунили, јер је било јасно, да се радило о подвали. Ствар је била у овоме. Кад су просиоци дошли да испросе девојку из једне породице у Баковци, та је породица, место своје девојке, која је била ружна, извела једну другу из комшилука. Момак је хтео да је отера, али је родбина рекла да би то за кућу била срамота, и младожења је морао да се помири са овим патријархалним обичајем.

празно решето, које она баца на кров од куће. После овог предају млади дете — накоњче, које она диже три пут у вис, љуби га и дарује. Пре него млада хоће да ступи у кућу свекрва јој принесе меда у чаши. Млада завлачи у чашу три средња прста десне руке, раздрљи свекрви груди и намаже их медом. Ово чини због тога, да би она била свекрви и свекрва њој слатке као мед. Кад се и ово сврши, узима се слатка погача коју изломе изнад младине главе и сватови је разграбе. Ово се чини да би се девојке и момци, кој погачу поједу, удале и оженили. Тада уводе младу у кућу, где се кува јело. Дају јој со да осоли јело, што значи да она постаје домаћица. Млада све ово врши у пратњи девера. За то време свекрва седне на трonoжну столицу, а сватови проспу изпод ње воду: шале се на рачун свекрве као да се умокрила, а млада мора да јој да неку суву тканину да се као бајаги убрише.

Кад дође време ручку, гости седају за сто. За време ручка, кад треба вино да се пије, девер изводи младу да „двори“ прву чашу вина. Млада не руча са гостима него доцније са девером и младожењом у засебној соби. Веселе траје до у вече и млада изађе, у току весеља, са девером и младожењом да игра коло. Сватови се пред вече, раније или касније, разилазе. Пред свршетак весеља, у вече, уграбе бећари свекра и хоће да га вешају, а млада даје откуп да би спасла свекра. То се исто понавља и са свекром, кумом, старим сватом и девером. У име откупа млада даје мараме. Када гости одлазе, девер стоји са младом на излазу; млада љуби у руку свакога са којим се опрашта, а они је дарују. Сав новац који добије, млада даје деверу, а он јој то после преда.

Кад оде даљна својта, у кући остану само они из најближе момкове родбине и настављају весеље. Тада и млада учествује у весељу са њима.

Прве ноћи млада не спава са младожењом него са његовом женском родбином. Сутрадан, рано у зору, млада устаје и очисти обућу свима укућанима, од најмлађег до најстаријег. Млада неколико дана не кува.

Друге вечери, после вечере, кад буде време за спавање, млада опере ноге свекру, свекрви и деверима. Не пере их младожењи. Кад им опере ноге, они јој бацају у воду, у којој су ноге пране, дар — мале дукате. После тога, кад треба да се легне, уводе младу и младожењу у собу. Прво улази млада и распрема постељу, а онда уђе и младожења. Пре него што млада уђе у собу, на сат два раније, веште жене завежу јој учкур на гаџама, како би се муж, пре него приступи и последњем брачном чину, помучио да одреша. Младенци остану сами у соби, а родбина се на пољу весели, лупа на врата и узнемирава их. Има враголастих жена које раније пробуше рупу на тавану, прозору, вратима, или где било, да би кроз њу звириле и гледале шта младенци раде, али се младожења раније постара да све те рупе затвори.

После прве брачне ноћи, сутра у јутро, младожењина родбина гледа постељни чаршав, па ако се на њему виде трагови који јасно говоре да је млада била невина, онда се свекрва радује и дарује чаршаф „паром“, а комшилук долази на врућу ракију.

У четвртак после свадбе млада и младожења са својима иду у походе младиној породици и понесу им поклоне. Ово се врши увече и зове се „на вечеру“.

У прву недељу после свадбе младожења приређује ручак на који зове младину родбину. Сви који на ручак дођу донесу поклон. Овај се ручак зове „*зијафеш*“.

Четрдесет дана после венчања млада иде у цркву „*да двори*“, тј. да отстоји службу.

Песме које се певају приликом свадбених обичаја у Пећи.

У недељу у јутро родбина младенаца спрема око куће и пева:

„Редом по редом јесење,
У ове дворе весеље.
Све му се племе весели:
Највише отац и мајка,
Па онда браћа и сестре,
За њима цела родбина“.

(Песма бр. 1)

Кад се момак облачи певају му:

„Билбил поје на ружици, Саба' зора је. Устај, Јово, устај злато, Зови сватове.“	„Билбил поје на ружици Саба' зора је. Устај, Јово, устај злато, Зови јенције.“ ¹⁾
— „А ја имам милог баба Сабраће ми их“.	— „А ја имам миле сеје Позваће ми их“.

(Песма бр. 2; прву певају женске а другу мушки)

Пред полазак сватова од младожењине куће пева се:

Сву ноћ лових ништа не улових, Кад би зора улових девојку. Веза коња за јелову грану, А девојку за десницу руку. Девер снаји тихо говораше: „Ој, снашице, питома ружице, Или с' расла бора гледајући,	Ил' нашега брата чекајући?“ — „Нит' сам расла бора гледајући, Нит' нашега брата чекајући, Већ сам расла <i>једихша</i> у мајке; Шећер јела, шећер воду пила, Свилу прела, на свилу седела.“
---	--

(Песма бр. 3)

Кад се пође из младожењине куће по младу почну одмах из куће да певају путем:

„Ој, радости веселости,
А где си нам до сад била?“
— „Где сам да сам, сад сам овде.
Бабо ме је опремио,
И сада сам код вас дошла.“

(Песма бр. 4)

¹⁾ јенције = жене које иду у сватове.

Код младине куће, пред залазак месеца, отприлике када ће сватови доћи по младу, певају:

„Сјај, месече, до зоре,
Не залази, рано је,
Док ми драги не дође
У бабине дворове,
У хас башћи легеној
Под ружицу румену“.

Рефрен:

„Ружа косу расплела,
Свога драгог чекала;
Дођи, драги,
Чекају те до зоре“.

(Песма бр. 5)

Код младине куће, пре него што ће сватови доћи, пева се:

„Овде нама кажу	Са добром девојком,
Момче нежењено.	Која нама носи
Ил' га ви жените,	Три товара дара,
Ил' га нама дајте.“	Три товара дара
— „Ми ћемо га женит’	А четврти блага“.

(Песма бр. 6)

Кад сватови долазе у младину кућу певају им:

„Добро дошли, кићени сватови.
Кад дођосте, кад брже одосте,
Милу снашу на крило понесте“.

(Песма бр. 7)

Када сватови дођу младиној кући, младин отац даје младожењиним сватовима чутуру, и тада се пева:

„Домаћин Бога моли, амин, амин.
Стари сват Бога моли, амин, амин.
Кум Бога моли, амин, амин.
Барјактар Бога моли, амин, амин.
Девер Бога моли, амин, амин.
Војвода Бога моли, амин, амин“.

(Песма бр. 8)

Кад девера уведе код младе и он испразни изнад њене главе напуњене ципеле са бонбонама, о које се девојке отимају да би се што пре удале, и док девер облачи млади ципеле а млада му везује деверску мараму, пева се:

„Развила се златна жица	Извила се златна жица
Из ведре неба,	Из ведре неба,
Савила се милој мајци	Савила се милом браци
У свилна недра.	У свилна недра.
То не била златна жица	То не била златна жица
Из ведре неба,	Из ведре неба,
Већ то била наша мома	Већ то била наша мома
Из добра рода.	Из добра рода“.

Песма (бр. 9)

Младожењи у младиној кући певају:

„Ниска стреја, висок ђувегија.
 Дижн стреху, девојачки бабо,
 Доклен прође висок ђувегија“.

(Песма бр. 10)

Кад изводе младу да је предаду деверу, али док му је још нису предали и док она плаче, певају:

„Одби се лоза од грозда И наша Мара од рода. Одби се лоза од грозда И наша Мара од оца. Одби се лоза од грозда	И наша Мара од мајке. Одби се лоза од грозда И наша Мара од браће. Одби се лоза од грозда И наша Мара од сестре“.
--	---

(Песма бр. 11)

Или:

„Одби се бисер грана од јоргована,
 И лепа Мара од своје мајке.
 Врати се, лепа Маро,
 Мајка те зове“.

(Песма бр. 12)

Кад сватови одлазе из младине куће пева се:

„Стан'те, постан'те, сватови,
 Наша је мома малена
 Али је рода голема“.

(Песма бр. 13) и „Збогом пошли кићени сватови“.

Кад сватови изиђу из цркве после венчања пева се:

„У цркви сам била, Богу се молила: „А мој, Боже, благи, А где ми је драги? Ако пут путује	Срећно нека му је; Ако вино пије На здравље нек му је; Ако другу љуби Бог нека му суди“.
---	--

(Песма бр. 14)

Укућани младожењини певају пред капијом, дочекујући сватове после венчања:

„Излеже вила из горе,
 Огрну контраш до земље,
 Загрну свилне рукаве.
 Маши се руком у деп,
 Извади златну јабуку,
 Баци ју Јови у дворе,
 Просу се бисер и злато“.

(Песма бр. 15)

За време ручка, кад пију вино, мушкарци певају:

„У чије се здравље вино пије Све му здраво и весело било. Весели се, кућни домаћине, Весели ти гости око софре, У пољу ти родила пшеница,	А у брду винова лозица, А у кућу сва мушка дечица. С обе стране сење и весеље, Целом братству здравље и весеље“.
---	---

(Песма бр. 16)

За време весеља, после ручка, сватови певају:

„Девере, ситни бисере,
Изведи снаху у коло
Да ти ју виде сватови“.

(Песма бр. 17)

а када се песма сврши, појављује се девер са младом и ступају у коло.
Тада се у колу, уз игру, пева:

„Игра коло на ливади
На зеленој трави,
И у колу девојчица
Бела и румена.
Отуд иде младо момче
На коња зелена.
— „Помоз’ Богом, девојчице,
Бела и румена“.
— „Нит’ ме знаје, нит’ познаје,

Именом ме зове.
Ја се кријем иза мајке,
Не смем да с озовнем.
Па ми даје шећер шербет
У златној маштрафи!¹⁾“
„Ил’ га пила, ил’ не пила,
Мораш моја бити.“
— „Нит’ ћу јести, нит’ ћу пити,
Нит’ ћу твоја бити“.

(Песма бр. 18)

„Посеја деда
Ситан босиљак.
Навади се деди
Три девојке младе.
Разапе деда
Замке по башти,
Те ухвати деда
Три девојке младе.
Прва му вели:
„Пусту ме, дедо,
Пусту ме, дедо,

Ја сам ти сваћа“
— „Кад си ми сваћа,
Сваћа се фаћа“.
Друга му вели:
„Пусту ме, дедо,
Пусту ме, дедо,
Ја сам ти унука“.
— „Кад си унука
Шта хоћеш тука.“
Трећа му вели:
„Пусту ме, дедо“ . . . Текст непотпун.

(Песма бр. 19)

После овога дође коло уз песму, које води стари сват :

„Купус козе попасоше,
А јзрице све главице.
Осукујте све званице,
Понајпрви стари свате,
А за њима мили куме“.

(Песма бр. 20)

Мелодије горњих песама су ове:

¹⁾ Маштрафа = чаша.

Moderato

1 Ре-дом по ре - дом је - се - ње,
ре-дом по ре - дом је - се - ње.

Moderato

2a Билбиљ по - је на ру - жици, са - ба'
зо - ра је, са - ба' зо - ра је,

Moderato

2б Бил-биљ по-је на ру - жици, са - ба' зо - ра је, са-ба' зо-ра је'

Moderato

3 Сву ноћ ло - вих ни - шта не у - ло - вих,
сву ноћ ло-вих ни - шта не у - лових.

Moderato

4 Ој, ра - до - сти ве - се - ло-сти, ој, ра - до - сти ве - се - ло-сти

Moderato

5 Сјај ме - се - че до зо - ре, сјај ме - се - че до
зо - ре, не за - ла-зи ра - по је. *Allegro* Мо-ма косе распела,

Moderato

6 Ов-де нама ка - жу, ов-де на - ма ка - жу момче не - же -
њено, овде нама ка - жу, овде на-ма ка - жу момче не - же - њено.

Moderato

7 До-бро дош - ли ки - ће - ни сва-то - ви,
до - бро дош - ли ки - ће - ни сва - тови.

8 *Moderato*
До - ма - њин Бо - га моли, а - мни, а - мин.

9 *Moderato*
Разни - ла се злат - на жи - ца из вед -
ра не - ба, из вед - ра не - ба.

10 *Moderato*
Ниска стре - ја ви - сок ђу - ве - ги - ја,
ни - ска стре ја ви - сок ђу - ве - - - ги - ја.

11 *Lento*
Од - би се ло - за од гроз да, од - би се ло - за од гроз да

12
Од - би се би - сер гра - ша од јор - го - ва на,

13
Стан те, по - стан те, сва - то - ви, стан те,
по стан те, сва - то - ви.

14 *Moderato*
Збо - гом пош - ли ки - ће - ни сва - то - ви,
або - гом пош - ли ки - ће ни сва - то - ви

15 *Andante*
У цркви сам би - ла, у цркви сам би - ла Бо - гу се мо - ли - ла ли - ла

16
Из - ле - же ви - ла из то -
ре, из - ле - же ви - ла из го - де

17 *Andante*
У чи-је се здрав - ле ви - но ши - је, у чи-је се здравље ви - но није

18 *Lento*
Де - ве ре, сит - ни би - се - ре,
де - ве ре сит - ни би - се - ре.

19 *Allegro Moderato*
Игра ко - ло на ли - ва - ди на тра - ви зе -
ле ној, на тра - ви зе - ле - ној.

20 *Allegro*
По-се-ја де-да ситан бо-си-љак, посеја де-да ситан бо-си-љак, ситан бо-си-љак

21 *Allegro*
Ку-пус козе, купус козе попасоше, купус козе, купус козе по-па-со-ше.
свога драгог че-ка - ла. „До - ђи, драги, че - ка - ћу те до зо - ре.”

У музичком погледу свадбене песме из Пећи пружају следећи изглед.

Ритмички. Свadbене песме из Пећи крећу се у такту $\frac{2}{4}$ и $\frac{3}{4}$, као најпростијем, односно у сложеном такту $\frac{4}{1}$, или у такту $\frac{3}{8}$ и $\frac{4}{8}$. Осим тога песме под бр. 1, 12, 13 и 17 имају полиритмички састав: у песми бр. 1 — $\frac{5}{4}$ ($\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$) + $\frac{4}{4} + \frac{7}{4}$ ($\frac{4}{4} + \frac{3}{4}$) + $\frac{4}{4}$; у песми бр. 12 — $\frac{5}{4} + \frac{4}{4} + \frac{2}{4} + \frac{5}{4} + \frac{4}{4}$; у песми бр. 13 — $\frac{5}{4}$ ($\frac{2}{4} + \frac{3}{4}$) + $\frac{4}{4} + \frac{7}{4}$ ($\frac{3}{4} + \frac{4}{4}$) + $\frac{4}{4}$; у песми бр. 17 — $\frac{3}{4} + \frac{4}{4} + \frac{3}{4} + \frac{4}{4}$.

Мелодиски. Амбитус — обим мелодија је следећи: у обиму кварте: песме бр. 6, 8, 11, 15, 17, 20 и 21; у обиму квинте песме бр. 1, 2а, 4, 9, 13, 16, 18 и 19; у обиму сексте (велике) песме бр. 2в, 3, 7, 10, 12 и 14; у обиму октаве — песма бр. 5. Прекомерна секунда налази се само у рефрену песме бр. 5. Као и све обредне песме, и свадбене песме из Пећи су скоро једнообразне. И док је мелодиски скелет код већине песама састављен поглавито на главним тоновима скале, примењујући, као пролазне, тонове на споредним ступњевима, дотле песме под бр. 16 и 18, нарочито, као и још неке друге, обилују мелизматичким шарањима, што је један интересантан елеменат, свакако.

Метрички. У погледу музичких периода мелодије су састављене симетрично а и несиметрично. Према томе периоди су састављени из

двотактовног, тротактовног и четворотактовног метрума, односно из њихових комбинација. Преглед је следећи. Песма бр. 1 = 4 + 4; бр. 2а = 4 + 3 + 3; бр. 2в = 4 + 3 + 3; бр. 3 = 7 + 5; 4 = 4 + 4; 5 = 7 + 7 + 6 + 4 + 5; 6 = 3 × 2 + 3 × 2; 7 = 7 + 5; 8 = 3; 9 = 7 + 5 + 5; 10 = 7 + 5; 11 = 5 + 5; 12 = 4 + 3; 13 = 4 + 4; 14 = 7 + 5; 15 = 3 × 2 + 3 × 2; 16 = 5 + 5; 17 = 4 + 4; 18 = 5 + 5; 19 = 7 (3 + 4) + 4 + 6; 20 = 4 + 6 и 21 = 3 + 3.

Коста П. Манојловић.

Résumé. — *Coutumes nuptiales à Peć.* L'auteur a noté des coutumes nuptiales de Peć (ville de Serbie du Sud) qui datent de l'époque de la domination turque, coutumes qui aujourd'hui se perdent rapidement. Il est intéressant de souligner que il y en avait des cas que le jeune homme et la jeune fille ne se sont pas connus jusqu'au jour même du mariage. L'auteur décrit les coutumes nuptiales dans l'ordre où elles se déroulent en commençant par les petites fiancailles (*mali nišan*) lorsque les parents du jeune homme se rendent dans la maison de la jeune fille pour donner la parole qu'ils la prendront pour leur fils; il parle ensuite des grandes fiancailles (*veliki nišan*) qui ont lieu au bout de quelques mois. Il faut remarquer que le jeune homme ne se rend pas dans la maison de la jeune fille. La noce (le mariage) a lieu habituellement le dimanche et huit jours avant la noce on fait les préparatifs. En exposant ces coutumes, l'auteur indique les chants qui se chantent en diverses circonstances au cours des préparatifs nuptiaux et de la cérémonie.

Из народне медицине у околини Подгорице

У околини Подгорице су се и до данас одржали стари начини лечења народним лековима и многа веровања и празноверице. Грађу који сам о томе прикупио, објављујем у овоме чланку.

Да би се излечиле брадавице, треба онај који их има да пође до воде и да нађе врбу. Са врбе мора да откине онолико листова колико има брадавица и да их наниже на црвен свилен конач. Са листовима треба да прекрсти трипут брадавице, па листове да остави на високо место, али се на њих не сме окренути. Да би брадавице „предао“ другој, треба да пусти из њих крв и њом да намаже штап. Тај штап да баца на пут и онај који га узме добиће брадавице.

Док метеор пролази кроз васиону треба прећи руком преко брадавица и у том правцу преко руке дунути, да би нестале.

Да би се излечиле брадавице, треба их на Ђурђевдан пре изласка сунца потрљати о росну траву.

Да би се излечило крваво око, гребна на њега привити „твор“. Твор се прави од беланца и од шапа (стипсе) које треба измешати.

Око се лечи травом од искрице.¹⁾ Треба траву од искрице истуцати и ожети је кроз крпу, затим сок од ње измешати са ракијом и после по неколико капљица сипати у око.

Да би се излечило бело на оку, треба у око ставити мало сажваног белог лука или ситног шећера (овим се обично лече животиње).

Да би се излечило ухо, треба угрејати нож и на њега притиснути главицу белог лука да сок из њега капље у ухо.

Ако кога боли ухо због нечистоће, треба у њега ставити крај од свеће и упалити је. Свећа се прави од платна широког око 5 см., које се замочи у растопљен восак. После се платно узме и кад се восак смрзне увије се око штиље (дружике), која се после извади.

Неки сипају топли зејтин у ухо.

Неки лече ухо балегом. Узме се говеђа балега и испече, преполови се и у њу се успе вино, па се топла превиде на ухо.

Ухо лече јабуком и пелимом. Испечена јабука се обавиде зеленим пелимом. Сок од јабуке и пелима треба после сипати у ухо.

У ухо дојиља треба да намузе неколико капљица млека, да би оздравило.

За лечење уха има нарочита трава, коју треба испећи, оцедити и њен сок сипати у ухо.

¹⁾ По Вуку је то у Срему некакав цвет као трстенак (В. Рјечник III изд. стр. 243). Ур.

Да би знали да ли у уху има каква животињица (ухолаца, мрав и др.), треба у њега усути хладне воде и гледати да ли ће се вода клобучати. Ако вода клобуча значи да у уху има нека животињица, која ће због воде сама изићи напоље.

Ухо се лечи луком пурјаном (празилуком). Овај лук треба испећи и исцедити неколико капљица у ухо.

На заушнице треба привити вуну замочену у ракију и на њој ставити тамјана и лишћа од иглице (у Далмацији ово дрво зову жижула). Неки привијају неопрану вуну, замочену у сирће и посуту ситном кафом.

Да не би опадала, косу треба опрати водом, у којој се кувало орахово лишће.

Да би косу очували, треба на Божић узети оне свеће између којих су увече унесени бадњаци и на њима упалити мало косе.

Да би коса боље расла, треба је опрати водом, у којој се кувао бршљан и гајтан трава (трава која личи на гајтан а расте у пећинама).

Косу треба намазати петролеумом, да би се уклонила перут.

Да би се породила лакше породила, преко ње треба жена, која се пре породила, да пукне из револвера или чега другог.

Да би се жена лакше породила, треба је додирнути штапом којим је змија ударена. Узме се једногодишњи штап и њим се удари змија која држи жабу и изговори се: „Раздвојте се ви двоје“. Овај штап се чува и кад се породила порађа додирну је њим и изговоре ове речи.

Породила треба да попије једну малу шољу уља или масти, да би се лакше породила.

Трудну жену треба ударати мужевим учкуром по крстима, да би се лакше породила.

Да би се лакше породила, породили треба да пљуне у уста жена, која се раније породила.

Да би породила имала доста млека, треба да поједе или прогута мало маховине са оног зида, у коме је зазидана нека женска.

Дојиља која нема довољно млека треба о врату да носи „кам од млека“ (плаво-бели кам) и кроз пелену да попије мало воде испод воденице.

Да не би болеснику „долазила“ падавица, треба сковати нож од гвожђа и не употребљавати га. Кад му дође, треба позвати некога који не зна да овај има падавицу, да му тим ножем прекине учкур не говорећи ништа и да баци нож позади. Неко други треба да узме нож и да га баци у воду говорећи: „Кад се овај нож повратио, тада њему дошла падавица.“

Да би се излечила несвестица, треба вратне жиле квасити хладном водом, а око зглобова на руци привити облоге из раствореног креча.

Кад се дете онесвести, треба га попрскати хладном водом и трљати да се поврати.

Ко је малокрван, треба на Благовести да цодигне главу и да му у уста неко сипа вино тако, да му пође у стомак не пијући га. Верује се, да ће добити онолико крви колико је вина попио.

Ко не може да спава, треба да измеша мало вина и ракије и да попије, или из тога да стави облог на чело, па ће боље спавати.

Да би мало дете спавало, треба му дати неколико кашичица чаја од ашаша (ашаш је једна врста мака).

Да би престао зуб да боли, у њега се ставља: зрно соли, тамјан и дуван. Или се зуб испира ракијом у коју је стављена со, или јако сирће у које су скувани лучеви чворови.

Оток од зуба мажу уљем у коме има нека нарочита црвена трава; међу облоге из топле ракије а неки га лече травом пепељушом. Пепељуша се скува, ситно издоби и испржи на зејтину. После се млака привија на оток.

На оток се меће скувани слез или коприва, да би што пре огнојио. Место коприве може се употребити зелено лишће од шљиве, које често може оток да поврати.

Да би оток „растекао“, треба га умити водом, у којој је била змијина кошуља.

На оток се превија кашица од црвенице и вина, и то ујутро, на подне и у вече.

Истуцана трава баздуља (татула) посута јаком ракијом привија се на оток. Треба је привити 2—3 пут дневно.

Противу главобоље се носе записи (амајлије) које пишу оце.

Кад глава боли, треба је завезати крпом замоченом у сирће, на којој је стављен истуцани бели лук.

Кад кога дуго боли глава или има жлезде, треба му пустити крв помоћу пијавица. Том приликом пијавице се пуштају на слепе очи или на врат. Пијавицу не ваља маћи док сама не падне. Ако крв не може да се заустави, треба на раницу ставити мало дувана или пепела.

На главу привијају кришке кромпира или лука.

Главу треба трљати змијином кошуљом, да не би болела.

Стомак се лечи ракијом, у којој је била линцура. Од ње треба пити свако јутро по једну чашу.

Пије се измешано сирће са јајетом да би се стомак прочистио.

Кога боли стомак, треба ујутро и на подне да пије воду у којој су скувани корени од коприве.

Ко болује од стомака, треба да пије воду из „пленског“ (заплењеног) суда, или да о учкуру носи мали шупаљ камен.

Да човека не би болео стомак, треба да једе салату од жуђенице (маслачка).

Ујед од змије лечи се змијином травом чији врхови личе на змијину главу. Траву треба истуцати и привити на уједено место. Том се приликом говоре неке тајанствене речи.

Кад змија уједе човека, треба овај да убије њу или коју другу, да извади из ње лој и да га скува у води, па после ту воду да привија на уједено место.

Ујед од змије лечи се „зеленим“ мелемом. Да би се направио зелени мелем, треба убити змију и дати од ње мачки да поједе. Кад мачка поједе од змије, она тражи траву, и ону траву коју је мачка лизнула треба убрати и скувати у зејтину. Тако скувана трава привије се на рану, а преко ње се стави неопрана вуна.

Кад змија уједе за ногу, треба ископати рупу и у њу ставити ногу, затрпати је земљом да изнад уједа и позвати врача да је „заврача.“

Да би се човек излечио од змијиног уједа, треба да убије змију и да њено срце привије на рану.

Кад змија уједе овцу, козу или коју другу животињу, каде је дуваном или јој секу рану и сишу крв, да би је излечили.

Кад змија уједе човека, позивају онога који зна да врача. Овај узме особу коју је змија ујела и окрене је три пута око себе с лева на десно и у себи прошапауће неке речи, затим хукне болеснику у уста и рече: „Бак рак земља красу (краса је змија) залунула“. После ових речи онај што лечи узме мало земље десном руком испод своје леве ноге и стави је уједеном у уста.

Животињу коју је ујела змија узме онај што врача и обрне је трипут око себе, а у исто време говори нешто у себи¹⁾. После тога помеша у чаши мало воде и црвенице и даде јој уз три пута да пије, затим узме боцкалицу од црног трна и избоде је у рану. Тада из ране процири нека жута вода.

Да би се неко излечио од грознице, треба да поједе скувано срце од тикве грчице (водњаче) измешано са дивљим млечем.

Да грозница не би човека више хватала, треба га накадити змијиним кошуљом.

Дете треба да баца на раскрсници пет каменова на све стране, да га не би хватала грозница.

Болесник од грознице треба да се провуче испод купине која има два корена, да би се излечио.

Да би излечио грозницу, болесник треба да пије воду у којој су скуване струготине од језгра врбиног корена. Неки се окупају у „живој“ (текућој) води и низ њу пуне једну своју хаљину. Има их који иду код Цигана те им ови завежу неколико чланака на црвеном вуненом концу, који после болесник носи око руке.

Жутица се лечи помоћу жучи (жуч је трава, која има главицу сличну главици белог лука). Треба скувати ову траву у води или је држати 24 часа у ракији и после свако јутро давати болеснику да пије од те воде или ракије.

Болесник од жутице треба да пије три до десет јутара место кафе воду, у којој су скувани 5—6 нарочитих пипунића (малих диња).

Да би се излечила жутица, треба болесник да успе воде у жути сахан и да се у њу огледа четрдесет јутара.

Треба заклати жутоног петла, ако је болесник мушкарац, а кошку, ако је женска болесна, скувати га (је) па супу појести а месо и кости закопати, да би се болесник излечио од жутице.

Да би се излечио од жутице болеснику треба дати да поједе суву смокву у којој су три уши из главе, али овај да не зна шта је у смокви.

Да би се излечио од жутице болесник треба да пије воду у којој је била рушпа (четвртасти дукат), а рушпу да носи о врату док болује.

Дете које болује од великог кашља — „рикавца“ — треба да пије млеко од кобиле, крв од врапца и воду кроз зечев гркљан. Поред овога неки болеснику дају још и црвени шећер („небешећер“) или месо и супу од корњаче.

Болесно дете од дечије болести треба да узму два старца (ако је болесник мушкарац), а две старице (ако је болесник женско дете), кад је месец у опадању (последња четврт), и да га провучу испод по-

¹⁾ Не сме да каже које речи говори, јер после не би могао да лечи.

гребене лозе или кроз шупаљ камен, али после заласка сунца. — Дечја се болест лечи и на овај начин: Треба заклати жапца ако је болесник мушко дете, а жабу ако је болесник женско дете и њиховом крвљу дете намазати. Увече дете треба окупати водом у којој се кувала пепељуша и ту воду после просути на шипак (нар).

Да би се болесник излечио од „фруса“ (богиња), треба га добро утоплити и дати му да пије воду у којој је растопљен црвени шећер.

Да би се излечио „пресек“ (lumbago) болесник не сме на Крстовдан да једе од оних земљорадничких производа, који су донети са њиве ралом изоране.

Пресек се лечи трљањем ракијом и парењем крај ватре.

Ко осећа „протисак“ (пробад) треба да саструже суву свињску жуч у воду и да је попије.

Протисак се лечи и вуном. Треба узети неопрану вуну, посути је ракијом и ставити је на оно место, где се осећа протисак.

Да би се излечио огњиц (врућица) треба болесника окупати у води у којој је ковач калио гвожђе.

Да би се излечио огњиц треба узети липово дрво и однети га код ковача, да овај на наковњу извије огањ; угаљ од тога огња треба истуцати и помешати са нерастопљеним младим маслом. Са овим треба мазати болесно место.

Да би спала ватра треба ставити на табане кашицу од кукурузна брашна и јаког цеђа. Неки трљају тело сирћетом у коме има истуцаног белог лука.

Да би се болесник излечио од нахладе (грипа) пије кувано вино у које се стави бибера и пригрије се на ватри. Неки се накађују на диму од шећера.

Ко болује од бубрега треба да пије по две мале шоље воде у којој се кувала пепељуша. Воду треба зашећерити.

Кад кога боле кости, бубрези и плућа, кад одебљају вратне жиле или се добије кочење врата, трљају га да би се излечио.

Ко болује од туберкулозе треба из коштице од праске (брескве) да извади језгро, ситно да га истуца и свако јутро по мало да једе.

Да би „штукавица“ (штуцање) престала треба попити једно или два јајета. Неки пију мало воде и кажу: „Иди, вода те у море однела.“

Ко има „љуђавину“ (горушицу) треба да лизне ражањ од божићњег пецива па ће му престати. Неки једу по мало самлевене кафе.

Да би престало „грцање“ (подригивање) треба ставити парче белог лука и воде у уста па воду просути, а лук појести не вадећи га из уста.

Кад се појави зубни чир треба скувати слез у млеку. После тога га треба топлог привити на оток, да би чир што пре загнојио, а са одваром плакати уста. Место слеза неки кувају пиринач у води.

Да би чир загнојио треба испећи једну чашицу лука и у њу ставити мало зејтина, па то привити на чир. Да би се што пре провалио, привија се семе од лана. Кад се провали, ставља се лист бобовника (жиловлака) или танко парче сланине, да би извлачили гној.

„Поткожник“ (чир) се чеше црвеном чохом, да би се што пре излечио. Неки се купају у цеђу па после облаче венчану кошуљу (коју је млада имала на дан венчања). Поткожник се лечи трљањем пепелом

и ситном сољу. Ко има поткожњик треба у јутру да се ваља по роси испод дуње и после да се истрља цаком од козје длаке.

Кад оболе крајници кажу да је „врат спануо.“ Да би болесник преболео треба му „дићи врат.“ Врат се диже на тај начин, што се нађе снажан човек који болеснику стави палце од руке у уста и дигне га горе за непце.

Кад крајници загноје на њих дувају ситан нишадор кроз цев.

Болесник не сме да додирне жлезде. Ако их додирне, треба после три пута да куцне руком камен и да рече: „Кад овај камен порастао, тада и моја жлезда.“

Ко има жлезде на грлу треба пре изласка сунца на дан св. Јована да пође под праску (брескву), устима да убере онолико плодова колико има жлезда и да их закопа ногом у земљу. Ако се после кратког времена праска осуши, верује да ће му нестати жлезде.

На ујед од пчеле се привијају хладни облози или влажна земља. Неки уједено место прекрсте три пута унакрст кључем или га трљају сребрним новцем.

Кад шкорпија уједе треба рану намазати уљем у коме је била шкорпија.

На ујед од пса треба ставити неколико његових длака и три зрна сувог пасуља.

Лишај се лечи травом камилканом (лишај који расте на камену). Треба истуцати ову траву и са њом свако јутро пре сунца намазати лишај. Неки га мажу пепелом и то са домалим прстом двапут дневно, или га мажу сажватаним белим луком и то ујутро.

Свраб се лечи мелемом који се прави од сумпора, барута и уља. Са овим се мелемом тело маже свако вече. Неки се купају три јутра водом у којој су скуване струготине од липовог дрвета. Не сме бити струготина од липове коре.

Красте се мажу „врачјим маслом“ (масло које је изметено на Врачеве пре сунчевог изласка). Неки их мажу машћу из доње свињске вилице.

Ко има „шимре“ (пеге) треба да их маже сврачијим јајетом или овцијом жучи на Ђурђевдан пре изласка сунца.

На утучено место без ране или на отекло место треба пустити пијавице.

На набој се привија истуцано стакло, сапун и црни лук. Неки паре рану жеравицом или врућим гвожђем.

Кад се ко удари треба да пије воду у којој је саструган „убожити камен“.

Кад се човек удари по прсту, па му крв не проточи, треба концем да стегне прст изнад ране тако, да му утрне и постане неосетљив. После се иглом убоде рана да би источило мало крви. Ова се крв сматра као лековита, јер кад кога заболи око, треба у њега да успе три капи од ове крви.

Кад кога заболи прст треба да узме јаје и у њега да стави белог лука, ракије и кокошињак. После се у ту смесу стави прст и држи 24 сата. Ако ово не помогне већ прст огноји, онда га треба ставити у жуч од овце, да би оздравио.

Кад на прст наиђе „свиларица“ (врста пришта) треба кроз њу провући модри свилени конац да би преболела. Конац треба сваки дан по мало померати.

Жуљ на прсту од ноге често пеку врућим гвожђем. На жуљ се привија парче мяса или лимуна.

Кад ће нокат да отпадне треба на њега привити истуцаног белог лука, измешаног са кокошињаком (измет од кокоши).

Змијином кошуљицом треба протрљати руке да се не зноје.

На посекотину стављају чађаву паучину или дуван, да би се крв зауставила.

Мању опекотину треба намазати мастилом или уљем и сољу. На опекотину привијају и кашицу од кукурузног брашна и вина. На веће опекотине се привија лишће од липе скувано у млеку или саструган корен од бреста, са кога је скинута кора. Опекотина се маже мелемом који се прави од незагашеног креча, беланца и уља. Са њим премазују рану два пута дневно.

Ране од ватреног оружја лече се мелемом. Мелем се прави од зелене обзовине испод коре, воска и уља.

Ко има травник (anthrax) треба да истуче шаториће (врста траве) и да измеша са медом и то привије на травник.

Да би се савио пупак треба узети вреле воде и усуги у чашу. Стави се неки суд на чашу и преврне се тако, да чаша дође у суд и да се вода покупи под њу. Суд се обрне три пута од истока западу и том приликом врачара рече: „Кум куми горе и воде, да му савију пупак“.

Укочена нога или рука лечи се кад се за ухо стави сухо дрвце. Ако је укочена десна рука или нога, онда дрвце ставити за десним, а ако је лева онда за левим ухом.

Кад човека ухвати грч у ногу или руку, треба да стави сламку за ухо, да би га пустио.

Сломљену кост на руци или на нози многи вешто намештају помоћу облога од дашчица.

Да би болесник оздравио, позивају свештеника да му чита молитву, носе га у манастир код свеца или чине прилоге цркви у новцу.

Лудог човека треба одвести да преноћи код светитеља или му читати молитве.

Многи мисле да зле очи могу да нашкоде човеку, те због тога гасе угљевље у води. Кад се гаси угљевље треба узети неначету воду, усуги је у лонче, на лонцу ставити унакрст отворене маказе и кроз њих бацити угљевље у воду. Пошто се баци девет угљевља намењених на разне очи и разне особе, треба их покупити и трипут хукнути у њих окрећући их болеснику око главе, па их после бацити у ватру. Од воде из лонца треба болесник да попије са три стране суда и са осталом да се умије. После воду треба просути на неку животињу.

Илија Радловић.

Résumé. — *Traits de la médecine populaire dans les environs de Podgorica, Au Monténégro, dans les environs de Podgorica, la population a encore aujourd'hui recours dans les maladies aux remèdes de bonne femme et à diverses magies quoique ayant des médecins et tous les médicaments que recommande la médecine moderne. L'auteur qui est de ces régions, décrit dans cet article un grand nombre de remèdes populaires (pour les maladies de la peau, des yeux, des oreilles, des poumons, des dents, pour diverses maladies internes et nerveuses, pour l'accouchement etc.)*

Из народног живота на Тимоку

— Веровања и празноверице —

Празноверица у народу има и сувише. Њима је проткан цео његов живот. Свакога часа, у свакоме раду и предузећу, у разним приликама чује се: „ово ваља“ — „ово не ваља;“ ово је зло“ — „ово није зло;“ „ово треба“ — „ово не треба,“ и то са пуним уверењем проповедају најчешће старије жене и бабе. То што оне кажу, безусловно се верује и извршује. Ако је „врачка“ казала „како јој се види“ да ће у тој болести, на пример, бити од помоћи црква, иде се у цркву итд.

Народ, кад му је ко болестан, иде и свештеницима да му читају молитве. У том случају он више воли да му се чита из „старих“ књига и да читају старији свештеници. Више, веле, помаже. Тако исто народ има више вере у старе црквине, црквиста и манастиришта, те тамо иде да му Бог помогне у невољи. Отуда је он очувао и за време турске владавине старе црквене рујине.

Да одгонетне тајну будућности, да одбије од себе намењено му зло, да га „не бије куршум“ — пушка, да избегне опасности елементарних непогода (на пр. од града), да прозре каква ће му година бити (родна или неродна), да сазна какво ће време бити (кишовито или сушно), да утврди „шта ваља“ а „шта не ваља,“ „шта треба“ а „шта не треба,“ итд., народ је у дугоме свом искуству створио себи читаву мрежу животних максима, правила, којих се он, у највише случајева, слепо придржава. Као што је живот јако компликован, тако су и ова његова „правила“ врло разнолика и сложена.

Кроз дуги низ година, у разним приликама, бележио сам ова разнолика веровања и празноверице по Тимоку, и износим их као грађу за познавање овога најинтимнијег дела народног живота.

Чим се жена осети трудном, ваља да се чува да не види најпре ружну личност, јер би у том случају и дете било ружно. Ако жена види најпре црномањасту особу, и дете ће бити црномањасто; ако види плаву, биће плаво дете.

Кад се жена осети да је трудна, на какву особу најпре помисли, такво ће дете бити.

Кад трудна жена иде на воду, на бунар, не ваља да оставља воду у кофи, већ да кофу потпуно испразни; ако остави воду и нека друга жена захвати од ње, дете ће бити разроко.

Трудна жена не треба да једе од овчије главе, јер ће детету бити црни зуби; ни мозга да дете не буде слинаво; ни зечевине, да не спава отворених очију (као зец); ни доње коре од хлеба што остане у црепуљи, јер ће детету испод језика израсти још један језичић.

Од трудне жене не треба ништа сакрити, јер ће јој дете јести оно што се од ње сакрије.

Трудна жена не треба да додирује рукама мртваца, јер ће дете бити бледо као мртац.

Кад је жена трудна, а рада је знати какво ће дете бити (мушко или женско), кад кроји себи кошуљу, онда пусти да исечак од пазуха или огрљака падне кроз њену кошуљу на земљу. Ако се исечак поклопи, дете ће бити мушко; ако ли се крајеви од исечка надигну, дете ће бити женско.

Трудна жена не треба преко прага да просипа помије. Која то уради, дете ће јој повраћати млеко које буде сисало.

Грехота је трудну жену не понудити оним што се једе, јер ће иначе „изјаловити.“

Трудна жена не треба да краде. Ако што украде, где се потом по телу најпре дохвати, дићи ће јој се детету онакав предмет, какав је украла.

Трудна жена не треба тествим рукама да једе, јер би у том случају родила дете „тестваво“ по лицу.

Кад је жена трудна, не ваља да туче пса или мачку својом ногом, јер ће јој у том случају дете бити длакаво по леђима, скичаће и савијаће се као пас.

Кад жена роди, треба јој чувати преслицу (кудељу), да јој с ње „мађијарка“ или вештица не узме вуне или кучине и не начини јој „учин.“

Кад жена роди, жене је чувају, „поокују“ је, буде је (да не спава дуго), каде је ивањданском травом и перјем од пилета „мратинчета“, каде је тамњаном, пале катран и „залоге“ (кожне закрпе) од опанака и на тај се начин гоне „але“ („бабице“) од жене и детета.

Ако се дете роди с „пометином“ (кошуљицом), биће велики човек (на пр. велики јунак). О Хајдук Вељку се прича да се родио с пометином, зато је и био велики јунак.

Ко се роди у суботу, зове се „суботњак.“ Таквоме никаква ала не може да нашкоди: ни чума, ни куга, ни караконцула, ни тенац (вампир) и никакав нечастиви.

Приликом заласка сунца не ваља давати ватре из куће, да не плачу деца.

Деца која се роде истога месеца, зову се „једномесечни.“

Дете рођено о Божићу, остаће сироче.

Кад мало дете „ољгави“ (тј. кад му љиге теку на уста), а неща и језик му се орањаве, врачара му баје у потоку у коме има зелене траве, што се „плапоти“ (лелуја) по води. Откине се листић те траве и њиме се „премакне“ преко детињих уста и овако се баје: „Запали се царева коњуша (коњушница), не може ју ништа угасити. Угаси ју зелена трава, угаси ју студена вода.“ Тако се три пута пребаје и болест престане.

На крштење не треба доносити кукурузницу (хлеб од кукурузнога брашна), да детету не пуцају табани, руке итд. као што пуца кора у кукурузнице.

Кад мало дете повраћа мајчино млеко („бљује“), узме се „турско“ грне, метне се уз ватриште и у њему се кува ма шта било. Кад дете бљуе, узме се повраћено млеко („бљувоч“), па се њиме намаже дно тога грнета и одмах ће, верује се, престати повраћање.

Детиња мати треба да опере теставе руке у чанку („паници“), затим нека пређе кућни праг и нека се окрене лицем вратима, а друга која жена нека стоји унутра, а жена што је унутра, нека ухвати нешто од те воде. Том тако ухваћеном водом нека се дете запоји, па ће престати повраћати.

Деца која се роде истога месеца и истога дана, зову се „једно-днци“. Чим се једно од њих разболи, разболи се и друго. Чим мајка добије такво (друго) дете, треба да нађе одмах јаје са два жуманцета, нека га испече, нека извади жуманца и њима захрани и једно и друго дете. Деца, онда, више не болују у исто време. Ако ли не то, онда се деца „мере“ или „отварају“.

Детету од његова рођења до крштења треба да се донесе повојница: погача, со (на погачи), лук, шећер и вино, јер се иначе дете, кад одрасте, не би могло оженити (одн. удати).

Детету не ваља прва да донесе повојницу „бездетка“ (жена која нема деце).

Породиљу у почетку не пуштају да једе са осталим укућанима, јер је она још „галатна“ (нечиста).

Мати не треба својој деци да полева; ако то ради, па их који пут, у љутини, прокуне, оствариће се клетва.

Слабо новорођенче треба одмах крстити, да не умре некрштено. Ако такво дете некрштено умре, отац ће му бити грешан на оное свету.

Приликом крштавања дете треба да плаче, да би живело дуго. Кад се дете крсти, његовој се матери првога дана не казује име.

Ово зато да јој се деца не сустижу.

Где се деца „губе“ (умиру), дете се одмах и без кума крштава. Ако деца умиру, ваља променити кумство.

Ако којој жени деца умиру, чим јој се роди које дете, нека узме први каменчић који спази, па нека га претури из једне руке у другу и нека га остави како је и где је био. Потом нека „провали“ новорођенчету ухо, обично десно, нека промакне кроз њега свилени кончић, на коме да буде која ситна, „старовремска пара“. Тако ће јој се дете одржати.

Детиње пелене уносе се пре заласка сунчева. У противном дете би „ишло зелено“, па би од тога могло и умрети.

Кад умре мало дете, које још није опасивано, начини му се појасић од црвеног плетива, па се њиме опаше, да не иде на онај свет неопасано, распасано. Ако се дете неопасивано сахрани, верује се, да је то велики грех. На оном свету, верује се, сва деца иду у рај у коме је пуно цвећа, које деца беру у недра и носе својој кући. Које је дете опасано умрло, оно брзо набере цвећа и враћа се кући; али, које је неопасано умрло, оно непрестано бере цвеће и меће га себи у недра, али оно испада на земљу, те никад не набере цвећа и вечито се тако мучи.

Жена којој је дете умрло, не треба да једе: овчијег млека, младога сира и јагњећине пре Ђурђевога дана. Која жена на то не гледа, грешна је. На оном свету има некакво дрво, на коме су многобројне сисице, из којих капље млеко. Са тих сисица деца сишу. Дете матере која једе

млека, јагњећине и младога сира пре Ђурђева дана, сише одатле и никад да се насише, већ непрестано плаче, док дете матере која pazi на горњи обичај, сише са тога дрвета и увек је задовољно.

Тако исто мајка којој су деца умирала, не треба да једе од нових плодова у години док најпре не односе од њих на гробље, или не подели од њих међу туђу децу. Трешње, на пример, такве мајке не једу до Русалне св. Петке, грожђа до Велике Госпође, јабуке и шљиве до Петрова дана итд.

Ако копилача удави своје дете, па га „закопа“ (сахрани) крај реке, река ће непрестано копати земљу док не ископа дете.

Ако копилача не умори своје дете (што најчешће бива), оно ће бити добар војник (јунак). „За њега“, веле, „војне старешине копају земљу да га дохвате у војску“.

Кад копиле умре, отсеци му од тела ма који део, па кад пођеш у рат, метни то у амајлију. Олово те, онда, неће бити.

Ако је копиле закопано, киша ће непрестано падати, биће поплаве све дотле док га вода не избаци на земљину површину. Отуда су копилаче јако омрзнуте у народу.

Кад ти се дигне јечмишак („јечмен'к“), родиће ти се дете у фамилији или у родбини.

Ако мајка рађа све женску децу, па жели родити мушко, последњем женском нека даде своје име и родиће мушко. Ако ли рађа све мушку децу, па је рада имати женско, нека последњем мушком детету да мужевљево име и имаће онда женско.

Кад се дете роди, а мајци се деца не држе, чим се знамење донесе у кућу, тај се суд (са знамењем — водицом) провуче кроз вериге: скину се вериге и закопају се, те се направи круг, и кроз тај се круг суд провуче. Дете ће, верује се, онда дуго живети.

Кад дете, коме је име *Сћана*, први пут запреде, прва њена пређица чува се за лек. Та се пређица провуче кроз какву „старовремску фарбу“ и на тај начин обоји, па болесник, који пати од гушобоље, нека носи део те пређе на гуши и престаће или неће патити од гушобоље.

Ако желиш да „учиниш“ да се момак и девојка не узму, узми чеп од корита, пребиј га на пола и један део баци на једну а други на другу страну, па реци: „Кад се ова два краја саставе, онда да се ово двоје узму“.

Приликом прошевине све се чини да се девојка и њени родитељи приволе да даду свој пристанак. Посади се, на пример, трава „обрника“ (?) уочи Ђурђева дана, пре сунца. Плод се бере о Преображењу. Зрна од „обрнике“ се ситно истуцају, па се то сипа у крчаг ракије или у буклију вина. Кад наводација дође да проси девојку, он такве ракије и вина даје девојци и родитељима њеним да пију, да се „обрну“ како он жели.

Момак (одн. девојка) нека ухвати „прилепа“ — слепога миша, нека га умори и у кутији (у џепу) носи собом. То се чини да се девојке (одн. момци) „лепе“ за њега (њу).

Ако желиш да девојка „лудује“ за тобом, узми воде и пропусти је кроз воденицу којом се меље со. Том водом запој девојку.

Која девојка (одн. момак) при жетви оставља за собом класове, имаће те године сватове, тј. удаће се (одн. ожениће се).

Циганке катунарке нађу млеко од мајке и ћерке, умесе од њега малене колутиће, које продају девојкама, те их ове носе у појасу да их момци воле.

Кад се доткива платно, често испадне пругић из жљеба од вратила. Која је девојка рада знати како изгледа њен суђени, узме у зубе тај пругић, зажмури и жмурећи изиђе напоље, па га спусти. Отворивши очи, каквога у том моменту види за таквога ће се удати.

Кад девојачки сандук сам попуцкује, удаће се девојка те године. Ако девојка жели знати момка за кога ће се удати, она „намењује“: нађе траву зукву (дзукву), посади је и намени сваком струку понеког познатијег момка у селу, на пр. „ово је Петар“, „ово је Павле“ итд. Који струк највише израсте, удаће се за момка који је томе струку намењен.

Кад девојка хоће да сазна какав јој суђеник изгледа, она кришом метне неку своју ствар под јастук које трудне жене да она на њој преспавала. У јутру ће девојка питати жену, шта је сањала. Ако је сањала, на пример, црномањастога човека, суђеник ће јој бити црномањаст; ако ли плавога, онда плав, итд.

Кад невеста пође на венчање, њена мати узме семенке од конопље, па их спусти млади у недра, те са њима иде на венчање. Млада за време венчања мало подигне појас, те то семење из недара падне на под. Ово се ради да млада има порода и да лако рађа.

Ако млада жели да не роди, приликом венчања држи штогод у руци (левој) или метне што год у ципелу.

Ако млада жели да не рађа, кад дође на венчање она броји листове, које свештеник при читању преврће. Колико година жели да не роди, толико листова одброји.

Ако желиш да ти непријатељица не роди, ти јој крадом отсеци једно парче од венчане хаљине, или јој узми парче од венца (на пример цвет), па то закључај катанцем. Докле се тај катанац не откључа, неће рађати.

Кад се обуче младожења у суботу вече, пре него се пође девојкином дому, изиђе из собе у кућу („ижу“), провуче се између материних ногу, и онда стане на један камен уз огњиште и рекне: „Стану у огањ и не изгоре се.“ Ово се ради да душмани младожењи не могу никакав „учин“ да учине.

Кад младожења пође по девојку, ушивају му се у хаљине неке траве (а тако исто и млади), па тек онда иде на венчање. Тако им злотвор ништа не може учинити.

Неки душмани, који су ради да у кући у коју млада одлази, буде крвне заваде, метну и с једне и с друге стране пута, којим ће сватови проћи, по један гребенац (којим се чешља вуна). Ово се чини, да се младенци гребу, тј. да не живе лепо у браку.

Док се младенци венчавају, њихови старији пуштају између њих велику расклопљену бритву или нож. То се чини да на њих не налети зло.

Приликом венчавања, ако су младожења и млада невеста слабуњава здравља, тражи се од свештеника да при читању изостави „три речи,“ да би оздравили.

Приликом венчавања невеста, док се држи с младожењом за руку, окреће на младожењином прсту венчани прстен, да би га у животу „обртала“ по својој вољи и могла му „судити.“

Приликом певања „Исаије ликуј...“ младенци се труде ко ће кога први нагазити, тај ће „судити“ у кући.

Кад млада и младожења улазе први пут у кућу после венчања, дају им хлеба и соли, да се слажу као со и хлеб.

Млада невеста кад дође у момков дом, ваља најпре да запреде неколико жица. Она ваља да обује најпре опанке од свињске или говеђе коже, али место врпцом (од козлине) ваља да се обује „повором“ (канапом, неком врстом гајтана), усуканом од белог или црвеног власа (вуне). Тако ваља да носи опанке бар три дана.

Кад се ко жени, пази се да прву погачу, која ће се носити пријатељу, не умеси жена без живих родитеља. То се чини да деца младе невесте и младожење не остану сирочад.

Кад жени или девојци при чешљању остане прамен косе неуплетен, умреће јој мати. Верује се да то претказује и пут.

Када срча (чаша, окно на прозору, стакло на лампи итд.) само „од себе“ прсне, десиће се неко зло у кући.

Кад се примети да ће болесник умрети, ваља га одмах окупати и пресвући у ново одело. Грехота је, верује се, да душа изиђе из нечиста тела.

Чим болесник често мења кревет („лезало“) умреће ускоро.

Ако ко штуча („лацка“) напште срца, умреће му неко у родбини или у кући.

Кад петлови око вечере певају, умреће неко у кући или у околини. Да не буде жалости, ваља узети жив угљен из пећи или са огњишта и бацити га иза врата.

На св. Илију ваља заклати петла; ако он преживи дан св. Илије умреће домаћин од куће.

Кад врата или наћве у кући попуцкују, умреће неко из куће.

Ако млада невеста за време свадбе кихне, умреће јој младожења у току те године.

Ако дође „пусакало“ (кукумавка) ноћу пред кућу или на кућу, па стане пуштати свој глас: „пус! пус!“, опустеће та кућа, или ће неко из ње умрети у току те године.

Кад кукавица закука на кући, умреће неко из те куће.

„Отпадницом“ жене зову ону жицу која се сама скине („отпадне“) с вратила при доткивању платна. Ако има отпадница жица, умреће неко и то у роду, ако је отпадница дугачка, а у кући, ако је кратка.

Кад кокош снесе „заптрак“ јаје (мало, као врапчије јаје), ваља га сломити о „столован“ (непокретан) камен. Ако ће ко из куће умрети, из таквог јајета изићи ће нешто налик на змијицу; ако ли буде обично жуманце неће бити никакве штете у кући.

Познаје се кад ће болесник да умре, јер он непрестано пита колико је сати, брине се за свећу, за одело; „чапка“ нокте, сече их, чисти их; гледа стално на врата или у буџак; тражи огледало да се огледа, глади бркове, итд.

Ако на грудној кости („кобилици“) од живине има рупе дугуљастиг облика, умреће неко из куће чија је кокош. Ако је рупа на кобилици округла, биће штете у стоци.

Ако болеснику помодре нокти, умреће ускоро; тако исто ако му нокат побели кад се стегне.

Кад сањаш да те сише пијавица, умреће ти неко из куће.

Кад жене иду на воду, није добро срести их кад носе празне судове, јер ће онеме, кога сретну, бити празна срећа. Боље је кад се сретну с пуним судовима.

Кад болесник у болести бунца („блца“), каже се да то сама болест бунца.

Ако удариш змију, па она испружи ноге да их видиш, умреће ти неко у кући.

Кад видиш у години најпре црно јагње, неће ти бити добро, — нећеш имати среће преко године; ако ли видиш најпре бело јагње, имаћеш среће у току године.

Ако видиш с пролећа најпре мртву змију, преко целе године неће ти бити добро, — вући ћеш се као змија „недобита“ (недотучена); видиш ли је најпре живу, бићеш здрав и лак.

Ако те „закука“ кукавица, умреће ти неко у фамилији; ако те омрси¹⁾ славуј, нећеш моћи спавати у току године; ако те омрси грлица, изгубићеш нешто; ако те омрси вуга смрдеће ти целе године душа.

Кад псето вије, оно ће или побеснети, или оглашује смрт. Лаје на „пустињлак“ обично се каже.

Кад се даје суботница (даћа у суботу), мешаје (жене које месе хлеб) упале свеће, па их поскурицом погасе. Ту поскурицу жене чувају, изгоре је и стучају, па тим запоје дете, да не пати од „засипа“ (астме).

Кад домаћи пас урличе, умреће ко у кући.

Ако је у кући умрло двоје једно за другим, онда се закоље кокош (обично црна), па се њена глава метне у сандук другога умрлога, да не умре и трећи. Или се цела кокош сахрањ са другим умрлим (као трећи мртавац).

Прстен с мртвачке руке скине се и чува се. Кад коме потече крв из носа, ваља подметнути тај прстен, да мало крви кане кроза њ и одмах ће крв престати тећи. Ако се жели добити на суду каква парница, ваља погледати кроз тај прстен судије, па је парница сигурно добивена.

Од мараме којом се мртавац везују уста, оцепи се комад и чува се за лек. Кад поћеш на суд, метни то парче под појас, ако желиш да добијеш парницу.

Кад „протерају“ (пронесу) мртаваца кроз село, жена која има деце нека узме онолико камичака, колико има деце, нека их стави на ногу и ногом нека их одбаци за мртавцем. То се ради да болест од које је покојник умро, не дође по њену децу.

Кад неко умре, није добро да жене из његове ближе околине раде ручне радове: да плету и преду. Ако би која ипак радила кад протерају мртаваца, таква нека узме црни трн и нека га баци за мртавцем па јој се неће ништа догодити.

Ако ко умре у кући на којој је потребно у току године вршити оправку, ваља у њу унети нешто земље док мртавац није изнет.

Ако поп належе квочку, неће се добро излећи, јер он опева мртаваца, па ће бити све мртво.

Тако исто воћке које поп накалеми, неће се примити, јер попу од руке све мртво иде.

¹⁾ Кад с пролећа чујеш први пут глас грлице, а ниси још ништа јео („наште срца“), онда се каже да те *омрсил*а грлица. То се исто каже и за кукавицу, пупавца, славуја итд.

Чим се мртавац из куће изнесе, вода се из судова проспе. Замрла је, вели се, и вода. То се исто ради и у кућама поред којих се мртавац пронесе: суд се изврне да вода истече, а на суд се метне један камичак.

Верује се да мртавац на ономе свету ради оно исто што и на овоме: једе, пије, облачи се итд., те му се зато у сандук стављају хлеб, вино, ракија, вода, чанак, кашика, виљушка, преобука итд. итд.

Мртавац се често „утенчи“ (повампири). Нарочито је то случај са старијим особама, јер што је ко старији, утолико је грешнији. Особе које се дуго муче на самрти, „утенчиће“ се поуздано. Ваља их „начети“, да се не „утенче.“ „Тенчоморац“ је оно лице које мори „тенце“ (вампира). Вампир не говори. Зато се вели: „Ћути као тенца“.

Кад кокош (као петао) пролева, није добро. Њу не ваља клати, већ је треба ухватити и ишчупати с главе перје. Ваља после гледати: ако на место ишчупаног перја никне црно перје, умреће неко у кући; ако никне бело перје, неће се десити никакво зло у кући. Такву кокош најбоље је однети на раскршће, подаље од куће, па је пустити да одлута.

Двоје не треба да пију воду у један мах, јер ће умрети заједно. Један другоме, вели се, пије крв.

Кад мачка бежи из болесникове собе, болесник ће ускоро умрети.

Ако је у петак леп дан, у суботу ће бити ружно време. Отуда изрека: „Никад петак суботу не греје.“

Ако је приликом сунчева заласка на западу небо крваво, црвено, сутрадан биће време ветровито.

Кад се око месеца налази круг („оградња“), биће ускоро кише. Кад се по води, за време падања кише, праве кљобучићи, киша ће подуже трајати.

Кад приликом легања петлови кукуричу, промениће се време.

Кад сунце, пред вече, залази у облак, биће кише.

Кад видиш први пут млад месец, не помињи му име, јер ћеш иначе целога тога месеца ломити судове по кући.

Кад крушке киселице много цветају, биће родна година.

Кад трње много цвета, биће неродна година.

Ако ко украде први плод од краставаца, биће одатле целога лета краставци горки.

Да престане град падати, запали свећу која се пали о Ускрсу.

Кад град пада, забоди нож у земљу па ће престати.

Кад град почне падати, окрени саџак наопако па ће престати.

Кад први пут с пролећа видиш ласту, узми испод својих ногу прашину и баци је у башту, да ти роди мирођија.

Кад се квочка налаже, свако јаје треба пре него се стави у гнездо, угљеном прекрстити и рећи: „Живо.“ У противном ће јаја бити мући.

Кад кокоши рано лежу и затачу (кад хоће да снесу) биће гладна година. Лежу рано, верује се, што чувају храну за сутра. Ако ће пак бити родна година, кокоши лежу доцкан и непрестано кљуцају храну.

Кад се дуга на небу појави, вели се: „дуга пије воду.“ Ако се ту мушкарац напије воде, постаће женско. И обрнуто.

Звезда репатица указује да ће бити рата или гладна година.

Кад се мења месец, све што се тада затекне у кориту „умне се“ (иструли).

Кад први пут у години чујеш грмљавину, лези на земљу и ваљај се, да те те године не боле леђа.

Не ваља давати из куће ватру по заласку сунчеву, ако има у кући мало дете, да дете не плаче.

Пре Ђурђевдана не једе се овчије нити козије млеко. Овчари и жене могу покатакд јести, али се у том случају млеко не соли и приликом кувања се пази да не прекипи. У противном овце ће „прегорети“. тј. изгубиће млеко.

На Преображење, рано у јутру, пре сунчева изласка, гађа се сунцокрет. Тај се сунцокрет меће у воду, којом се после умивају они које боли глава.

Коме је оштра коса на глави, верује се да је љут и напрасит.

Кад ти гори ухо, неко те оговара („овревује“). Узми каменчић и њим протрљај ухо и реци: „Кој ме „овревује“, оволико (колико каменчић) да му се дигне. К'д дојде код мен', да ми се пожали т'г да га мане“. Таквоме се дигне јаштерица на језику.

Кад ткаља дотка ткање, она сама треба да почисти метлом оно место где је био разбој. У противном отац ће јој чистити на оном свету својом брадом.

Не треба окренути леђа ономе који руча или вечера, јер ћеш га иначе носити на леђима на ономе свету.

Кад се руча или вечера, ваља одмах смести мрве, јер је хлеб душа.

Кад се што на теби зашива или крпи, метни штогод у уста, да ти се уста „не закрпе“.

Кад ти неко од укућана отумара у свет, па не знаш да ли је у животу, скувај му залог (од опанака). Сигурно ће доћи ускоро, ако је само у животу.

Кад ко полази на пут, не ваља га питати: „Куда ћеш?“ јер ће му се на путу десити несрећа. Може се питати: „Ако Бог да?“

Кад ко пође на пут, не ваља да се враћа. Десиће му се, иначе, несрећа.

У нову се кућу не уноси стара метла, да се не „смете“ у њој живот.

Приликом деобе браће онај што излази из куће, не износи ништа из куће што је од земље.

Дете, које је мати одбила од сисе, па га из заборавности понова задоји, постаће урокљивих очију. Од његових очију може лице да се „прекине“ и нема лека.

Чим кога снађе несрећа, одмах се тумачи како су томе криве „але“. Када духне „вихар“ ветар — „вирушка“, народ вели: „То але играју“. Кад припече јако сунце и спали њиве, народ одмах тумачи како су томе криве „але“. Кад запече суша, томе су криви „змејови“ (змајеви). Многим болестима народ налази порекло у „алама“.

Има воћака које сваке године цветају, али плод не одржавају. Да одрже плод, узми са друма неколико каменчића, па их метни на воћку, па ће одржати плод. Ако не то, заврти на таквом дрвету рупу, па ту уметни дренов клин.

Кад се нађу старе „паре“, не ваља их узети док им се не принесе „корбан“ (курбан). Ако се узму „паре“, а не принесе курбан, ко их узме, умреће, јер су то „проклете паре“. И проклет се новац претвара час у ову час у ону животињу.

Да те у рату не бије пушка: а) Узми шиваћу иглу, па је у поноћи искриви у круг тако, да је врх уђе у њене уши. Ушиј то у појас при

поласку у рат, па те олово неће бити; б) Скини куршумом из пушке имелу с дрвета, па је уши у појас пре поласка у бој; в) За ноћ ваља „средити“ ткање и изаткати кошуљу ономе ко полази у бој. Ту кошуљу треба стално за време рата носити.

Да пијаница престане пити, уради ово: а) Напуни једно стакленце пићем које исти радо пије, стави га у оџак, па реци: „Како је црн овај оџак, тако да је њему црно пред очима ово пиће“. б) Узми пену мртвачку и њом запој пијанцу. в) Запој пијаницу јежевом мокраћом.

Болесџ од мечку или мечкина болесџ. Ако је човек зачет у исти час и дан кад и мечка, онда су они „једноданици.“ Чим се такав човек разболи, и мечка се разболи. И обратно. Од ове болести има лека: Кад прођу мечкари с мечком кроз село, од мечке ваља ишчупати длаку, згорети је, па прахом од те длаке засолити рану. Ако се на тај начин излечи човек, излечиће се и мечка, која једновремено с њим болује. И обратно.

Ако се жели да дете не болује од „мечкине болести“, чим се роди треба да се запоји „од мечку“: згори се длака од мечке, метне се прах у воду и њом се дете кашичицом запоји. Ако је дете с мечком „једноданац“ умреће одмах. Ако нема мечке длаке, дете се запоји водом у којој је прах од истуцаног камена.

Чим се на детињем телу дигне каква рана и бабе утврде да је то „болест од мечку“, верује се да таквоме нема лека, јер „од мечку нема лек“. Да се болесник дуго не мучи, провлачи се кроз „мечкина уста“: нађе се велика чељуст, која се наниже на повору ђувезне боје, чији се крајеви вежу тако, да се болесник може провући кроз њу. То се каже: бабе му „врзују големе поворе.“ Болесник се провуче три пута кроз мечкина уста. Ако баш болеснику нема лека и мора ускоро умрети, таквом се по телу појаве трагови од „мечје шапе“.

Металџа. То је очна болест. Баба врачара набаје стратор (неко градинско цвеће) и бели лук, веже у крпу и потопи у воду. Од те набајане воде сила се кап у око и онда оздрави. Од металџа се баје травом „гавезом“ и шећером. Металџа се лечи и нишадором: истуца се ситно и духне се прах у око.

Има лица која пате „од очи“, од урока. Њих урекну обично лица која имају урокљиве или зле очи. Особито млада и лепа чељад пати „од очи“. Кад се такво лице види, обично се на њ пљуне и рекне: „Не било му урока“. Чељаде које лако побољева од урока, носи „урочницу“, завежљај, амајлију, која га брани од злих очију.

Ако се већ оболи од очију, треба умочити у воду врхове од три прста (у виду крста), па ће болест проћи. Да се не пати од урока, ваља узети из цркве цвећа и ушити га себи у појас. Ако и то не помогне, ваља састругати прах са плоче испред олтара и попити у чаши воде.

Од урока пате и старије особе, али највише деца. У том случају детиња мајка узме чашу или тиквицу воде са босиљком, па иде бабама („код девет бабе“) да „набају“ воду. Кад се донесе набајана вода, метну се на ватру ожег (ватраљ), острушка и коњска плоча (копито) да се напале, па се оставе иза врата. Изнад ових нападених ствари држи се решето, а изнад решета дете. Дете се набајаном водом умива тако, да вода кроз решето пада на угрејано гвожђе. Са гвожђа се диже пара и иде право на дете. Оно воде што се на гвожђу задржи, употребљава се за трљање детета. За све ово време дете држи-

у недрима тиквицу набајане воде. Из те тиквице се сипа вода у какав суд и метне на ватру да заври. Чим се први клобуци појаве, вода се „загаси“ са мало вина, извади се и охлади. Расхлађеном се водом дете запоји и умије, а потом се однесе на „Стојанов“ плот, где има водупрте шљиве, сагне се грана са шљиве, умрије се дете истом водом преко гране, па се иста пусти те се вода отресе са гране, и на тај начин дете „се отресе од болести.“ Заостала се вода пљусне на пса или на мачку, те болест пређе на њих.

Подљуша је болест која се јавља по телу у виду раница. Од ње бају бабе овако:

Пошљ Милета (име болесниково),
 Пошљ уз поље,
 Па цвилй, па тужи
 Сузом дб-зъм, гласом дб-небо.
 Срѣтла га Божја мајка,
 Богорбдица,
 Питада га Божја мајка,
 Богорбдица:
 „Што ти је, Милето,
 „Та цвилйш, та тужинш
 „Сузом дб-зъм, гласом дб-небо?
 Милета је говорн:
 „Къд ме питаш, Божја мајко,
 „Богорбдице,

„Къд ме питаш, чу ти кажем:
 „Што цвилйш, што тужим,
 „Сузом дб-зъм, гласом дб-небо,
 „Ране ми се разболѣле,
 „Ране ми се расрбѣле,
 „Ране ми се растрљале“.
 Говори му Божја мајка,
 Богорбдица:
 „Не бој се, не бој, Милето,
 „Има Трена (име бајалице) бајалица,
 „Тој че она да избјае,
 „Със душу че га рьздува,
 „Със лько перо че га отђима“.

Постоји болест која се добија „од стра“, па се тако и зове. За лечење те болести има нарочитих бајалица. Узме се брашно од јарице (пшенице), умесе се и направе („ушваљају“) лоптице као ораси па се запрећу у ватру. Док бајалица баје, лоптице пуцају у ватри и на тај начин растера се страх. У Зајечару ове лоптице зову „мамули.“

Усови су болест кад се болеснику дигне гука испод мишице. Од усова се празнује „торник“ преко беле („сирне“) недеље.

Пљуска. Од ове се болести баје травом што се зове „пљуска“ или квасцем. Њима се „мами пљуска“ (оток на образу).

Пешица је детиња болест. Дете је сухо, непрестано гладно, непрестано плаче. За такво се дете каже да је „пешичаво“ или „песичаво“. Лечи га обично врачара. Детиња мати привеже на преслицу прамен беле вуне, па предући обиђе село. Собом носи целило (торбу) и у њ стави свакојаке кости на које би наишла. Кад мати опколи село, она отиде врачари. Врачара све покупљене кости, оно испредене вунене пређе, нешто квасца и сланине метне у котао, у коме држи дете. Детиња мати изиђе напоље са ватраљем у руци, обиђе три пута око куће, па онда ватраљем удари у врата, а врачара изнутра одговори: „Напред“ и отвори јој врата. „Добро јутро“ рекне јој детиња мати. — „Бог ти помогао“, одговори врачара. — „Какво работиш?“ — „Палим суво месо да постане дебело“. Тако три пута понови и непрестано баје: „Да растеш како квасац, да се гојиш кано свињац“.

Болест *крују* добијају обично деца. Да би се излечила, узме се лончић, па се његовим дном у пепелу притиште на „тридевет“ (тј. 27) места. Врачара онда узима по мало пепела од свакога трага од дна лончића и ставља у лонац говорећи: „Једно слнце, две слнце, три слнце, четири слнце, пет слнце, шес слнце, седом слнце, осом слнце, девет слнце“. Тако три пута пребаје, па онда почиње натрашке: „Од девет—осом, од осом—седом, од седом—шес, од шес—пет, од пет—четири, од четири—три, од три—два, од два—један“. Од пепела у лонцу

узме на врх прста, пљуне на њ и онда добро истрља руку, у којој има крупе (а то су нека зрнца испод коже). Од тога пепела метне нешто у шољу и сипа мало оцта, па њима запоји болесника.

Болесник који дуже болује „мери се“. Који није „отваран“, измери се на кантар, али се не гледа колико је тежак. Нађу се затим три шипке са присада (калемљеног дрвета), три од дрена и три од врбе. Све ове шипчице саставе уједно и повежу црвеним кончићем, веже се за тај снопић један камен, све се то опет тргне, али се не гледа колико је тешко. Ово се однесе на „незанан гроб“, па се каже: „Петра (име болесника) ти не дам, ево ти давам камен“. Ово бива нарочито код „једномесечних“. Ако су то отац и син, онда се један „мери“, а други „отвара“.

Од рана се лечи овако: Сломи се јаје, и извади му се жуманце. Напали се на ватри ватраљ и на њ сипа жуманце те на ватри ври и пече се дотле, док сасвим не поцрни. Тако поцрнело жуманце се ситно истуца и тим се прашком засипа рана. Тако изгорело жуманце се зове „пъкъл“.

Ушубољ или усшубоља се лечи овако: Узме се „прва“ кошуљица „првога“ детета, па се исецка на комадиће. Кад ко оболи, једним таквим комадићем детиње кошуљице „премакне“ се преко његових уста, па ће оздравити.

Гушубоља се лечи овако: Проспе се вода кроз „девет реза“, па се њом болесник запоји. Или: Узме се гркљан од гуске, кроз њега се провуче цев и кроз цев проспе вода. Том се водом болесник запоји.

Мазарица је опака дечија болест. Лечи се овако: У суботу муж проврти греду комињачу. Баба врачара кроз ту рупу просипа вино, а друга, оздо, хвата га у чашу. Том се чашом вина болесник запоји. Или: Узме се од свиње млеко, надроби се у њ хлеб и да детету да поједе.

Од срце (срдобоље) лечи се овако: Нађу се два струка купине, који су врхом срасли, па се кроз њих болесник провуче. Или: Дрењине и оскоруше се скувају заједно, па се болесник запоји том чорбом.

Од шролива се баје овако: Узме се камен и окрене тако, да доњи крај дође горе па се баје: „Једно слнце, две слнце, три слнце, четири слнце, пет слнце, шес слнце, седом слнце, осом слнце, девет слнце“. Тако три пута. Притом баба још баје: „Баба ти превча камење да не идеш напоље“. Ако болесник пати од затвора, баје се исто тако, само се баје у потоку. Каже се: „Преврча му баба камење уз воду“.

Кад се бере конопља, па ако остане који струк неишчупан, такав се струк зове „заборавка“. Заборавка се убере, сасуши и отре, па се из њенога влакна усучу „повојнице“, које се болесницима од гушубоље метну на гушу, да не пате од гушубоље.

У народу има лековитих извора, кладенаца. Тамо народ долази да се лечи. То су обично врло храни извори и на њих се долази врло рано, пре сунчева изласка. Болесник се умије хладном водом и приликом поласка баца коју „пару“ у воду, да помогне у болести. Крај извора болесници везују по трњу црвене кончиће. „Паре“ које су болесници бацили у извор неће нико да узме.

Говеђи усшрел. Опака сточна болест. Где се усели сва говеда утину. Кад настане овај случај, ископа се подубока рупа — јама, кроз коју могу говеда пролазити. С једне и с друге стране наложе се ватре.

Нађе се баба са именом Стана и двоје деце: Стана и Стојан. Баба Стана запали траву „чешљугу,“ па је даде једном а стрелицу другом детету, од којих једно седи с једне а друго с друге стране рупе (крај ватре). Сваки сопственик протерује своја говеда кроз рупу. Како које говеда пролази кроз рупу, једно га дете с једне стране стрелицом а друго с друге стране „чешљугом“ шицне. Сваки домаћин, чим протера своје говеда, баца по који новчић деци. Скупљени новац деца поделе. Мисле да су протерана говеда на тај начин обезбеђена од устрела.

Кокошиња болесѝ. Кад кокоши липсују, ваља узети у суботу леће (сочиво), везати га и пребацити преко „напарашене“ (напуштене) куће, па дати кокошима да га поједу и „одмах“ ће оздравити. Неки огуле јасенову кору и метну је у воду да кокоши пију, па ће оздравити.

Шуга. Кад се овце ошугају, отиди у планину и набери „имелику“ (биљку), стуци је и скувај, па њом намажи ошугана места на овцама.

Маринко Станојевић.

Résumé. — Croyances et superstitions dans le Timok. Dans la partie orientale de la Serbie du Nord, dans le bassin de la rivière Timok, les superstitions sont très répandues. A chaque instant, presque dans chaque travail et chaque entreprise, en diverses circonstances, on entend habituellement dans le peuple „il faut faire ceci et il ne faut pas faire cela“ ou „ceci est bon et ceci est mauvais“. Les vieilles femmes et les grand'mères s'y conforment et on considère ce qu'elles disent comme exact. L'auteur a pendant de longues années et en différentes circonstances noté diverses croyances et superstitions populaires et dans cet article les reproduit comme matériel pour mieux connaître la vie intime de la population de cette région.

Мушка ношња у Васојевићима ¹⁾

Васојевићи су некад захватили само Лијеvu Ријеку са околином, а данас заузимају скоро цео простор између планина Бјеласице, Комова, Вјетарника и реке Лима. Док су били у Лијевој Ријечи и суседним крајевима имали су ношњу приближно као њихови суседи: Братоножићи ²⁾, Ровчани и Морачани, а таква је ношња била углавном у целој Црној Гори. Ту су ношњу са изменама очували Васојевићи у Лијевој Ријечи до најновијег доба. Али су отсељени Васојевићи у турске крајеве („Наија“) примили ношњу коју су тамо затекли. Морали су да се прилагоде средини, пошто су били у почетку у мањини. Али кад су се тамо множили и ојачали, превладала је код Васојевића та нова ношња, коју после неког времена потискује „црногорска“. Отада се запажају разлике у ношњи, а и у много другом чему, у источним и западним Васојевићима, пошто су источни Васојевићи („Наија“) били под турским утицајем, а западни под црногорским. Према изменама и утицајима који су вршени на ношњу, рад смо подели на четири одељка. ³⁾

I Најстарија ношња. Најстаријом ношњом сматрамо ону, коју су носили Васојевићи у Лијевој Ријечи од најстаријих времена. Уколико нам подаци допуштају, овде ћемо описати ту ношњу.

¹⁾ Главне податке за ношњу у „Наији“ прикупио сам као члан Научне експедиције Београдског универзитета, крајем јула 1933 године, од г. г. Јанка Спасојевића, државног саветника, родом из села Анџелата, код Андријевице; Велише Ивановића, земљорадника из Краља, старог преко 60 година; Максима Вучељића, земљорадника из Коњуха, старог 66 година; од Станисаве (Цаге) Нововић, старе преко 65 година и мајке Мијаила Васовића, пензионера, обадве из Трепче и од г. Рада Шошкића, старог око 60 година, из Полимља. У Београду сам добио неке податке од г. Н. Вукића, пуковника, који је родом из Слатине. Податке за стару леворечку ношњу добио сам од г. г. Вула Томовића, пуков. у пенсији, родом из Лијеве Ријеке, старог око 65 година; Вука Аџића, из Лијеве Ријеке, старог око 60 година и Ђока Ј. Лашића, матуранта, из Лијеве Ријеке. Г. Лашић ми је послао податке, које је забележио од деведесетогодишњих старца Богдана Којића и Драгића Боричића, оба из Лијеве Ријеке. На овом месту се свима срдечно захваљујем на учињеним услугама.

²⁾ Ј. Ердељановић: Братоножићи (Насеља српских земаља, књ. VI, стр. 523—524, Београд, 1909.)

³⁾ Непотпуне податке о ношњи у Васојевићима дали су поп Б. Лалевић и И. Протић (Насеља српских земаља, књ. II, стр. 550—551. Београд, 1903). Ту су погрешно саопштени подаци о сукненом „џамадану“, „струци“, „докољеницама“ и „димлијама“.

Старији људи су „бритвили“ главу околу, до изнад ушију, а осталу косу нису прикраћивали, него су је пуштали низ леђа. Понекад су је сплетали у плетеницу, која је дохватала до паса или више. Кад су људи у раду, плетеницу су савијали на врх главе, под капом, тако, да је њен крај вирио позади, између ушију.

Старији људи су чували „мустаће“ (бркове) као светињу. Велики — дугачки бркови („мустаћи с ува на уво“) су по мишљењу старијих људи најлепши украс на човеку. Угледни људи (а не слабији, јер им то није пристојало) се у озбиљним приликама дохвате за брк и заклињу се: „Ово обриј па бачи под пса“... или: „Овога ми то ћеш платити“. Кад би бркат човек лагао, рече се: „Срамота је да човек лаже а има мустаће“. Нарочитог неговања бркова није било, само се истрљају масним рукама после јела. Пази се, да се не посеку приликом бријања и да се не сломе кад се залече. Бркови се засукају најчешће водоравно, а ретко се окрећу горе.

У радне дане људи су бријали браду, обично једном у недељи, а многи једанпут у десет до петнаест дана. Али се брада бријала за све свечане прилике: кад се иде на неки скуп, у сватове, на славу итд. Нису сви мушкарци знали да брију, него само понеки у селу. Зато се они брију обично недељом или другим празником, па један вештији обрије више њих. Они који су знали да брију, имали су своју „бритву“. Најстарије бритве су биле мали груби ножеви, које су људи правили сваки за себе од неупотребљиве косе. Бритве су прављене овако: одломи се врх косе или танки комадић из средине, па се један крај уравни за дршку, а други се истањи и изоштри. За бријање су удешавани и ковани мали ножеви и бритве, какви се употребљавају за разне кућевне послове.

Свечана *капа* код имућнијих а угледнијих људи је био црвени „фес“ са повеликом црном китом. Али општа и свакидашња капа је била „бијела капа“ — „ћулаф“, сваљана од јарине (јагњеће вуне). Фесови су куповани у Гусињу, Пећи и Скадру, а ћулафе су правили сами људи код куће. Глава се замотавала и зими и лети црвеним вуненим шалом. Шал је био зато нарочито изаткан, дугачак највише до два метра, а широк као и појас.

Џамадан. Горњи део тела, до паса, покривао је џамадан с рукавима, направљен од белог сукна. Рукави су били дугачки до шаке, а отворени од лаката до пазуха. Са предње је стране био исечен те се видео горњи део груди. Прве поле су се преклапале и закопчавала на сукнена „пуца“, на левој или десној страни. Џамадан је био „освирађен“ (опточен) „свирадом“ (црни вунени гајтан који жене плету) по ивицама око врата, низ прса, на рукавима око шаке и на отвору испод пазуха. Носио се до тела пошто није било кошуља.

Гаће су покривале доњи део тела, од паса до испод колена. Оне су од „узице“, бела, танка, вунена тканина („четворац“). Гаће се састоје

из две широке ногавице, које покривају ноге, и из „рашве“ („рашви“). Рашве су широки део гаћа између ногавица, а састављене су из два троугласта комада узине. Ногавице су сужене испод колена према дебљини ноге и око доколена, а испод колена су украшене и извезене разном свирадом. Око паса је поширок „тур“ (венац), кроз који се уврзивао „гатњик“. Гатњик је исплетен од беле вуне, са повећим белим и црвеним китама на крајевима. Гаће су се везивале гатњиком око паса тако, да на предњој страни остану ките и петља од гатњика као украс. Од колена горе су гаће биле врло широке. Сличне гаће су се очувале до данас.

Аљина. Преко џамадана се носила аљина од дебелог, белог сукна. Она је била са рукавима до шаке, а дохватала је до колена.

У горњем делу је била припојена уз тело, а од паса доле широка и набрана. Спреда је била отворена те се видео џамадан на прсима, а доњи скутови су се додиривали преко колена. Аљина је била опточена по ивицама око врата и низ прве поле са више „свирада“, а на прсима су била као украс на обадве ивице повелика вунена црна „пуца“.

Пасови старински су ткани од црвене вуне, дугачки су 4—5 метара, а широки око 15 см. На крајевима су имали подугачке црвене ресе. Појас се опасивао преко џамадана или преко „аљине“ и џамадана.

Сви мушкарци који су носили оружје имали су кожне *силафе*, који су били велики и широки толико, да су покривали цео трбух до груди. Они су набављани обично из Пећи, Гусиња и Скадра. У силафу су поред оружја носили *арбију с машицама*, *ћесу* за дуван и *чибук*. Силаф се прво опасивао, па преко њега црвени појас.

Талаган — *кајаран* се носио зими преко џамадана или хаљине. Он је био од дебелог, белог сукна. Дохватао је до више колена, а рукави до лаката. На прсима се преклапао и закопчавао на „пуце“ од сукна и „свираде“, или на ваљкасто дрвено „пуце“. Иза врата је „капуља“ облика купе, којом се покривала глава, кад је хладно или кишовито време. Талаган је „освирађен свирадом“ по рубовима око врата и по првим полама. Он је рађен врло просто и без икаквих украса. Талаган је одомаћен у Лијевој Ријечи врло рано, јер ни најстарији људи не могу да докажу када није ношен.

Мушкој се деци „стригла“ коса кратко, два до три пута годишње, и то са ножицама којима су се стригле овце, јер других није било. Најстарија је главна хаљина за децу била *облаја* — *облајица*, изаткана у два нита, доста ретко, од беле вуне; дохватала је до земље а рукави до шаке. Преко облаје се носио појас, рађен као и за старије мушкарце, само много краћи и ужи. Од обуће су деца носила *бјелаче* (чарапе) дугачке до колена и прсте опанке, сличне онима код старијих мушкараца. Деца око 8 године почињу већ да носе капе (фесове и ћулафе), гаће од „узине“ и џамадан од сукна. Сви ови аљетци и остали потребни делови одела су као и код одраслих мушкараца, само су простије

рађени. Такво одело носе мушкарци до 15 године, па се тек после почињу изједначавати са старијима.

Обућа. Докољене на узицу су прављене од по једног белог комада сукна. Оне обухватају ноге од колена до стопала; опточене су биле врхом и десним рубом низ ногу црном „свирадом“. Докољене се преклапају уз листове од ногу тако, да страна испод ноге дође озго. На тим се саставима провуче узица, на сваку докољену по једна, па се притегну уз листове и завежу на врху докољена. Врхом докољена су се навлачиле ногавице од гаћа.

Подвезе са кишама су ткане или плетене од беле вуне, а везивале су се по дну ногавица од гаћа; биле су дугачке толико, да двапут обухвате ногу преко гаћа и докољена. На крајевима подвеза су биле „ките“ црвене боје, које су висиле са стране, кад се свежу око ногу. Оне су служиле више као украс.

Бјелаче (назубице) покривају стопалу и доњу половину докољена; плетене су од беле вуне. *Назубице* — *назубице* су се обували обично зими преко бјелача, а покривали су стопалу и пету до близу чланака. Плетени су од вуне као бјелаче. *Навршици* су се носили преко бјелача и то само у свечаним приликама. Плетени су од беле вуне, па на предњој страни украшени разнобојним плетивима. Они су покривали само предњи део стопале.

Ојенци су од непрерађене (пресне) говеђе коже, а „чињени“ су овчијом или козјом опутом. Свакидашњи опанци имају поврх ноге ретке „врчанице“ (опуте) и узане „пријеплете“, а празнични честе врчанице и широке пријеплете. Опанци су се причвршћивали иза пете и испод чланака *обувачама* — дебелим усуканим опутама. Такви су се опанци носили у Црној Гори и у свима суседним крајевима. У опанке се стављају, испод бјелача, *обојци* — комадићи подераних сукнених хаљина, исечени према опанцима. Обојци се носе зими ради топлоте, а у друга годишња доба да штите бјелаче од опанака.

II **Ношња у Наији.**¹⁾ Васојевићи су почели да се насељавају у овај крај из Лијеве Ријеке пре 200—240 година (пре 7—8 колена), па су поступно примали ношњу о којој ћемо овде говорити.

До пре шесет година стари су људи „подбријавали“ главу и носили дугу косу као и они у Лијевој Ријечи, само је нису сплетали у плетеницу, нити је пуштали низ леђа, него су је држали на врху главе под капом.

Све што смо рекли за бркове, браду, бријаће бритве и за капе код Љеворечана, важи и за овај крај, само су понеки угледни старци „пуштали“ браду из побожности. То су били поштени и душевни људи, који су се са сваким очински понашали. У овом су крају мушкарци замотавали главу белим домаћим или куповним *шалом* и то тако, да

¹⁾ Крај између Лима, Комова и Бјеласице

се видео само део лица око очију и носа. Многи су тако главу замотавали и лети.

Премитач — *куса* — *догузлара* покрива горњи део тела само до паса. Премитач је од белог сукна, са дугим рукавима до шаке. Он је око рукава за шаком, око врата и ивицама по првим полама, по рубовима око рамена, по рубовима испод пазуха до паса, и по рубовима на саставу првих пола и леђа „освирађен“ (опточен) са две до три струке „свираде“ (вуненог гајтана). Прве поле су исечене мало испод грла, закопчавају се на левој или десној страни, од пазуха доле, на „пуцад“ од сукна и гајтана и на „петљу“ од гајтана. Рукави за шаком су исечени са доње стране ка лакту, да би били шири и лепши. Премитач се зове у новије време обично џамадан; куса и догузлара се звао што је кратак, а премитач што се „премињују“ прве поле једна преко друге. Премитачи који су се очували до наших дана опточени су по ивицама око врата, по првим полама, и око рукава за шаком, поред гајтана и црвеном „свитом“ (чохом). Ти премитачи су дужи него старински, пошто су старински дохватили до појаса, а ови испод појаса до чакшира. Понеки младићи и људи до тридесетих година су носили, у неким селима, сукнене џамадане црвене боје. Обичај ношења црвених џамадана је релативно новијег порекла.

1. Васојевићка ношња

Чакшире покривају доњи део тела од кукова до чланака. Састоје се из две ногавице и „рашве“. Рашве су два клинаста комадића сукна, уложена између ногавица. Чакшире су од дебелог, белог сукна, узане и припојене уз тело, али не тако као арбанашке. Врхом чакшира је узан „тур“, кроз који се провлачи вунени гатњик за опасивање. На предњој страни, испод тог тура су „пропраче“ („пропрече“), два уздужна прореза, један с леве а други с десне стране. Ти прорези служе као џепови, ма да нису џепови, и да би чакшире биле шире при облачењу. Чакшире су украшене једним гајтаном („свирадом“) низ ногавице, око чланака и „пропрача“. Од пре 30 до 40 година чакшире се украшују са више гајтана него старинске, али знатно мање

него арбанашке. Поред тога су украшене са предње стране, где се везује гатњик, са два комадића црвене „свите“. Испод те чохе су пришивени у полукругу неколики гајтани као украс (в. сл. 1).

Пасови су били до пре 50—60 година од црвене вуне, широки око десет см., а дугачки 4—5 метара. Они су се раширени опасивали. Данашњи *шарени ђасови* — црвени са разнобојним „пајама“ (пругама) су од пре 50 година (в. сл. 1). Они су широки око 20 см. и дугачки 6—8 метара; најпре су се „сврдлили“ (усукивали) при опасивању, али од пре 20—30 година се не усукују, него се ширина превије по пола, па се опаше. И једни и други појасеви су са подугачким „ресама“, које су продужење основе појаса. Један крај појаса је био сашивен у облику кесе, где се обично носио сребрни и златан новац. Појас је захватао у старије време тело између џамадана и чакшира, а од пре 30—40 година се опасује преко џамадана, пошто су новији џамадани дужи. *Силафи* су исти као они о којим смо раније говорили.

У овом су се крају носиле, упоредо са чакширама, *гаће од узине*, које су донесене приликом досељавања из Лијеве Ријеке. Оне су исте као и гаће о којима смо раније говорили, само су мало уже. Гаће су биле доста ретке и носили су их само сиромашнији и дечаџи. Чакшире су сматране као лепше и као знак богатства, пошто су прављене од дебелог сукна и украшаване на разне начине.

Још у првој половини прошлог века су почели мушкарци да носе *гаће* и *кошуље* од ланеног или конопљеног платна, али је био велики број оних, који до пре 50 година нису имали гаће и кошуљу, него су до тела носили сукнене *аљинке* (реч се употребљава у Колашину). Платно ланено или конопљено се зове „пргено“ или „пртиште“. Кошуља је била до пре 40—50 година од конопље или лана и звала се „пргена кошуља“. „Стан“ кошуље (леђа и груди) је дохватало до више колена, а рукави до шаке. На кошуљи није било колира, него отвор око врата, мали прорез низ прса и рукави за шаком су били само порубљени. Кошуља се завезивала под грло на „кукљивац“ са две узице, које се вежу тако да се једна могла увек лако извући. На тај се начин завезивао гатњик на гаћама и на чакширама. Гаће од лана или конопље су се звале „пргене гаће“. Оне су по кроју и облику средина између чакшира и вунених гаћа. Имају исте делове и називе као вунене гаће, носе се до тела, од паса до више чланака.

Јелек су пре 50—60 година почели да носе имућнији сељаци и главари. Јелек се облачио преко џамадана, и то у свечаним приликама. Био је од црвене „свите“, извезен свиленим, црним гајтанима, а по ивицама првих пола и на прсима украшен жутим металним пуцима. Он је без рукава, спреда отворен да се виде целе прси, а дохватало је до више појаса. Јелеци су израђивани у Гусињу и Пећи.

Талаган — *кајаран* је као и онај о коме смо раније говорили, само је много краћи. У овом крају је било талагана са рукавима тако кратким, колико да покрију рамена. Талагани су били до пре 50—60 година од белог сукна, а отада од црног, а врло ретко од црвеног сукна. Црвени талагани су били украшени са више гајтана („свирада“) него црни.

Зато што је талаган кратак и са кратким рукавима, негде са звао „долатица“, а негда и „куса“. Од пре 20—30 година су талагани сасвим нестали.

Јајунца. Најстарије јајунце су биле у доњем делу врло широке и дугачке до земље. Пригртале су се преко рамена и руку, а са унутрашње стране су имале џепове за руке, да би се могле придржавати уз тело. На врату је била велика „капуља“ за покривање главе. Јајунца је прављена од дебелог, белог сукна, дебљег од оног за чакшире, споља је била власата, да би одбијала воду. У Лијевој Ријечи је било јајунца с рукавима, од црног или црвеног сукна. Оне су донесене најпре у Васојевиће из Гусиња и Пећи, па су после прављене и од домаћег сукна. Јајунце су носили само неки имућнији људи.

Гуњ скадарски је од „сигаве“ или црне вуне, изаткан дебело и са праменовима вуне на спољашној страни. Био је врло широк, дугачак до колена, и са кратким рукавима, колико да покрију рамена. За главу је имао повелику „капуљу“. Прве поле и капуља су били опточени и постављени црвеном „свитом“. Око рукава су била округла „пуца“, као грашке, од жутог метала. Скадарски се гуњ пригртао обично преко целог одела, као знак отмености и богатства. Носили су га неки имућнији сељаци и главари. Додављан је направљен из Скадра. Он се почео носити после јајунце, а нестао је пре 40 година.

Обућа. *Бјелаче* су сличне оним о којима смо већ говорили. Старији људи увлаче грла од бјелача испод чакшира, а млађи их стављају преко чакшира. Део бјелаче око стопале се зове „наглавак“, а од стопале горе „узноге“. На узноге су исплетене усправне пруге — „ббрек“, као прутући, да би биле лепше и да би се по потреби шириле и стезале. Такве се бјелаче зову „ббрлије“ или „бјелаче у ббрек“. Било је бјелача дугачких до колена, па су се подвезивале по врху белом вуненом узицом. Од пре 20—30 година има више врста бјелача, које се разликују по исплетеним шарима на грлима. *Назујци* (назувци) су као и они старији, само су од црне вуне, па око отвора украшени разнобојним плетивима и „поплетени“ дебело са црвеним концем. Навршци су такође као они старији. *Докољене* су као оне о којима смо говорили, само место „узице“ се понекад употребљавала „свирада“, па се зову „докољене на свираду“. Оне су ношене уз гаће од „узине“, а остатак су старе ношње из Лијеве Ријеке. *Ојенци* у овом крају и у Лијевој Ријечи су исти.

Ношња код дече и дечака до петнаесте године је приближна пошњи о којој смо већ говорили. Али откако се појавило „пртено“ платно праве се *облајице* за децу од тог платна исто као оне од вуне. *Премиишач* (џамадан) је био често, од пре 40 година, од црвеног сукна. Гаће од „узине“ су редовно носили дечаци од 10—15 године, а то је остатак од најстарије васојевићке ношње. Тек кад се младићи почну мешати са старијима облаче чакшире. Младићу после петнаесте

године се говори: „Израстао си из гаћа“, или: „Пораста си за чакшире“.

У овом делу смо говорили о ношњи која је позната у бившој краљевини Црној Гори као „васојевичка“. По овој ношњи познавао је Васојевића сваки човек из Црне Горе. До пре 15—20 година ова је ношња превлађивала у Васојевићима, јер су је примили у великом броју и Васојевићи звани Љеворечани. Да је ова ношња сматрана као васојевићка и да су је и они држали за своју праву ношњу, сведочи оште позната анегдота, како је неки стари Васојевић отишао да види Господара (пок. краља Николу). Кад се вратио у Васојевиће питали су га: „Како ти се свиђе Господар?“ — „Да га Бог живи, добар је и мудар чоек, само да имаше чакшире и талаган прави дењак“. — То је био његов одговор. Није му се допао Господар што није имао чакшире и талаган.

Што су ову ношњу усвојили скоро сви Васојевићи и што је потисла ону стару васојевићку ношњу, о којој смо говорили у првом делу, то је зато, што су отсељени Васојевићи, чија је ово ношња, постали врло имућни и многобројнији од Васојевића Љеворечана. Друго, што је ова ношња удобнија и јефтинија за људе ових крајева.

Жене су израђивале свака у својој породици: сукно за премитаче, чакшире, талагане, јапунце и докољене; узину за гаће и облаје; пртиште за кошуље и гаће; појасеве и шалове; опанке; бјелаче, назувке, навршке и свираду за свирађење. Поред тога су саме бојиле све потребне ствари. Оне су све делове одела кројиле и шиле до појаве сеоских терзија, до средине прошлог века. Према изложеном, једно време људи нису куповали ништа од одела, пошто је све израђивано у кући од домаћег материјала. У то време су сви делови мушког одела имали наша имена: премитач, куса, долактица, гаће, облаја, пас, доколоне, бјелаче, назуци, навршци итд. Кад су одело почели да израђују (кроје и шију) терзије, скоро сви његови делови губе наша стара имена, која се замењују туђим: џамадан, талаган, јапунца итд. Тако исто предмети купљени у варошима имају туђа имена: фес, јелек, силаф итд. Ови утицаји су долазили преко Турака, пошто су прве терзије биле са турске територије, а готови делови одела су куповани у турским варошима.

III Црногорска ношња у Васојевићима.¹⁾ Средином 19 в., када је највећи део Васојевића припојен Црној Гори, Васојевићи примају црногорску народну ношњу. Најпре су почели да примају ту ношњу Васојевићи Љеворечани, као најближи Црној Гори, а доцније и они у „Наији“. Још од пре 50—70 година већина Љеворечана носи сукнену црногорску ношњу, док су Васојевићи у „Наији“ очували своју ношњу све до пре 20 година. Главари — чиновници и многи имућнији сељаци

¹⁾ О црногорској ношњи види чланак А. Јовићевића у *Zborniku za nar. život i običaje Juž. Slovena*, књ. VIII, св. 1., стр. 48—60., Zagreb, 1903.

су имали за свечане прилике црногорску, а за радне дане „васојевичку“ ношњу. Прво су почели да носе црногорску ношњу претставници власти, као лепшу и у неку руку као државну.

Између педесетих и деведесетих година прошлог века су носили старији људи, особито главари, „перчин“ дугачак до средине врата, а од пре 50 година сви се мушкарци шишају кратко, само су понеки млађи остављали више чела подужу косу — „ђубу“. Од средине 19 в. се носи место феса и ћулафа позната црногорска капа — „шишак“. Од пре 30 година је мали број оних који замотавају главу као раније. Што се тиче неговања бркова и бријања браде, исто је као и раније, само крајем прошлог века многи сељаци набављају фабричне бритве за бријање.

Како је који крај Васојевића ослобођен, напуштао је гајење конопље и лана. Тако је пре нестало лана и конопље у Лијевој Ријеци него у „Наији“, па су Љеворечани набављали једно време „пртено“ платно из „Наије“. Тек после осамдесетих година 19 в. почињу Васојевићи куповати фабрично платно за гаће и кошуље у црногорским варошима, јер до тада Црна Гора није имала правих трговачких гра-

2. Црногорска ношња у Васојевићима.

дова. Кошуље су биле са узаним „колијером“ око врата и са колирима на рукавима за шаком; закопчавале су се под грло, на прсима и рукави за шаком на „кошчицу“ (дугме од белог порцулана, облика ситног повца). Такве су се кошуље звале у почетку „црногорске“, за разлику од оних старијих. Гаће су сличне у свему оним од „пртеног“ платна.

Преко кошуље се носио сукнени *џамадан*, обично без рукава, а било их је и са рукавима, сличних оним о којима смо већ говорили. Џамадан без рукава је прављен по угледу на црногорске „свитне“ џамадане (в. сл. 2), само је био опточен са неколико тањих гајтана по ивицама око врата и по првим полама, а не као „свитни“.

Гаће су прављене од „узине“ по угледу на црногорске димије; сличне су оним о којима смо раније говорили, само су по дну ногавица и око џепова украшене куповним црвеним гајтаном (в. сл. 2).

Аљина. Прве „аљине“ које су се почеле правити по угледу на црногорске биле су сличне оним о којима смо говорили у првом делу, само

су биле уже од паса доле, украшене са мање „свирада“, а „пуца“ су имале само на једној страни. Осим тога су биле украшене и опточене црвеном чохом, а на рукавима за шаком су имале „калпаке“, — по један правоугаони комадић црвене чохе, величине људског длана. Калпаци су били опточени гајтаном и извезени разнобојним памуком, па пришивени на горњој страни рукава. Аљина се увек носила преко џамадана без рукава. После ових аљина су дошле аљине, које су се очувале врло ретко и данас. Оне су уже и од тањег сукна него оне старије. По изради, величини и облику су у свему као хаљине (гуњине) познате у целој Црној Гори (в. сл. 2).

Уз ову ношњу се носио онај „шарени појас“ из „Наије“, а силаф је знатно мањи од оног старог. Силаф и појас су опасивани преко хаљине (сл. 2).

Струка. Преко хаљине или џамадана с рукавима се носила струка „гаљаница“ која је изаткана од природно црне вуне, што се добија од оваца „гаља“. Струка је више служила у овом крају као украс и знак отмености, него као потребни део одела. Носила се зими и лети у свечаним приликама. Она је израђивана и ношена на исти начин као и у Црној Гори. Струка је сасвим изобичајена пре 20 година.

Џока. По казивању старих људи, Васојевићи су примили џоку из суседних крајева, из Роваца и Мораче. Џока је била распрострањена више у Лијевој Ријечи него у „Наији“ и носила се место талагана. Ткана је од кострети, а ређе од кострети и вуне. Она добро штити од снега и кише, јер не упија воду. Џока је дугачка до колена, а рукави досежу до шаке. На врату је имала „капуљу“ за главу, а спреда се закопчавала као и талаган. Била је боје козје длаке: сура или мрка. Прављена је просто без украса и џепова. Од пре 40 година је изобичајена.

Кабаница. Место јапунце, џоке и талагана се јавља око деведесетих година прошлог века кабаница од црног или сивабог сукна. Она се као подесна и лепа одомаћила у свим Васојевићима. Дошла је у Васојевиће преко Роваца и Мораче, а тамо из суседне Херцеговине. Кабанице су прво правиле сеоске терзије „на руке“, а од пре тридесет година шију их терзије на шиваћим машинама. Оне су од белог сукна које се „масти“ у „карабоји“ (галици). Кабаница је слична куповним зимским капутима, само није постављена и има на врату „капуљу“.

Обућа. Црногорске докољене су сличне докољенама на узицу, али је разлика у изради и што се закопчавају на „кучкове“ и „ковче“ (копче од жице). Њих су прво правили мајстори у црногорским варошима, па су отуда примљене кад и други делови црногорског одела. Црногорске бјелаче су дугачке само до више чланака. Грла су при плетењу украшена по врху и по дну са по једном пругом од разнобојних плетива. Грла су расечена са унутрашње стране ноге, а тај разрез је опшивен црвеном чохом и украшен црним свиленим гајтанима. Закопчавају се на врху и средини са две копче од жице. Носе се у свечаним при-

ликама преко бјелача и докољена, а некад се облаче и до саме ноге и докољена (в. сл. 2). *Навршци* су слични оним старијим, само су на предњој страни, око отвора опточени и украшени црвеном чохом, а по чохи извезени. Направљени су по угледу на црногорске *назуваче*, пошто су у свему једнаки. Носе се преко једних или других бјелача у свечаним приликама. Навршци су изобичајени пре 25 година, док се црногорске бјелаче носе гдегде још и данас. Уз црногорско одело се врло често носе опанци, учињени „шпагом“ (бели врло лепо канап) место опутом. Такви се опанци носе у свим крајевима Црне Горе.

Од пре 30—40 година носе многи главари и угледнији сељаци место сукненог црногорског одела, о коме смо говорили, „свитно“: *аљину* од беле, *џамадан* од црвене и *димље* (гаће) од модре „свите“. Место хаљине се често носи *долама* од зелене чохе. Место старих тканих *подвеза* су примљене подвезе од црвене чохе, везене свиленим или „златним“ гајтанима. Чохане делове одела израђују нарочите терзије у Подгорици. У ово се време почињу носити *црвље* (дубоке ципеле), које се купују у варошима.

Жене су израђивале и за црногорско одело сукно, а једно време га правиле, кројиле, шиле и украшавале. Оне су од куповног платна кројиле и шиле платнене гаће и врло лепе кошуље све до појаве шиваћих машина. Прве терзије за „црногорско“ одело у Васојевићима су мајстори из Братоножића и Куча, који су дошли од пре 50—60 година, па после долазе из „Наије“ а најпосле домаћи. Сукнено „црногорско“ одело је почело да се напушта пре 20—30 година. Од пре 15—20 година се не носе струка, сукнена хаљина, докољене и навршци, док су се остали делови очували али ређе.

IV **Данашња ношња.** Данашње се одело знатно разликује од оног старијег. Оно је просто, једноставно и практично. У данашње се време људи шишају као и у варошима. Начин бријања браде и неговање бркова код правих сељака су као и раније. Кошуља и доње гаће су као и раније, само се од пре 30 година шију на шиваћим машинама. Џамадан, чакшире и гаће од сукна су заменили *блуза* и *панталоне* од црног, домаћег сукна, скројени по угледу на војничку блузу и панталоне. Шију их терзије по селима и варошима. На глави се носи црногорска капа као и раније, или иста таква направљена од сиве чохе. Преко целог одела се носи, кад је хладно, *кабаница*, о којој смо говорили. *Бјелаче* и опанци су као и они о којима је већ говорено. Данас велики број сељака носи у свечаним приликама ципеле.

Митар С. Влаховић.

Zusammenfassung. — *Die Männertracht im Stamm der Vasojevići.* Die Arbeit zerfällt in vier Abschnitte. Im ersten ist von der ältesten Tracht die Rede. Ihre Hauptbestandteile sind: der weisse „premitac“ (Art Weste) aus Tuch, mit langen Ärmeln, bis zum Gürtel reichend; „gace“ (Hose) aus „uzina“, d. h. dünnem, nichtgewalktem Tuch, mit breitem Einsatz zwischen den Hosenbeinen, bis unter die Knie langend; schliesslich

die gleichlange „*aljina*“ (Rock) aus starkem weissem Tuch, mit Ärmeln. Über diesem Rock wurde ein Ledergürtel („*silaf*“), und darin die Pistole, ein langes Messer und Tabak getragen; über dem Ledergürtel ein roter Wollgürtel („*pas*“). Die älteren Männer trugen langes Haar, das in einen Zopf geflochten hinten herabfiel. Die älteste Kopfbedeckung waren Mützen, und zwar der Fez („*fes*“), der gekauft wurde, und der aus weisser Wolle hergestellte „*čulaf*“. Als Fussbekleidung trug man vom Knie bis zum Knöchel reichende weisse Tuchgamaschen („*dokoljene*“), während weisse Wollstrümpfe („*bjelače*“) den Fuss und einen Teil der Gamaschen bedeckten. Über die Strümpfe wurden wollene „*nazupci*“, die den ganzen Fuss, bzw. „*navršci*“, die den halben Fuss bedecken, gezogen. Die Opanke („*openci*“) waren aus rohem Rindsleder mit Nestelriemen verfertigt.

Im zweiten Abschnitt ist von der Tracht die Rede, die sich im östlichen Teil der Vasojevići herausgebildet hat und die im Laufe der Zeit zur charakteristischen Stammestracht der Vasojevići überhaupt geworden ist. Sie besteht aus einer kurzen Tuchweste („*premitac*“), aus engen Tuchhosen („*čakšire*“, Abb. 1) und einem langen Tuchrock („*talagan*“), der bis zu den Knien und dessen Ärmel bis zum Ellbogen reichen.

Der dritte Abschnitt handelt von der montenegrinischen Tracht, welche die Vasojevići etwa um die Mitte des 19. Jh. aus Montenegro übernommen haben (Abb. 2).

Im vierten wird die heutige Tracht geschildert, die vor etwa 15 Jahren unter dem Einfluss der Militärtracht entstanden ist. Sie wird von Schneidern („*terzija*“) aus dem schwarzen, von den Bauern selbst gewalkten Tuch verfertigt.

Bis zur Mitte des 19. Jh. trugen die Männer weder Hemden noch Unterhosen aus Leinwand; die Tuchkleider wurden am blossen Leibe getragen. Früher wurde Flachs- und Hanfleinwand gebraucht, seit 40—50 Jahren wird aber Fabrikleinwand gekauft.

Das ganze Material für die Männertracht wurde von den Frauen aus Wolle, Flachs und Hanf gearbeitet; früher wurden auch die einzelnen Kleidungsstücke von den Frauen selbst zugeschnitten und genäht. In dieser Zeit hatten alle Teile der Tracht serbische und altslavische Namen. Seit der Mitte des 19. Jh., d. h. seit die Kleidung von Schneidern gemacht oder in der Stadt gekauft wird, tragen viele Kleidungsstücke fremde Namen. Auf die Entwicklung der älteren Tracht haben die Türken grossen Einfluss gehabt, da sich die Städte und der Handel in ihren Händen befanden.

Народно бајање у неким селима Крагујевачке Јасенице

Пошто сваки поремећај у нормалном раду организма прети његовом опстанку, то је, по свој прилици, и борба противу разних болести била једна од најранијих потреба. Претпоставља се, да су људске болести постале са појавом човека. Можемо веровати да се и животиње боре противу болести, јер рањено псето лиже своју рану и завлачи се дубоко у своје легало.

Сваки народ има своју медицину, коју је очувао у предањима. У науци се показало, да проучавање народне медицине није узалудан посао. Зато за скупљање народне медицине није довољно само записати чиме се лече болести, него по могућности треба испитивати у народу и о пореклу сваког лечења.

Овде се износе народна бајања из неколико села у Крагујевачкој Јасеници, која је прикупила, у лето 1933 год., по мојим упуштвима Станојка Марковић, из Жабара.

1. *Издаш* је болест груди; појављују се пробаци и тешко дисање. Место и време бајању није одређено. Баје се ножем, који има црне корице. Уз бајање се замахује голим ножем преко оболелог места на телу. Бајалица се пред бајање редовно помоли Богу и баје: а) „Ој, ти Луко, Божја слуго, узми нож црнокоран, па иди уз пут, низ пут; кога сретнеш убоди га, кога стигнеш прободи га; па ти иди оном, ко те је отпратио.“ Неко неће да „напраћа“ болест на другог, јер се боји, да у томе часу не наиђе неко од његових рођака, па зато каже: „Кога сретнеш обиђи га, кога стигнеш мимоиђи га.“ — б) Друга басма је као и прва са овим додатком: „Па ти иди у гору, гору крши, гору ломи и по мору песак купи; кад си гору покршио, поломио, и по мору песак покупио, и на мору ђуприју начинио, преко ђуприје прешао, овде места нашао. О издати, мили брате, иди оном ко те прати“ (Белосавци). — в) „Ој, ти Луко, божја слуго, узми нож црнокоран, па ти иди уз пут, низ пут, кога сретнеш мимоиђи га, кога стигнеш обиђи га, па ти иди оном, ко те је пратио: убоди га у срце, у главу, у мозак, у очи, у уста, у језик, у нос, у уши, у чело, (итд.) и свуд! Дај главу за главу, мозак за

мозак, очи за очи“ и тако док се све не изређа (Церовац). — г) „О издати, побогу, не могу ве (вас) бити, ни пребити, ни кост ломити; ето вама (име бајалице), да ве отера у море, дубоко у воду, у дебелу рибу, тамо се скрасите, овде места немате. Остаде (име болесника) лак ко перо, чист ко сребро, ведар ко небо, благ ко материно млеко“ (Жабаре). — д) Ја пођох једним, другим (итд.), седмим путем, па сусретох 77 сватова; ту их распорих и срца извадих, на ножу донесох и (име болесника) заложих; како га заложих, одмах му лакше би“ (Жабаре).

2. *Сирма* је детиња болест вратних жлезда, која настаје обично од прехладе; сирмом зову и болест удова (реуматизам). Време бајању није одређено. Болесна се места трљају рукама и уз то се баје: „У сирме су девет деце, од девет остало осам“ итд. до један, „од један ниједан; сирма кућу прави, кућа јој се оборила, сирмичиће поморила“ (Жабаре).

3. *Вешар* је врло досадна болест. Напада кожу и кост, као: нос, образ, руку итд. За сваки део отеченог тела каже се, да је ту ветар „ударио“. Ветрова има девет врста. За бајање су потребни: врућ ватраљ, метла и нож црногорац. С ватраљем се баје: а) „Кроз поље се помолише ласи таласи, и Турци џамбаси; сусрела их мајка божја Богородица; — Куд сте пошли ласи, таласи и Турци џамбаси? — Ми нисмо ласи, таласи, ни Турци џамбаси, већ смо сви осам ветрова и с нама је тихи коњштак. — А куд сте пошли? — Ми смо пошли (име болесника), да му кости поломимо, да се меса насећемо, да му месо покупимо и да га поримо. — Ах, говори мајка Богородица, вратите се натраг, сусрела ве (име бајалице) са врућим ватраљом, поправила па ве отпустила у каменгору, где девојке косе не чешљају, где невесте хлеб не месе, где орач не оре, где копач не копа, где петао не пева, где псето не лаје, где овце не блеје, где свиње не грде, где краве не мучу, где коњи не врешту, где козе не врече; тамо се скрасите, овде места немате.“ Са ножем се баје: „Отуд иде аловита квочка и доведе аловите пилиће, и паде на аловито бунјиште, па покопа аловите црвиће; отера их (име бајалице) бајалица са метлом и ножем црнокорним у каменгору, где девојке косе не чешљају“ итд. као у претходном бајању. Затим се место аловите квочке каже виловита, нагазна и најзад натрапна квочка. Баје се три пута (Церовац). — б) „Ево иде (име бајалице) да избије ветрове аловите, виловите, нагазне, натрапне, намерне, водене, пљускане, црвене, беле, морасте, жуте, зелене, плавовинасте, црне, розне и кафене. Иди ветре у црну гору под церову кору, где се слава не слави, где невеста не рани, где се ватра не ложи, где се кућа не чисти. Оста (име болесника) лак ко перо, чист ко сребро“. — в) „Иде црвени човек на црвеном коњу и носи црвени нож, да осече црвени ветар, и отера га у море у воду. Иде црвена квочка и води црвене пилиће,

црвени им ноктићи, црвени кљунићи и однесе их ветар у море, у гору“ (Жабаре).

4. *Бајање од ушију*. Кад се осете болови у ушима, онда се узму девет цветова од беле лозе, па се са сваким цветом девет пута баје, држећи га час код једног, час код другог уха. Баје се у свако време: „Зли ветру, зли намету, пустићу ти рок до ручка; ако те нађем после ручка, пустићу улске хрте, да те растргну“ (Жабаре).

5. *Од буба*. Суседка: „То ти дете много плаче, мора да има бубе у глави. Води га код бабе К. да му баје од буба“. Бајалица узме девет „буба“ (црвића), које нађе на пањима и стави их на болесникову главу, коју претходно намаже машћу. Црвићи се мешају ножем уз изговор: „Седам-осам власи; деветина браће на војску одоше, поморише, посекоше; од девет осам, од осам седам“ итд. до један, „од један ниједан; оста дете лако ко перо, чисто ко сребро“. Пошто се басма изговори, ножем се обори једна „буба“ на земљу, па се бајање понови, као и пре, све дотле, док се све бубе не оборе с главе (Жабаре).

6. *Од уше* се баје кад је отечен врат. Баје се увече, кад изиђу звезде. Бајалица узме нож и стане на кућни праг са болесником, па изаберу једну звезду, најрадије Даницу. За време бајања гледа се у звезду и говори: „Ја ти рекох пасја звездо, да не једеш месо у петак, а ти си појела и пукла. Усту намерниче! — Женила се ница и Даницу у деверство звала. Нит' се ница оженила, нит' Даница у деверству била, но се ница растопила као лој спрема ватраљу, као роса спрема сунцу и магла по дану. Усту ницо наумницо, одуми што си наумила. Отуд иде Стана и Станија. Стан' Стано, стан' Станијо; одуми ницо наумницо, што си наумила“. Кад се изговори басма нож се окрене према звезди и „ова се као пресече унакрст.“ Баје се три пута, па се затим засеку углови на вратима (Жабаре).

7. *Од шира* се баје средњим прстом леве руке унакрст уз изговор: „Лија места нема, без оца рођен, без кума крштен, како име да му паденемо? Велимир, Угмир. Велимире увени, Угмире угини, буди мањи од макова зрна!“ (Жабаре и Јунковац).

8. *Бајање од подљуши*. Кад се неко удари или убоде, па му се рана „подљути“, баје се овако: — а) „Н. (име болесника) има грдну рану, цвили и пишти гласом до неба, сузом до земље. Сусрела га мајка божја Богородица: — Што ти (име болесника) цвилити, пиштиш гласом до неба, сузом до земље? — Како нећу цвилити, пиштати гласом до неба, сузом до земље, кад пођох по песку, убодох се на треску, грдне се ране подљутише, грдне се љутице разљутише. — Али вели мајка божја Богородица: Јако ћемо ране угасити, с пометном метлицом, с девојачком душицом и кокошињим перцетом“ (Белосавци). — б) „Пођох високим пољима, широким друмовима у попову бакчу, да наберем биљско цвеће, у биберску молитву. Пошла Смиљка из поља, низ поље, цвили, пи-

шти гласом до неба, сузом до земље. Сусрела је мајка божја Богородица: — Што ти Смиљка цвилиш, пиштиш гласом до неба, сузом до земље? Зашто Богу тугу задајеш? — Ој, бога ти мајко божја Богородице, како нећу цвилити, пиштати и Богу тугу задавати, кад је мене рука заболела! — Врати се, отишла је (име бајалице) и однела нож и перо. Руком ће манути, душом ће данути, па ће обајати и Смиљки ће лакнути. Остаће Смиљки рука чиста ко сребро, ведро ко небо, блага ко мајчино млеко“ (Жабаре). — в) „Пошла љута по песку, па се убола на треску, на глогов прљ, на трнов трн; није љута рана, но девојачка душа, но материнска храна, јер је (име бајалице) лаке ручице и чисте душице, руком ће манути, душом ће данути, па ће (болесниково име) лакнути“ (Жабаре).

9. *Од злога.* То је болест кад некога наздраво заболи, отекне и поцрвени неко место на телу. Зове се „пришт“. Баје се ножем, каменом и пером. Прво се узме нож па се њиме маше као да се жели пресећи болесно место и говори се: — а) „Исус Христос бакчу заградио, Исус Христос цвеће посадио, Исус Христос мајку моли: Мајко моја остави ми века и лека свакој бољци, па и Н. (ономе коме се баје); ако си зли окамени се, усту биче окамениче, пламениче, намерниче, напратниче, нагазниче, силовниче; устук тамо, не овамо, да си мањи од макова зрна: Долетеше три орла, подигоше га на горњи бој, па дозваше (име бајалице) басмарицу, да га лако излечи. Лако ћу га одбити ко теле од краве, ко дете од мајке. Устук тамо, не овамо, да си мањи од макова зрна“. Тако се ради и са осталим предметима (Жабаре). — б) „Што затекох, то пресекох, усту биче пламениче! Добро јутро, бољо! Колико те било ујутру, толико ти ту било места. На камен села, с камена јела, с камена ручала, с камена вечерала, с камена се удала, камен ти кола била, камен волови, камена вођевина, камен ђувеглија, камен кум, камен стари сват, камен сви сватови“. Затим се пирне на оболело место и пљуне у страну, па се узму нож и перо у десну руку и продужи бајање: „Пошла црна квочка и повела црвене пилиће. Сусрела их мајка божја: — Куд ћеш ти црна квочко са твојим црвеним пилићима? — Оћу д' идем да помогнем (име болесника), што цвили гласом до неба, сузом до земље. — Врат' се натраг црна квочко са твојим црвеним пилићима, отишла је (име бајалице) басмарица и однела је перо у руци. Она је лаке ручице, чисте душице; руком ће манути, душом ће данути, па обајати и (име болесника) ће лакнути. Остаће (назив болесног места) лако ко перо, ведро ко небо, чисто ко сребро, благо ко материнско млеко. Усту биче, пламениче!“ — в) „Изиђи мирни, изиђи добри из кости у месо, из меса у кожу, из коже у длаку, из длаке у нож, с ножа под нож; изиђи, па иди преко мора без одмора на пастишате коње, у кошутин рог; изиђи па иди у калај-гору где се ватра не ложи, где девојке косу не чешљају, где невесте хлеб не месе, где петао не пева, где псето не лаје, где мачка не мауче. Иди и

тамо се скраси, овде места немаш. Пошао Станимир, Санимир и Гинимир. Станимир да стане, Санимир да усане, Гинимир да угине!“ (Ст. Марковићева чула од бабе Кате из Жабара, а она од маћехе из Винче).

10. *Ницина* је болест жлезда. За бајање се спреми: по комад лоја, воска, тамњана, и перо од кокошке, камен и мала кост од неке животиње. Баје се домалим прстом леве руке дотичући болесно место: — а) „Лева рука крста нема, овди бољци места нема“. Понови се три пута, па се болесном месту принесе десном руком лој и изговори: „Стопићеш се од моје руке као лој од ватре“. Тако се учини и са осталим предметима и изговара: „Стопићеш се од моје руке као восак на ватри и као тамњан“. Најзад се узме перо и говори: „Ти си ница каменица, ја (име бајалице) басмарица, одбићу те као теле од краве, као дете од мајке; без бритве те закла, без ватре те опеко, без зуба те поједох. Усту тамо не овамо, да си мања од макова зрна!“ Са каменом се баје: „Овај камен дрво био, па се окаменио. У (име болесника) бољка била, па се не померила; дођоше камени сватови и однеше ницину девојку. Усту ницо каменицо, усту тамо, не овамо, да си мања од макова зрна!“ Затим се узме кост: „Донех кост без меса, да отерам ницу са места; дођоше коштани сватови и однеше ницину девојку. Усту ницо каменицо, да си мања од макова зрна!“ Пошто се бајање понови три пута, на ницину се стави лист од свежег купуса, који је изнутра намазан „зејтином“ (маслиновим уљем) и завеже се крпом. Време и место бајања нису одређени (Ст. Марковићева чула од бабе из Јунковца, а она од неке жене из Ђуниса). — б) „У нице три сина има: један слеп, други глув, трећи нем; слеп не види, глув не чује, нем не говори. Усту ницо одумицо, ти одуми што си наумила“ (Жабаре).

11. *Круџа* је болест уста. Узме се лонац са дршком, па се на огњишту заравни пепео и са дном од лонца отисну девет кругова. Затим се у једну чашу узме из сваког круга помало пепела. Пепео се на огњишту понова заравни и понови отискивање кругова. Тако се понавља девет пута. Затим се чаша завеже марамицом и надноси се на болесна места уз бајање: — а) „Крупа девет, од девет осам“ итд. „од један ниједан“ (Ст. Марковићева чула од Миленије из Жабара, ова од мајке из Влакче, код Тополе). — б) Болесник треба рано, пре сунца, да оде на реку. Тамо се нађе трава на обали, али која додирује воду. Та се трава провуче кроз болесникова уста и пусти низ воду и баје: „Крупно крупице, алава је болесница; да није алава, не би крупу имала“. Баје се три пута, па се кући враћају без освртања. — в) Кад сунце залази, одведе се дете под крушку жутицу, па се око ње обиђе три пута и говори: „Сунце за горицу, крупа у жутицу“. Затим се детиња глава туцне о крушкино стабло (Жабаре).

12. *Од њлача*. — а) Бајалица узме три дренова прутића и са болесним дететом стане на говеђу балегу: „Ја стадох на све траве и погледах на све стране, од истока до запада; од истока огањ гори и у огњу човек стоји; човек стоји ватру пири, на мојега (детење име) мири“. На пут се баци један прутић и понови бајање. Баје се увече поред пута (Жабаре и Јунковац). — б) Од говеђе балеге се умеси колач, па се стави у хлебни колач и испече. Бајалица узме дете и три главице бела лука, па стане на колач, и окрећући се тражи неку светлост. Кад светлост спази, изговори: „Ја стадох на све траве и погледах на све стране, од истока до запада. На западу ватра гори, и ту виле сина жене и зову мога (име детету), да им буде девер уз девојку. Ја не дајем (име), него дајем његов плач и колач и три главице бела лука, да му више није мука“. Кад бајалица изговори басму, заниха дете према ватри, па баци колач и лук преко детиње главе, и не осврћући се натраг побегне с дететом кући. Баје се само увече (Жабаре).

13. *Страва* је болест од страха. Бајалица стане са болесним дететом на говеђу балегу и баје: „Ја стадох на све траве и погледах на све стране, и угледах страву и стравиће, па натутках гару и гариће, удавише страву и стравиће“. Баје се три пута, а кући се враћају без освртања (Мраморац).

14. *Вија* је болест у стомаку код мале деце. Мајке познају ту болест по томе, што се дете грчи и савија, и ако му прислони ухо на трбух она чује, како се детету „комешају“ црева. Тада мајка тобож стане детету петом на трбух и изговори: „Вија вије дете, ево теби моје пете“. Тако се понови три пута узастопно, а ако болест не престане бајање се понавља девет јутара. Од вије баје готово свака жена (Жабаре).

Кратак преглед.

Бајањем се на магичан начин болести проклињу, прети им се и одгоне се. Болести се гоне нарочитим предметима: ножем, ватраљем, метлом и травама. Бајања, која се састоје само из припремне радње и из изговарања чаробних речи назваћемо *просћим*. Многа су бајања сложена из више простих делова, на пример бајање бр. 9, под б). По свој прилици су првобитна бајања била само проста. Сложена су постала, а могућно и сад постају, или због тога што је сама басмарица заборавила оно, што је некада, у детињству, научила, па је спојила неколико делова разних басма уједно, или што је бајалица свесно појачала неке басме деловима из других басма.

Лечење бајањем оснива се на веровање у чаробну моћ изговорених речи. Снага речи повећава се ритмом, који има свака басма у већој или мањој мери. Ако се запитамо, шта изазива, по народном мишљењу, болести код човека, одговор неће бити особито тежак. Нечисте су силе главни проузроковачи болести. „Издат“ се набацује или шаље

уз изговор: „О издати, побогу, отераћу те у море, у дубоку воду“ итд. Уосталом, то је и разумљиво. Бајање је лечење речима. Да би нека реч имала дејство на болесника, треба да је он чује и разуме. Моћ слушања живих речи и њихово разумевање особина је разумних бића. Према томе, и болести су сличне живим бићима, па се зато од њих и баје.

Д-р Александар Петровић.

Résumé. — *Des pratiques de sorcellerie à Jasenitza de Kragujevatz.* On communique des pratiques de sorcellerie pour différentes maladies qui d'après l'auteur se divisent en simples et composées. L'auteur conclue que les maladies sont, d'après la compréhension populaire, des êtres vivants qui pénètrent dans l'organisme humain et qu'il faut chasser par des paroles et des objets magiques.

Мањи прилози

Опасивање цркве (Das „Umgürten“ von Kirche)

Поводом анкете Г. П. Ж. Петровића о опасивању цркава коју је наштампао у *Гласнику Етнографског музеја у Београду*, књ. VII, стр. 110–112, саопштавам следеће:

Г. Реља Катић, студент ветерине, који је одрастао у Призрену, саопштавајући ми податке о турбету шех Хусеина у улици Краља Петра у Призрену, пише ми између осталог и то како нероткиње муслиманке кад дођу шех Хусеинову турбету клањају, окренуте лицем према истоку, на једном узвишеном и зидом ограђеном простору који се сматра за свето место. То место оне обавијају вуненим концем од кога после исплету појас и њиме се опасују да би затруднеле. Тим поводом пише ми Г. Катић: „И Српкиње православне вере у околини Призрена, из истих разлога, обавијају концем старе цркве и од конца граде појас па се њиме опасују. О томе сам се лично уверио код порушене цркве Светог Петра, у близини планине Градца и Острвице, недалеко од старога пута Призрен–Качаник“.

Тих. Р. Ђорђевић.

Опасивање цркава у околини Пирота, Ниша и Прокупља (Das „Umgürten“ von Kirchen in der Umgebung von Piro, Niš und Prokuplje)

Познато ми је, да у старом Пиротском округу нема обичаја опасивања цркава платном или свећом. Ни тамошњи стари људи не памте. Јер, ако је тај обичај у вези са освећивањем цркава, он је могао и пропасти, пошто се цркве у овом сиромашном крају ретко подижу, а старији људи и жене, који би по нешто знали да кажу, изумрли су.

И у околини Ниша ми нико ништа није знао рећи о овоме обичају, иако сам о њему најбрижљивије распитивао. Питао сам многе старе свештенике, који су службовали по разним селима у овим крајевима. Изузетно ми је Њ. В. П. митрополит Доситије усмено саопштио овај податак: „Кад сам 4 септембра о. г. (1932) освећивао цркву у селу Калудри, у Срезу прокупачком, и кад сам увече улазио у цркву, видео сам да је црква опасана белим гајтаном, а пред олтаром је горела свећа. Изјутра, кад сам улазио у цркву, тај гајтан нисам видео“. Ја сам одмах сутрадан писао дотичном свештенику, и молио га за подробније податке о овом обичају код тамошње цркве, но тај г. попа није ми хтео одговорити.

Најзад сам нашао старог проту Тасу Урошевића, коме су познати крајеви око Ниша, Лесковца и Прокупља, и он ми је усмено саопштио,

да је доскора постојао обичај опасивања цркава у овим крајевима, и то са дугачком свећом, тј. памучним гајтаном, који је утопљен у восак и који се обавије око цркве и упали, да на зиду изгори. Па и оно што је Митрополит видео у Калудри, то је била необично велика вошта-ница, а не обичан гајтан. То опасивање цркава сељаци зову *венчавање цркве*, а та свећа је као *венцило* (круна, венац), што се ставља младенцима уз венчање на главу.

Влад. М. Николић.

Опасивање цркава у ваљевској Подгорини (Das „Um-gürten“ von Kirchen in der Umgebung von Valjevo)

У овом крају постоји и данас обичај опасивања цркава и манастира. Опасују се платном, које жене саме ткају за ту сврху, или свећом, која се прави од истопљеног воска, у који се потопе упредена влакна од конопље или од лана. Цркве опасују мајке, којима деца умиру, или жене неротке. Ако се црква опасује да деца не би умирала, тада се врши опасивање од земље, па преко црквеног крова, а кад се хоће да се добију деца, онда се опасивање отпочне од главних врата на цркви, па околу на све четири стране зида. Платно или свећа се дају цркви.

Манастир Боговађу је, пре 30 година, опасала платном од земље па преко црквеног крова једна жена из села Рачевића, којој су деца умирала. Јелица Лукић, из Горњег Мушића, општине Топничке, којој су муж и сва деца помрли, оставила је на самртном часу аманет својој снахи Љубици, да платном, које је за то оставила, опаше цркву у варошици Мионици. Она је обећала, да ће аманет извршити, али се предомислила и цркву није опасала. После неког времена њој умру три детета и унуче. И данас је жива, тугује и плаче за изгубљеном децом, а свој губитак сама себи приписује, што није испунила обећани аманет.

Црква у варошици Мионици је освештана 1856 године. Њу је тада опасала једна жена, која није имала деце. Дознала сам, да је опасивање било од главних црквених врата, па унаоколо по црквеном зиду.

Иконија Л. Поповић.

Опасивање цркава у околини ужичке Пожеге (Das „Um-gürten“ von Kirchen in der Umgebung von Požega (Užice))

Две јетрве из рода Димитријевића, из села Каленића, обе неротке, опасале су сеоску цркву у Каленићу, у Срезу пожешком, на дан њена освећења у недељу по св. Аранђелу, 1930 године. Цркву су опасале по зиду у висини од једног метра од земље, са платном, које је било ушивено од четири парчета. Опасивање је извршено после освећења цркве и народу на очиглед. Са опасивањем се отпочело од западних црквених врата, где су и гробнице ктитора, па унаоколо идући на десну страну. Црква је остала опасана око пола сата. Црквењак је скинуо платно, које је затим продато у црквену корист.

По саопштењу старог и уваженог проте Миленка Ђ. Поповића, из Добриње, исти се обичај обавио приликом освећења цркве у тамошњем селу Каменици 1925 године.

Будимир Живанчевић.

Опасивање цркве (Das „Umgürten“ von Kirche)

Муслиманке из Мркојевића, у Црмници, иду на неки православно празник, кад им је неко болестан, па опашу концем цркву Св. Илије у Печурицама. После истим концем опашу болесника или болесни део тела (руку, ногу, главу итд.), са вером да ће болесник оздравити. Ово је причао г. Милу Врбици, професору, Петар Вукмировић, капетан у пензији из Мркојевића.

М. С. Влаховић.

Опасивање болесника (Das „Umgürten“ von Kranken)

У селу Брњацима, на Ибру, постоје развалине старе цркве Брњаче коју народ сматра лековитом. Зато се тамо оставља ситан новац, прстење, конци од одела и друге ситнице. У тој цркви има неколико стотина прстенова и једна повећа кутија ситног новца. Кад некога из те околине боли глава, или други део тела, стави танку свећу код куће око оболелог тела (главе, руке, ноге итд.) или око *снаге* (паса) па пође у Брњачу, скине свећу са болесног тела и запали је. Неки болесно тело омотају црвеним концем, па тај конач однесу у цркву. У Брњачи сам видео око једног старог мермерног крста омотан црвен конач. По казивању сељака конач је омотала нека болесна жена из истог села.

М. С. Влаховић.

„Сребрни цар“ (Der „Silbergeist“ — Srebrni car)

Проф. Тих. Р. Ђорђевић објавио је под горњим насловом једну белешку у седмој свесци Гласника Етнографског музеја у Београду (стр. 106—108). У тој белешци су скупљени сви подаци о веровању у сребрног цара, до којих је проф. Ђорђевић могао да дође. Сви се ти подаци односе на Кучајну. У белешци је поставио питање није ли, можда, то веровање дошло с Немцима рударима у средњем веку или у 18 столећу.

Летос сам био у неким нашим рударским пределима и сазнао понешто што ће, надам се, допринети да се добије потпунија слика о том и о сличним рударским веровањима.

Да изнесем најпре оно што сам сазнао у рударском крају око Крупња и Зајаче. Разговарао сам са старцима који памте и примитивно сеоско рударство на Јагодњи. Тек кад је отпочео рад у великим рововима и с модерним техничким средствима, рудари су почели да виђају духове у земљи. Можда је до тих веровања, која су очувана до данас, дошло утицајем страних рудара, од којих је примљена и немачка рударска терминологија. Ти рудари странци, који су у другој половини прошлога столећа радили у крупњанским и зајачким рудницима, остали су у успомени под именом „Пемци“ (Чеси). Можда су то били Немци из Чехословачке а можда и прави Чеси, који су такође могли донети немачку рударску технику и терминологију.

На Јагодњи се овако прича. Дух који се јавља рударима зове се *зглски дук*. Тек кад се почело радити у рововима, у поткопе су долазили ти духови да чувају људе, јер је било врло опасно. Тај је „дук“ добар, ако су рудари честити и добри, али може да буде и зао. Управо, он

се управља према томе како се рудари понашају према њему. Зао је, ако рудари псују у рову, ако у рову обављају нужду и сл. Не знају како стварно изгледа, јер он може да се претвара и да се јавља у разним облицима, па су га виђали као дечка, патуљка, у лику управника, надзорника или обичног рудара и сл. Али га не може сваки рудар да види: он излази само пред чисте рударе. Кад наиђе, поздравља рударе са: „Гликау“ (немачки рударски поздрав: Glück auf! Сретно!). Ако тако проговори рударима, добро је. Ако се он не види него се само чује како у неком рову лупа или куца, тиме претсказује несрећу у руднику, и рудари треба да беже.

У Крупњу сам чуо углавном исто. Ту су ми говорили за *подземне дукове* и да само рудари који су радили дуже времена у руднику могу да чују како они „раде“ у некој напуштеној галерији. У суседном селу Брштици бивши рудари су ми причали како су у руднику често слушали ноћу, па и дању, како се ради. И тек понеки пут виде како промакне неки мали бео човечић, кога они зову *рударски цар* или *рударски чувар*. Нарочито су га често виђали у рову у Добром Потоку. Он рударима није рђав и не чини никакву штету. Пре неколико година обустављен је рад у рудницима, и у „фабрици“ у Крупњу су остала само два чувара. Они причају сељацима како је у фабрици ноћу често прави урнебес: лупају чекићи и све се тресе, као да се ради, а кад упале светиљке, све је на свом месту. У истом селу неки веле да ноћу у рововима раде *дукови*.

И у Зајачи су рудари говорили да има *земаљски дук*, који је рђав за рударе ако псују у рову.

У свим тим местима добио сам утисак, да су та веровања из новијег времена и да су раширена под утицајима са стране: сви сељаци с којима сам разговарао сагласно су тврдили, да се није знало за рударског цара, односно земаљске „дукове“ пре него што је отпочео рад у рудницима у другој половини прошлога столећа.

И на другој страни Дрине, око Сребренице, било је у средњем веку живог рударског рада. Ту је била и бројна саска колонија. Много је материјалних успомена из тога доба, али мало предања. За време аустро-угарске управе у Босни, рађено је у три маха у руднику у селу Сасама. Био сам ту и, поред осталог, распитивао и за сребрног цара. Мало сам сазнао. У самој Сребреници ништа. Од муслимана из Саса, који су радили у руднику за време светског рата, чуо сам да има *диви човјек*: кад нема никога у рову, онда он удара чекићем.

У Сасама живи католик Иво Марић, чији је отац 1880 године дошао ту као рудар из Крешева. Било је тада у Сасама више рудара из Крешева, поред странаца. Њима се у руднику често указивао *перкман* (Bergmann). Први пут им се указао 1881, пре него што су и дошли до руде, и то им је био знак да ће наскоро наићи на руду. По причању И. Марића, перкман је патуљак, и рудари су, улазећи у ров на рад, често наилазили на трагове његових стопа, које нису веће од дечијих. Често би видели како негде гори рударска светиљка или удара „лијето“ (длето). Исти Марић вели, да се у Босни није знало за израз перкман пре окупације. Изгледа да то неће бити тачно.

У босанским рудницима Фојници, Крешеву и Варешу (који је наследник Дубошнице) било је рударског рада без прекидања од средњег века до данас, и ту је највише успомена и на Сасе. Тамо још нисам вршио систематско проучавање. Фра Аугустин Кристић пише

недавно да је и код рудара у Кршеву била жива прича о „јамском ћоси“ (Bergmann).¹⁾

Напоследку, да напоменем да у околини старог рудника Брскова нема никакве рударске традиције нити икаквог причања о сребрном цару или чему сличном. Постоје једино општа веровања о закопаном благу. Али је врло занимљиво предање код становништва ибарских села ниже Звечана и Трепче. Саопштићу га, иако изгледа да нема везе с причом о сребрном цару. Сељаци из села Кориља, Рудара и др. причају да су некада у том крају живели *Јенџеши*. Они су се бавили рударством а били су врло мали људи, толико мали, да су се морали пењати на камен кад би хтели да виде да ли у казану ври. Прича се још да су они отишли из тог краја због рђава времена: на Петровдан био лед и мраз, те се они иселили да траже бољу земљу (Тај се мотив сусреће у причању о исељавању старог становништва и у другим крајевима). Још се прича да је у селу Плакаоници био њихов поп.²⁾

Мил. С. Филиповић.

Тежачке свеће и слични обичаји у неким крајевима (Gründonnerstagskerzen sog. „Bauernkerzen“ und ähnliche Bräuche in einigen Gegenden)

У VII књизи Гласника Етнографског музеја у Београду објављени су прилози: *Тежачка свијећа* од Душана Бошковића (стр. 113—115) и *Неколико података о прилагању свећа црквама на Велики четвртак* од Бор. М. Дробњаковића (стр. 115—118). У тим чланцима су подаци из Средње Босне и из Западне Србије. Приликом својих летошњих проучавања сабрао сам и ја неколико података о томе из разних крајева, те их овде саопштавам, јер они доприносе утврђивању географског распрострањења поменутог обичаја а уједно показују и нека одступања од онога што се досада знало о том обичају.

Као члан Научне експедиције Београдског универзитета био сам летос у Црној Гори, у Санџаку, на Косову и у Метохији. У Метохији нема поменутог обичаја, а изгледа да га нема ни на Косову као што га нема нигде ни у Јужној Србији. Нема га ни у Васојевићима у Црној Гори. Али, идући из Васојевића низ Лим, обичај се сусреће већ у Бијелом Пољу, дакле одмах чим се пређе граница Васојевића и уђе у бивши Санџак.

Главна црква за варош Бијело Поље и околину је чувени Никољац. Никољцу се прилажу две врсте свећа. Испред царске Богородичине иконе (која је окована и украшена сребрним вотивима) постављена је велика и дебела свећа, коју зову *рабаџијска свијећа*. Неки је данас зову и *земљорадничка свијећа*. Та се свећа гради од прилога које скупљају сељаци из околних села, поглавито из Олујана, Расова, Његњева и Стројтенице. Ма да се свећа зове рабаџијском (што код њих значи исто што и „тежачка“), за њу дају прилоге стварно само они сељаци који се баве дунђерлуком. По селима око Бијелог Поља

¹⁾ *Fra Augustin Kristić: Napisana povjest našega zanatstva. Franjevački vijesnik XL (1933) 158.*

²⁾ Прича се: Тај поп ручао једанпут рибу. И узео јој да једе доњу вилицу. У то нашао неко и рекао: „Бежи, попе, ето и Турци!“ Он није поверовао, па узео рибу и рекао: „Да бацим ову рибу у вир. Ако риба оживи, доћи ће Турци“. Та је риба оживела. И сада, веле, има у тој реци риба без доње вилице.

много је дунђера међу православним сељацима, који одлазе преко лета и раде по целој области између Сјенице и Пријепоља на једној а Плава и Гусиња на другој страни. С печалбе се враћају у јесен, око Томиндана („свети Тома — ајде дома!“). У то време скупљају се прилози за рабациску свећу. Обично зају два старца и пишу прилоге. Прилози могу да буду у новцу или у житу, које се после уновчи. Свећа се поставља у цркви на Томиндан. Обичај је, веле, од старине, и поменути селима је то завет да сваке године дају ту свећу. За време аустријске окупације (1915—1918) било је прекинуто вршење обичаја, али је обновљено одмах после ослобођења.

Осим рабациске, на сличан начин црква Никољац добија многе мање свеће за друге потребе. То су *арзани* или *харзани*. Њих дају еснафи и поједине угледније и имућније породице. *Трговачки арзан* су свеће у једном полијелеју. Чим изгори једна од тих свећа, одмах је надокнађује неки трговац, и то се чини редом. За један полијелеј од три свеће даје свеће трговац Петар Баскић, а за други од дванаест свећа дају Богдо Кнежевић и Стака Мораковац. Главни су арзани на свећњаку пред царском иконом Христовом. Ту су, сада, четири свеће које буду, кад су нове, тешке по 4—5 ока, а прилажу их, по једну: Марићи, Мораковци и две куће Пајевића.

Арзани се доносе, постављају и пале првипут на вечерњи уочи славе (Никољдан), а за следећи Никољдан доносе се нови. Појединци прилажу још потребне свеће за остале полијелеје и за свећњаке на „часној трпези“.

Сазнао сам да сличан обичај влада и у Пријепољу: јаче породице прилажу редовно потребне свеће за „часну трпезу“ и за полијелеје у манастиру Милешеви.

У Модричи, у Босни, био је обичај (а можда и сада постоји) да имућније породице прилажу црквама уочи своје славе по 6—12 свећа за полијелеје. Те се свеће доносе на вечерњу уочи односног празника. Носио сам их и ја. По саопштењу г. Мирка Микулића, свештеника из Бос. Шамца, такав обичај постоји и у Босанском Шамцу и његовој околини. Поједине имућније породице шаљу уочи своје славе потребан број свећа у цркву. Обично их донесе домаћин и тражи да се свеће које стоје у „грозду“ (полијелеју) скину, па да се метну и упале његове. То се зове „измијенити свијеће на грозду“.

Б. Дробњаковић је опширно описао орачке свеће у манастиру Троноши. Потпуности ради да наведем да су мени у Зајачи казивали летос да су се те свеће раније звале *рађевска* и *јадарска*. Од рађевских села давала су прилоге највише села Костајник и Бриштица. У Рађевини је тај обичај напуштен, али се у Троношу и сада донесе две свеће: *зајачка* и *коренићка*, прозване тако по јадарским селима Зајачи и Коренти.

Тежачких свијећа има и у другим крајевима Босне, осим у крајевима поменутих у прилозима Д. Бошковића и Б. Дробњаковића. У црквама у селима Братунци и Сасама (Сребрнички срез) постављају се *тежачке свијеће* на Велики четвртак.

У самој вароши Сребреници су две православне цркве, а сребреничка парохија обухвата варош и суседна села. Црква Покрова Пресвете Богородице у самој вароши освећена је 1903, а црква посвећена арханђелу Михаилу, која је на гробљу, освећена је 1885. У цркви на гробљу служи се само четири пута годишње (на први дан Ускрса, на Велику Госпојину, на Задушнице и на Марковдан). По обавештењима

која сам добио од сребреничког свештеника г. Саве Поповића, у обадве цркве на великим чирацима пред долејом стоје по две велике свеће. Називају их *орачке свијеће*. За градњу тих свећа изаберу се два угледна домаћина са села на први дан Ускрса код гробљанске цркве. Они одмах после литургије зађу са таблом по софрама¹⁾ и купе прилоге за орачку свијећу. Неко даде у новцу, неко (ко држи пчеле) у воску, а жене дарују пешкир, појас или чарапе. Скупљени прилози се предају црквеном тудору. Пре рата скупило би се доста готовог новца, који би скупљачи давали на зајам на камате у корист цркве. Орачке свеће израђује онај ко израђује и остале свеће за друге црквене потребе. Прави их у „лули“ (цеви) од ракијског казана: ископа се у земљи рупа дубока до 30 см., па се шири крај луле стави у ту рупу и онда се лула обложи иловачом и унаоколо затрпа земљом, да би стојала непомично. Кроз цев се запне фитил од памука, па се растопљен восак сипа одозго на ужи крај луле, док се лула не напуни до врха. Кад се цев охлади, однесе се у пекару и за неколико минута се извади орачка свијећа. У Сребреници су све четири орачке свеће једнаке, јер се праве у истој цеви, и тешке су свака по $6\frac{1}{2}$ —7 кгр. Високе су 130 см., доњи пречник 10, а горњи 5 см. Бакрена лула за прављење тих свећа је црквена својина. Орачке свеће по селима не праве се тако зналачки, па су неједнаке и грубе израде.

У Осату (у Босни) нема обичаја да се прилажу тежачке или орачке свеће. Али су имућнији људи имали своја кандила у цркви и старали се за уље у њима и да сваке недеље или празника оде неко из куће у цркву да припали кандило и свећу коју понесе.

У Бирчу (у Босни) постоји такође обичај да се постављају *тежачке свијеће*. Прилози се дају у новцу или у житу. На бденију уочи Великог петка свештеник помиње све приложнике. Онај који је дао највећи прилог носи црквени барјак на литији око цркве на Ускрс.

На Гласинцу су раније почињали да пишу прилоге за *тежачке свијеће* од Чистог понедељка. За тај посао одреди се један човек из црквеног одбора (раније два *црквена кмеца*, који би ишли по селима), који пише прилоге недељом после литургије. (На Гласинцу је једна црква, на Сокоцу, и ту је састајалиште за цео Гласинац). До велике недеље сврши се с „писањем“ и „тевтер“ се преда одбору. Али се на Гласинцу не лију сваке године велике тежачке свеће, него се од скупљеног новца подмирују разне црквене потребе, а нове свеће се лију тек пошто старе догоре. Оне се штеде и трају по неколико година, јер се пале само о већим празницима. У мање празнике и раније су стављали на велике свеће по једну малу, и њих палили. Уведено је као обичај да се праве тежачке свеће пале у свечане дане од Великог четвртка па до Спасова дана, а онда се на њих ставе мале свеће. Рат је и на Гласинцу прекинуо ту традицију, па су одмах после рата начињене нове тежачке свеће, које су служиле до 1931. Тада је обнављан иконостас, па су том приликом постављене и нове тежачке свеће, које стоје и сада. Оне су саливене у Сарајеву од остатка од претходних свећа и од воска који је купљен за новац од прилога. Те свеће више (од 1931) не стоје испред самих царских икона, него су померене ка

¹⁾ У околини Сребренице и у Бирчу су поред цркава *софре*: столови и клупе од дасака. Сваки род има своју софру, која је и ограђена. По саопштењу г. С. Поповића, нове софре се праве и оштећене старе се поправљају на Велики четвртак. За тим софрама седе и ручавају чланови рода после службе у цркви.

зидовима, јер их свет, кад је црква пуна, гура и љуља. На Гласницу су и муслимани давали прилоге за тежачку свећу: Авдија Буква с Педиша давао је по дукат прилога за ту свећу.

Код Срба у Славонији, изгледа, није било обичаја да се праве тежачке свеће. Али је било нешто слично. У православној цркви у Дарувару чувају се четири ручна чирјака (свећњака) ђурчиског еснафа.¹⁾ Вурчиски еснаф био је веома угледан, и он је имао ту повластицу да његови чланови носе „небо“ у литијама кроз варош, а о великим празницима четири члана ђурчиског еснафа ишли би о „великом входу“ и носили испред свештеника поменуте чирјаке с упалењим свећама. У чираке су задевале велике а тешке свеће, тзв. *дуйлири*, које су прилагале саме ђурчије. Обичај се држао све до пред светски рат.

Мил. С. Филиповић.

Славонски вотиви од воска (Slavonische Votivgegenstände aus Wachs)

За време свог овогодишњег боравка у Дарувару, у Славонији, имао сам прилике да сазнам како и какви се све вотиви од воска употребљавају у том крају. Вотиви од сребра и од гвожђа нису у обичају. Прва обавештења сам добио од свештеника и црквењака, али сам највише података добио од лицитара Карла Мундингера, који се бави изградом и продајом тих вотива. Саопштићу овде све што сам о томе сазнао, као нов прилог проучавању вотива у нашем народу²⁾, јер се тиме делом исправљају а делом употпуњују ранији подаци.

У Даруварском срезу је веома меновито становништво. Ту живе православни Срби, католички Хрвати, Чеси, Немци, Мађари и неке друге групе. Код свих православних и католика веома је у обичају куповање и поклањање црквама вотивних воштаних ликова. Зову их разним именима, највише *заговори*, *шијела* или *шјелешца*. Купују се готови од лицитара, који их израђују у нарочитим калупима и продају испред цркава. Сада се продају поједини комади по динар.

Ко је болестан или пати од какве друге невоље, он ће да се „заговори“ (заветује), да би се излечио или спасао. „Заговори“ се обично о некој црквеној слави, и онда сваке године иде истој цркви о њеној слави и доноси као прилог једну свећу и одговарајући воштани лик. Сваки који се „заговорио“ обично још и пости по седам дана пред празник. Ко је „заговоран“ нипошто неће пропустити да изврши свој завет, па макар како рђаво време било. Код католика се вотивни ликови полажу на олтар, а код православних на икону која је под „небом“ на средини цркве. У другим приликама — осим о црквеним славама — вотивни ликови се ретко прилажу. Иначе купују их и прилажу не само сељаци него и варошко становништво.

Г. Мундингер израђује ових тринаест вотивних ликова: *кућу, коња, краву, шјелешла, овцу, свињу, мушко и женско шјелело* (женско има дужу кошуљу), *главу, очи, руку, ногу и грозницу*.³⁾

¹⁾ Види и чланак Fr. Aug. Kristića: Rufetske mise i esnafske svijecе u Kreševu (Franjevački vijesnik br. 7 i 8 za 1933, str. 194—203). Уредник.

²⁾ В. о томе: *Mirko Kus-Nikolajev*: Votivi nerotkinja. Etnolog II, 36—45; *R. Kriss*: Volksreligiöse Opfergebräuche in Jugoslavien. Etnolog IV (1930) 87—111.

³⁾ Збирку ових ликова набавио сам и поклонно Етнографском музеју у Београду.

Ако је коме кућа страдала од грома или је вода подрвала и сл., он се заветује и приноси лик куће. Кома гину или не напредују коњи, заветује се и поклања лик коња, да би му се у будуће „давало“ у коњима. Исти смисао има и поклањање ликова краве, овце, свиње и петла. Сада се петао употребљава за сву пернату живину, а раније су израђивани још и ликови гуске и патке. Ко осећа какве болове по целом телу купује лик „тијело“, и то мушкарац „мушко“ а женска „женско тијело“. Кога боле само нога, рука или очи купује одговарајући лик. Кога боли ухо, купује и поклања вотив „главу“, као и онај који пати од главобоље.

Од свих вотивних ликова је најинтересантнији онај који се сада обично зове *грозница*. По објашњењу г. Мундингера, лик је чудан пошто је и сама грозница чудна и лик је израђен према томе како народ замисља грозницу. Међутим, сви су ти ликови веома шаблонски, и баш се код „грознице“ не може одмах приметити шта њен лик представља. Али

и кад се пажљивије загледа (глава и положај кракова), види се да је то жаба. И заиста, „грозница“ је уједно и вотив нероткиња и жена које болују на материци: многа жена тражи „матерницу“ од лицитара, па јој дају лик „грозницу“, која служи за обоје.

Вотивне ликове купују и женске и мушкарци, али више женске. Мушкарци купују поглавито ликове куће, коња и мушког тела. Уз вотивни лик купује се свећа од 1—10 динара, већ према имовном стању. Црквена управа скупља поклоњене вотивне ликове и прелива их у свеће. Дешава се да још истог дана, када црква слави, те ликове црква прода лицитару, те их он понова продаје сељацима, па један исти лик може да буде у току једнога дана више пута продан и поклоњен.

Г. Мундингер иде са својом робом, осим по Даруварском срезу, још и по црквеним славама у Срезовима гарешничком, пакрачком и грубинскопољском, те и у тим крајевима продаје вотивне ликове.

1. Вотивни од воска.

1. мушко тијело; 2. женско тијело; 3. глава; 4. рука;
5. нога; 6. коњ; 7. овца; 8. свиња; 9. очи; 10. крава;
11. петла; 12. кућа; 13. „грозница“.

Мил. С. Филиповић.

Цар Давид и свети Илија у циганском предању (König David und St. Elias in der volkstümlichen Überlieferung der Zigeuner)

У чланцима проф. Тих. Р. Ђорђевића (Наш народни живот, књ. VI—VIII) не помињу се циганска предања у којима би се говорило о цару Давиду и о св. Илији, ма да иначе њихова предања и приче обилују мотивима из Библије. Стога ћу ја овде да саопштим занимљива циганска предања о тим библиским лицима.

Бавио сам се и сам проучавањем Цигана, али нисам до ове године наишао на приче о цару Давиду. Можда због тога што нисам питао о томе. А да се од Цигана нешто сазна, треба питати и имати њихово поверење.

Од ковача Цигана у Гусињу сазнао сам први пут за причу да је оснивач њихова заната *цар Давид* односно, како га они зову, *азрети Даут*. Он је изумео и главни њихов алат. Затим сам исто казивање слушао и од ковача у Плаву. Како по казивању ковача из Плава и Гусиња, и ковачи у Беранама и у Пећи имају *џир* када и они, тј. на Видовдан, биће да и код ковача у тим местима постоје слична предања. На таква предања наишао сам после у Вучитрну и у Приштини на Косову, и у Сребреници у Босни. Увек код муслиманских Цигана ковача. То су места — осим Сребренице — у која сам долазио летос ради етнолошких проучавања као члан Научне експедиције Београдског универзитета. У Круњу, где сам такође био и где има доста Цигана, нисам могао да утврдим постојање тих предања.

Најпотпуније предање о цару Давиду чуо сам у Приштини, те ћу га саопштити у целини. Приштински ковачи, који себе сматрају „Турцима“, као и ковачи у осталим поменутим местима, сматрају да је њихов занат „први“ и најпречи. То стога што нико не може да буде без ковачких израђевина и што су ковачи неопходно потребни земљорадницима. По циганском веровању, први ковач је био азрети Даут. Он је све израђивао голом руком. За свој труд није наплаћивао ништа од сељака. Награда му је била што је од свих отпадака од гвожђа који су остајали у ватри постајало сребро.

Једном приликом, азрети Даут пошаље по калфи месо кући. Калфа случајно угледа руку азрети Даутове жене, коју беше пружио испод фереце да узме месо, па помисли: „Како јој је лепа рука!“ Кад је калфи дошла та грешна помисао, истог часа се азрети Даут опекао по руци.

Кад је било једанаест сати (тј. пред вече, један сат пре акшама), затворили су радњу. (Велики је „харам“ да ковачница буде отворена после тог сата). После тога наишао је један сељак и тражио да му сврше неки посао. На сељаково наваливање калфа и шегрт пристану да сврше посао, кријући од азрети Даута, да би узели неку пару, и ураде што је сељак тражио.

Сутрадан азрети Даут не може да ради руком: усијано гвожђе га пече. Не остаје му ни сребро у ватри. Досети се, да је то последица греха његових млађих и натера их да му кажу шта су урадили. Пред вече тог дана дође опет један сељак ради неке потребе. Дошао с њим и загар (пас). Загар сео и прекрстио предње ноге. Гледајући га, азрети Даут помисли не би ли и он начинио тако што. И по угледању на загарове крштене ноге начини кљешта. Затим, по угледању на њушку, коју загар беше наслонио на ноге, начини и чекић. Тако је могао и даље да ради, а да га гвожђе не пече.

Цигани ковачи у Приштини славе азрети Даута као свог заштитника. На Видовдан, када по њиховом пада празник азрети Даута, и њихов је *видовдан* (пир, еснафска слава). И све до 1912 године ковачки еснаф је врло свечано прослављао свој пир на излегу, с ког би се враћали на један сат пре мрака. Организацију прославе је изводио еснафски чауш.

И ковачи у Вучитрну причају углавном исто о азрети Дауту. Пир им је такође Видовдан. Иду на излет на Ђерану изван вароши и све организује чауш.

Ковачи у Гусињу и Плаву (а по њима и они у Пећи и у Берањима) причају углавном исто, с том разликом да су се отпаци од гвожђа азрети Дауту претварали у злато и што се не прича о доласку ни првог ни другог сељака. По њиховом причању, азрети Дауту је дошао пас сâм и сео у његовој близини. Ковачи у Плаву пале уочи празника по две свеће на наковњу: једну за занат а другу за азрети Даута. (У Гусињу пале само једну свећу. У Приштини пале уочи сваког петка свећу на пању. У Вучитрну веле да ту свећу на пању пале за душу азрети Даута). И ковачима у Плаву и Гусињу је пир на Видовдан.

И од ковача у Сребреници (свега су четири), у Босни, слушао сам слично предање. Можда није без значаја да поменем да су преци неких од Цигана у Сребреници дошли из Ужица. И по њихову казивању, први ковач био је азрети Даут, који је рукама развлачио гвожђе а за свој труд није наплаћивао од сељака. Али се не зна (бар не зна Хакија Ђакаловић, који ми је то причао) о слању мяса и о изуму чекића. Него је азрети Даут једанпут помислио: „Како ће Божји роб (човек) вако радити ко ја? Неће моћи остали народ.“ Онда он измислио клешта, гледајући у прекрштене ноге мачке или кера. И сребренички ковачи су имали раније свој *џир*, али Хакија већ не зна у који дан. Иначе, код њих нема паљења свећа у вигњу, али кад се изјутра уђе у вигань, одмах се „изучи фатиха“ (врста молитве) за азрети Даута и куине трипут у наковањ, па се тек тада почиње радити.

Мој ученик, г. Цветко Костић, који се бави проучавањем многобројних Цигана у Скопљу, забележио је и код скопских Цигана ковача предање о азрети Дауту, готово у свему исто као оно у Приштини.

Бавио сам се проучавањем израде дрвеног угља у разним нашим крајевима. У Приштини сам наишао на једну особитост. Наиме, у тој вароши има и једна мања група Цигана који су *ћумурџије* и живе једино од продаје дрвеног угља који сами производе. Угаљ израђују веома примитивно. Али се и они поносе својим „занатом“, који сматрају врло важним, јер угаљ не троше само ковачи него се на њему спрема и јело. Они причају да је *азреџи Алија* (св. Илија) први показао како се прави угаљ. По њихову веровању, азрети Алија је измислио и рало. Стога је азрети Алија приштинским ћумурџијама *џир*, и они пале уочи Илиндана воштане свеће. То чине за душе оних силних ситних животињица (мрава, црва и др.) које изгоре у дрвету или у земљи, кад пале угаљ. Илиндан строго празнују.

Изгледа да Цигани знају и за друге осим та два своја културна хероја. Тако сам у Сребреници чуо и то да је први терзија био Идриз-пејгамбер, такође библиско лице (по Корану, Адам је био први Божији посланик на земљи, после њега Идриз, па Нух — Ноје итд.).

Мил. С. Филиповић.

Четири циганске народне песме (Vier Zigeunervolkslieder)

О животу и обичајима наших Цигана мало је писано. Осим неколико изврсних чланака и студија Ф. Миклошића и Т. Р. Ђорђевића, ми о њима немамо знатнијих радова. То долази отуда, што су наши Цигани живели у врло неповољним приликама и својим засебним скитачким животом, па су зато били такоређи неприступачни научним истраживањима. Истраживач има да савлада многе тешкоће и да доживи многе непријатности док од њих ишчупа покоји користан податак за науку. Зато су белешке о нашим Циганима не само малобројне, него и површне и уопштаване, јер су врло често скупљане од ока и без утврђеног плана.

Данас су прилике за проучавање наших Цигана много повољније. Они имају своја стална насеља и занимања, школују се, уче занате, па су се због тога и њихове материјалне прилике побољшале, а с тим у вези и њихов културни напредак се знатно уздигао. Они данас имају тешњих културних и непосредних веза са становништвом оних места у којима живе, па су зато постали и много приступачнији и поверљивији научним истраживањима.

Цигани су и до данас очували многе примитивне особине свога живота. Зато је за њихову културу све веће интересовање. Особиту су им пажњу обратили Енглези, Немци и Руси. Ово се интересовање појачало управо од онда откад су Цигани почели да напуштају своје обичаје и начин живота. И пре по што напусте свој стари, примитиван начин живота, потребно је, у последњем часу, прикупити податке о њиховој примитивној култури, који ће, нема сумње, знатно помоћи да се реше многе нејасне етничке појаве и етнологика питања.

Ми ћемо се овом приликом позабавити народним песмама наших Цигана. Народне песме наших Цигана нису тако многобројне, као што су њихове приповетке.¹⁾ То долази по свој прилици отуда, што су наши Цигани добрим делом професионални свирачи и певачи наших народних песама и игара, а своје су песме занемаривали, докле их најзад нису готово сасвим заборавили, јер од њих нису имали никакве материјалне користи. У недостатку својих песама, они већ одавно почињу да певају наше народне песме на свом циганском језику. Тако на пример, певају једну добро познату народну песму из Шумадије:

Љ „Зар те мерав кај мур^у времена ни нај,
Тхерно кхурдо ~~џ~~ху^у те учарелма“ . . . итд.
„Зар за мене више наде нема,
Црна земља да ме младог крије“ . . . итд.

Циганске народне песме, које овде износимо на њиховом и на нашем језику, забележили смо од Цигана који живе у Београду и у његовој ближој околини. Трудили смо се, да их што верније забележимо. Напомињемо, да нам нико није знао рећи целу песму од почетка до краја. Појединци су нам казивали песме у одломцима онако како су их и они слушали да се певају. Да ли се и оваквим казивањима потврђује наша горе истакнута претпоставка, да су циганске народне песме, услед занемаривања, већ на измаку народног памћења и да се данас могу наћи само њихови трагови, то ће показати будућа стручна истраживања.

¹⁾ Д-р Тих. Р. Ђорђевић: Циганске народне приповетке. Београд 1933, с. VII.

Најзад, сматрамо за дужност, да се захвалимо г. Светозару Си-
мићу, ученику осмог разреда гимназије, који је био љубазан, да се
прими прегледа циганског текста и да песме преведе са свог матерњег
језика на наш језик.

1

Со каџерав чхорора,¹⁾
Наш ти совав коркоре?
Ој, леле, леле чхајоре,
Наш ти совав коркоре
Тхо ђо шоро пе моро, —
Наш ти совав коркоре.
Ашун чхајо, ашун бре,
Ђо да доро ка мерел;
Те мерел мек мерел.
Ме морголо кхаџелав.

Шта да радим сиромах,
Што не могу сам да спавам?
Ој, леле, леле девојко,
Што не могу сам да спавам.
Метни твоју главу на моју, —
Јер не могу да спавам.
Чуј девојко, почуј ти,
Твој ће отац да умре;
Ако умре, нек умре,
Ја ћу коло да играм.

2

„Ој, борије, мој калије,
Со андан мај ће дадестар?“
„Андан ту ће кале јакха,
Кале јакха сар дуј дракха,
Кале јакха, парне муја,
Пхангле пувја“.
„Ој борије, мој калије,
Је е траста ца анде Влашка,
Та анманџе котор марно,
Когор Ђирал“.
„Нај сан коро, нај сан банго,
Је е траста ца коркоро“.
„Дирај, дирај, пхирдем цело милај,
Со го лијем, са не бора дијем“.
„Лета букло ће думесте,
Пало кхоро ће вастесте,
Нај сан коро, нај сан банго,
Је о кхоро ца коркоро“.
„Со пхиреста ту пхаресте,
Дел ту о Дел мруше чхаве!“

„Авај, моја црна снахо,
Шта си ми донела од твога оца?“
„Донела сам ти црне очи,
Црне очи као два пуцета,
Црне очи, бело лице,
Састављене обрвице“.
„Авај, моја црна снахо,
Узми торбу, па иди у Влашку,
Па ми донеси комад хлеба
И комад сира“.
„Ниси слеп, ниси хром,
Узми торбу па ти иди сам“.
„Дили, дили, путовао сам сво леги,
Што год сам зарадио све сам снаше дао“.
„Узми баквицу о раме,
А тестију у руку,
Ниси слеп, ниси ни хром,
Узми тестију, па иди сам“.
„Кад си већ у другом стању,
Нека ти Бог подари мушко дете!“

3

Амен сама годола,
Кај пхираса пе дрома,
Баре дрома пхирдама,
Баре јасва чордама.
Дема Девла, са гаја
Те болдавел пала ма.
Ђер ма Девла чирикли,
Те ме летив кај мислив,
Те хурав пе ков Ђхер,
Те чумидав море да.
„Мотхо пхене со џанес,
Јел о бичо ка Ђхелел?“
О прал пхеја зумада,
Трин шамара чалада,
Ни пеклала цабаџе,
Већ пеклала гоџаџе.

Ми смо били они,
Што смо упознали многе путеве,
Многе смо путеве познали,
Многе смо сузе пролили.
Дај ми Боже, све моћи,
Да је примамим.²⁾
Учини ме, Боже, птицом,
Да одлетим куд помислим,
Да одлетим па ту кућу,
Да пољубим моју милу.³⁾
„Кажи сестро шта ти знаш,
Иначе ће бич да заигра?“
Брат је сестру искушао,
Три јој шамара ударио,
Ударио је не узалуд,
Већ да је опамети.

1) У циганском језику је глас х грлени.

2) Да је окренем према мени.

3) На циганском језику: да пољуби мајку, т.ј. своју милу, чију љубав упоре-
ђује са љубављу према мајци.

Фуљи Девла, та дик бари мила,
 Кај ме терпо пхирав те женима,
 Женијама андо Бечкерек,
 Ој, још мај фино андо Моловину,
 Кај башалел шукхар, банда фино.
 Ашун даде, со манђел е бори:
 Манђел бори венцо тај шлајери,
 Ој, манђел бори и шими ципеле.
 Ој, дирај, дирај, пхирдем цело милај,
 Со го лијем, са не бора дијем.
 Ој, борије, нај лачко ћо свато,
 Ћиро свато нећел манђе рато.
 — Ој, нај сем матхо козом сем ме дило!

Сиђи Боже, да видиш ту велику љубав,
 Што ја млад тражим да се женим.
 Оженићу се у Бечкерек,
 Ох, још боле у Моловину,
 Јер ту свира красна музика.
 Чуј оче, шта ти тражи снаха,
 Снаха тражи вал и венаци,
 Штавише и шими ципеле.
 Ој, дили, дили, скитао сам сво лето,
 Што год сам зарадио, све сам на снаше дао.
 Авај, снахо, не ваља ти жеља,
 Јер твоја жеља увек ми ствара сваћу.
 — Авај, нисам пијан колико сам луд!

Петар Ж. Петровић.

О бауку (Über den Wauwau)

О бауку се у нашем народу много говори, па ипак о њему имамо врло мало скупуљених података из народног предања. Управо, за баука се зна, позната је употреба те речи, али би ретко ко могао да објасни: шта је баук. Вук у свом *Српском рјечнику* није дао никакво објашњење те речи. Код речи бак он даје кратку забелешку: „тако жене тепајући зову зубе у мале дјече кад им почињу ницати (мјесто бак говори се и баук, и баучак, а у Боци вучићи)“.¹⁾ По Вуку *ићи њобочке* значи „ићи на ногама и на рукама (као баук); највише се говори за малу ћецу кад још не могу управо да иду него тако пужу“.²⁾ За народну пословицу „Однијели је краци“ Вук даје овако објашњење: „Одговори се у шали малој деци, кад питају ђе им је мати, па онда много дијете, не знајући да су краци ноге, него мислећи да су некакви бауци или звјерке, стане плакати, или говорити да то није истина“.³⁾ Вук је, изгледа, запазио, да има мало података о бауку, које би унео у свој речник, па је писао, 1849 године, неком попу Вуку Поповићу и од њега тражио објашњење, шта значи у народу *баучина*. Поп Вук му је одговорио из Котора, да се „свуда овамо у народу чује, и то највише кад ћецу плаше са тарантелом, скорпионом, науком и говоре: Ено баучине сад ћете ићести“.⁴⁾

У нашим етнолошким зборницима, које издају Академија наука у Београду и у Загребу, нашли смо само два податка о бауку: у Левчу мајка преклиње несташно дете „Бауци те појели!“;⁵⁾ у Дубаници, на острву Крку, мајке плаше немирну децу, да ће их „бучи“ однети.⁶⁾

У књижевним радовима наших писаца баук се претпоставља као страшило или као символ страшила. Тако Т. П. Костић у једном свом роману из сеоског живота има овако поређење: „Као детету кад зададу страх од баука“.⁷⁾ М. Шапчанин у својој *Посланици* народним учитељима, упоређујући просветне прилике страних држава са нашим,

1) В. Ст. Караџић: *Српски рјечник*. Б. 1898, код речи *бак*.

2) *Ibidem*, код речи *њобочке*.

3) Вук: *Срп. нар. пословице*. Б. 1900, с. 290—291.

4) *Вукова хрватска*. Б. 1913, књ. XIII 81.

5) *Срп. етн. зборник*, XVII 587.

6) *Zbornik za nar. život i običaje J. Sl.*, I 227.

7) Т. П. Костић: *На шублем њослу*. Б. 1924, с. 210.

бодри их, да се не плаше „таквих баукова“.¹⁾ В. Петковић-Дис у једној својој песми овако пева:

„Обишли смо места световна и света,
Развалине славе, изворе јаука
И домове, камо страх једино цвета:
С буктињом слободе прогнасмо баука“.²⁾

Као што се види, сви се ови подаци своде на то, да се бауком плаше деца, или да је то нека врста плашила, али што је баук, то се из ових података не може јасно да види. Нашим непосредним истраживањима у народу распитивали смо се, поред осталог, и о бауку, о значењу те речи и о њеном постанку. Нажалост, и наши су подаци из народа само одломци од некадашњег знања о бауку, јер кога смо год упитали, одговорио је управо оно, што садрже подаци које смо већ навели. Изузетно, забележили смо нешто више података о бауку у Гружи. Према тамошњем казивању, баук је трапаво и дебело плашило (биће), које се крије у мраку по кутовима, рупама и потоцима и тамо чека непослушну децу да их удави. Баук бежи од ватре и од светлости уопште. Кад дете пати „од страве“ (страха), а нарочито кад помиње баука или казује да га гони баук, треба га накадити на диму од медвеђе длаке, па ће га „страва“ пустити.

У области старе Рашке и у Рудничком Поморављу сматра се у народу, да је баук вук (*lupus*), и да се, према томе, мисли на вука кад год је реч о бауку. Слично казивање имамо већ наведено по Вуку из Боке. Зато се намеће питање: да ли је бауком назват вук или каква друга животиња, или је то неко необично плашило, авет, натприродно биће које плаши и давн децу, или је то неки митолошки траг неког натприродног бића, чије се првобитно значење изгубило.

Поред тога што су нам подаци о бауку оскудни, понекад и противуречни, наша су истраживања о њему отежана још и тиме, што не располажемо довољним подацима о народном подражавању животињских гласова, да би могли утврдити порекло речи *бау*, која би умногоме допринела решавању питања о пореклу баука. Има истраживача, који су и на основи оскудне грађе покушали да то реше. Тако Ф. Миклошић преводи словеначку реч *баукаџиџа* са *bellen*, српску *баукнуџи* са *schrecken*.³⁾ По Д. Боранићу „грч. βᾱῦ-βᾱῦ, лат. *baubari*, буг. *бау-бау* (*interj.*), слов. *bavkaџиџи* итд. изричу гласове пса, али истим се ријечима кадшто приказује и глас вука, исп. на пр. хрв. *бау* („гласови којима плаше дјecu, узети од вијања вучијег“ Ак. рј.)“.⁴⁾ У речнику Југ. академије *бау* је објашњено као подражавање вукова гласа, јер се у једној народној песми, из Херцеговине, то изрично казује: „О ти вуче, бау, бау! а ти маце, мау мау!“⁵⁾ Ми смо се за ову реч нарочито распитивали у народу и нигде нисмо могли да добијемо одговор, да се њоме подржава глас вука или пса, већ се напротив њоме подражава глас баука и медведа. Томе иде у прилог и народно казивање, да вук, који је народу добро познат, *не бауче*, него *вије* или *завија*. Податак узет по херцеговачкој песми за објашњење речи *бау* у речнику

¹⁾ М. П. Шапчанин: *Посланица учитељима основних школа*. Б. 1869, с. 10.

²⁾ Вл. Петковић-Dis: *Ми чекамо цара*. Б. 1914, с. 7.

³⁾ Miklosich F.: *Etym. Wörterbuch d. slav. Sprachen*. Wien 1886, s. v. *-bauka-*.

⁴⁾ Dr. Drag. Boranić: *Onomatopejske rieči za životinje u slavenskim jezicima*, Rad Jug. akad. 178 (72), s. 9.

⁵⁾ *Rječnik Jug. akad.*, код речи *бау*.

Југ. академије има се сматрати као изузетак или као новије народно тумачење.

Народно казивање о бауку и о његовим особинама које смо напред изложили у примерима, а нарочито оно из Груже, умногоме указује на неку животињу, која по изгледу и по особинама личи на медведа. Зато није искључена могућност, да је баук заиста народна персонификација медведа. У потврду тога говоре ови подаци:

У нашим се народним песмама баук помиње на неколико места. Тако се у једној песми успаванки из Босне овако пева: „Ниии сине, вуче и бауче! ¹⁾ У једној се јуначкој песми описује ношња Хајке Атлагића, која има поред осталих аљетака, на ногама гаће искићене: „До кољена вуци и бауци, од кљена ситне веверице“ ²⁾ У овој другој песми народни певач хоће да каже, да су гаће Хајке Атлагића искићене везом, који представља вука, баука и веверицу. По једној новијој народној тужбалици из Црне Горе нарикача тужи за погинулим војником, који је сахрањен негде у планини, где му нико не може доћи:

„Осим вуци и бауци
И несретни гавранови,
Те јуначке кости носе“ . . . ³⁾

Према томе, по народним песмама су вуци и бауци две различите врсте зверова, који, и по Вукову податку из Ђоке, имају сличне особине, али нису истоветни. Зато народно казивање из области старе Рашке и Рудничког Поморавља, да је баук вук, мора отпасти као новије тумачење, па и као нетачно.

Бауци живе по забаченим и мрачним местима. У једној народној песми из Брчког, у Босни, казује се:

„Око куле шикарје порасло,
У шикарју вуци и бауци“ . . . ⁴⁾

У другој „Рањен Јазо“, из Кордуна, рањеник пред смрт описује свој гроб, па поред осталог, каже и ово:

„Да ти видиш, мајко, синка твога,
На какво се путовање спрема:
Свог никога на растанку нема,
Црви ситни дјечња пејака,
А бауци нова браћа моја“ . . . ⁵⁾

Од *баука* или *бака* постао је дем. *баучак*, што означава зубић у детета, који је несумњиво тако назват у народу, што се његово помалање из детињих десни упоређује са помалањем баука из мрака. Ова се особина кретања, односно помалања може пре приписати медведовом трапавом кретању, него вукову.

Баук је и по народном схватању снажно биће као и медвед. По једној причи из Црне Горе то се очигледно види. Неки Петко Машов зажели да види познатог никшићког јунака Ахмета Баука. „Кад су му показали Баука, Петко га зачуђено погледа и рече му: — Зар си ти збиља Ахмет Баук? Много се о теби и твом јунаштву прича. А ето колик си, могла би те мачка прије ручка појести“ ⁶⁾ Да се баук у народу

¹⁾ Б. Петрановић: *Српске народне пјесме из Босне*. Сарајево 1867, књ. I 48.

²⁾ Вук: *Српске народне пјесме*. Б. 1894, књ. III 100.

³⁾ Новица Шаулић: *Српске народне тужбалице*. Б. 1929, с. 1.

⁴⁾ *Hrvatske narodne pjesme*, izd. Matica hrvatska. Zagreb 1896, књ. I 173.

⁵⁾ М. Б. Кордунаш: *Српске народне пјесме*. Нови Сад 1892, књ. II 44—45.

⁶⁾ М. Павићевић: *Црногорци у причала и анегдотама*. Херцег Нови—Котор 1929, књ. III 154.

замишља као снажно биће уверава нас и то, што се свуда бауком плаше деца не само као од бића које се појављује у мраку, већ и зато, што има велику снагу.

Данас је медвед и у нашим планинским пределима врло ретка звер. Њега је већ поодавно нестало у многим крајевима нашега народа, па су као успомене на његова зла остала у нашем народу само бледа предања о њему. Зато се у многим нашим пределима данас не зна за непосредни страх од медведа. И због тога се сада у народу знатно мање познаје медвед, него раније. Непознавање медведа и његових особина појачано је још и тиме, што се у народу нерадо употребљавају прави називи за оне животиње, које наносе зла и штету, већ им еуфемистички промени назив, да би тобож на тај начин избегли њихово присуство. О томе има доста примера у нашем народу. У тој тежији је, вероватно, и медвед назват *бауком* по његовом *баукању*, па се тим именом плаше несталина деца.

Што су неке наше приче о медведу омиљене у народу, то долази, по нашем мишљењу, због његова трапава хода, а могућно и зато, што су их Цигани „мечкари“ научили да „играју“ и да тако веселе народ. То су управо приче о укроженим медведима или о оним, којима је онемогућено да учине зло. О злим медведима се прича само из освете, на пр. кад западну у какву замку или им се учини нека превара¹⁾.

Али, ако је ишчезао медвед из многих наших предела, није ишчезла народна навика, да бауком, као персонификацијом медведа, плашимо нашу децу. Та се навика одржала и до наших дана. С нестанком медведа заборавило се и првобитно значење баука. Остало је само народно казивање о њему, које се преносило с колена на колена, а нова су поколења имала сама себи да претставе слику баука онако, како су га схватила по описивању његовог спољашњег изгледа и његове моћи. Зато данас имамо схватање у народу, да је баук неко плашило у облику животиње, којим се плаше несталина деца. И уколико се више заборавља бауково првобитно значење, утолико се у народу све јаче истичу његове особине као неког натприродног бића, које више личи на неку авет, него на животињу. Као новије натприродно биће баук нема оне многобројне особине и натприродне моћи, као што их имају друга натприродна бића, као виле, вештице, вампири и др. Зато су народна схватања о бауку још неизрађена, нејасна и магловита; првобитно се значење изгубило, а ново се још није коначно створило, па су због тога и садашња народна казивања о њему непотпуна, неодређена и сасвим оскудна.

Најзад, мислимо да баук не води своје порекло из митолошког времена, јер подаци из старине и они с којима засад располажемо не дају нам потврде за то.

Према томе налазимо, да се може претпоставити, да је баук новије *наширприродно биће*, које је *посијало као народна персонификација медведа*, чије се *првобитно значење у шоку времена изгубило*.

Петар Ж. Петровић.

¹⁾ Упор. Вук: *Сри. нар. приповијетке и злогешке*. Б. 1897, с. 181, 320.

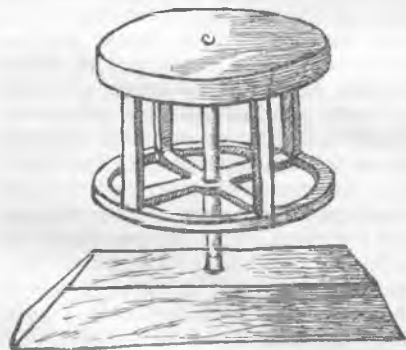
Негдашње лончарство у селу Баљивцу (*Das Töpfergerwerbe im Dorf Baljivac*)

Село Баљивац је у пределу Бобанима. Село је на билу између Попова Поља и Далмације, удаљено с обје стране по 1½ сат хода отприлике, између брда Градине, Булентина и Дубовог Брда. Уоколо села је сама голет. Причају да је гора опустошена баш због лончарства. Мало даље од села има нешто младе шуме. Са зиратном земљом су оскудни. Овдје — ондје види се покоја ораница и врт ограђен каменим ѕидом. Живе воде нема, већ се служе кишицом из чатрња. За брдом Вршељком има стара локва Лијенска, на којој селјаци поје стоку. Куће су им све од камена, неке покривене кровом (сламом), неке плочом, а има их покривених и куном. Испред кућа има покоја мурва (дуд) и смоква. На средини села, између кућа и сад има вамено огњиште, на ком су некада становници некли земљано посуђе.

Прије 50—60 год. у Баљивцу су се родови Барзути и Шоше бавили лончарством које им је некада било главно занимање. Данас се нико више не бави тим занатом.

Они су заједнички израђивали разпо земљано посуђе, које су у јесен и пролеће носили од села до села и продавали. Са земљаним посуђем су одлазили чак до Мостара с једне и до иза Дубровника с друге стране. Обично су земљане суде размјењивали за жито. Размјене су вршене овако: усули би онолико жита у одабрани суд колико може у њ да стане, па би затим лончар сасуо жито у врећу, а суд, у коме је измјерено жито, предао би купцу. Земљано посуђе су радили мушки, а у многочем су им помагале женске.

Земље за посуђе било је само на мјесту Лијенски, далеко од села на северо-запад око ¼ сата. За земљано посуђе се употребљавала жута земља гњила. Земљу су копали и носили само љети, а суде су израђивали у свако доба, и љети и зими. Мушкарци би прво отишли

Сл. 1.

са краснама (мотикама) и маљцама на мјесту гдје је земља и копали би један метар у дубину, а затим би земљу одбацили на страну. Кад би се указали тврди комади руде, онда би комад по комад одбијали са краснама и маљцама. Отсјечене комаде руде избацили би на ледину или на плоче и оставили десетак дана да се на сунцу добро испеку. После тога женске су те комаде купиле у вреће, пртиле их на леђа и носиле кућама у село. Кад би мушкарци накопали доста руде, онда би нашли и ископали дврсте (врста камена), коју су женске пртиле и доносиле кућама. Дврсту

су метали на ватру да се добро угрије, а затим су је тукли маљцом у каменици. Тад би женске доносиле воду, и полијевале руду тако дуго, док не би сва „ишћетала“ (расула се) као кад се живи клак (креч) загаси. Онда се истучена дврста просије кроз решето у гњилу

и добро у сухо измијеша. Кад се помијеша дврста са гњилом, простре се говеђа кожа, а онда се та смјеса метне на кожу и улије воде колико треба, па се кожа замота, а затим гази ногама све дотле, док се добро не „укуха“ као тијесто.

За прављење суда употребљавали су *вишо* урађен од дреновине (Види сл. 1).

Пошто се смјеса добро укуха, поспе се најпре лугом (пепелом) по даски од витла, па се метне као колач на пепео да не прионе за даску. Тад се уреди дно посуде како треба. Покрај витла су чиста вода у посуди и *кашика*. Кашика је било великих и малих, а обично су дуге око 10 см. Те кашике нијесу издубљене као кашике за јело, него врло мало, више су равне.

Поред мушкараца би обично сједила женска и поквашеним рукама откидала комаде земље, које би додавала мушкарцу. Лончар би руком покренуо вито, па би лијевом руком са савијеним кажипрстом уређивао унутрашњост посуде, а десном би држао кашику и уоколо глачао и давао облик суду. Приликом рада би често узимао кашике из воде, а ону којом је дотле радио поново би метао у суд, у воду. Како би кретао рукама, витао се сам окретао.

Кад је суд био готов, узимало се *дрво* којим су га шарали. Шаре су на земљаним судима биле различите. На већим судима су шаре израђивали отисцима прстију на овај начин: савили би дланима наобло као прст смјесе и обавили око суда, а онда би притискивали прстом и тако правили удубине једну до друге док не би сав суд опколили. Тако израђене шаре су звали *џуле*.

Уређен суд су лети стављали према сунцу, а зими према ватри да се малко стврдне и посуши, па би га скинули лагано и опрезно с витла и понова оставили да се суши. У кући су имали полице у зиду уоколо огњишта, и ту би стављали доготовљене суде, где би се у зимско доба сушили. Кад би се више суда посушило, насадили би их стрмоглав један до другог на огњиште, и уоколо и између њих наложили би добру ватру. Ватра би горјела све дотле, док се суди не би усиијали и зацврненили као жерава. Док се суди пеку на огњишту, размутили би чађе у хладној води у каменици, па би онда опрезно један по један суд натицали на *раљ* (рачвасто дрво, дугачко 2-3 м.) и калили их. Ако би који суд приликом кађења прснуо, одбацили би га.

Израђивали су разне земљане суде: велике лонце (ђупове), лончиће, ђупице, чмуле, тигање, пање, саксије, ђасе и др. *Велики лонац* (ђуп) био је висок 30—50 см., грло му је имало у пречнику 20—28 см., дно исто толико, а по средини је имао 90—125 см. У великим лонцима (ђуповима) се мастила (бојила) пређа и сукно а понекад се оставља у њему и сјеме, само ако није мастан. *Лончић* има исти облик као и велики лонац, само је мањи. Он је некада служио за кување јела и за чување масла. *Ђујица* је истог облика као и лончић, само што има и „носац“. Шаре на ђупицама су израђивали дрветом. Вупица служи за вино или за воду. *Чмула* је посуда с поклопцем и са два уха са стране. Како причају, било их је двије врсте: са три ноге и једноставних, без ногу. Служе за машћење (бојадисање) сукна и за држање масла. Већином су без икаквих украса. *Тигањ* је плитка посуда која са стране има повијене уши. Служио је за печење меса и кртоле и меса и пиринча.

Пања или жџела¹⁾ је посуда слична сахану. Из пање се јело. Пања — жџела било је „великих“ и „малих“ Поред наведеног посуђа израђивали су *савсије* (саксије), *шевсије* и *џасе*.

Иако се на Баљивцу нико више не бави лончарством, и данас, кад се нешто сваде с другим, може се чути како их поспрдним именом зову „лончине“. А они враћају: „Богме, из лонаца су људи пили вино. А ти шта си?“

Као добре мајсторе лончаре спомињу Васу, Ристу и Трифка Барзута и Гаврила Шошу, који су давно помрли.

Љубо Мићевић.

Човјек танке наваке (Ein unzulänglich vermögender, schwachbemittelter Mensch)

Био један човјек танке наваке²⁾ и имао много дјце и жену. Он оде да пита мудре људе, да му кажу: зашто је он танке наваке. Мудри му људи рекоше: „Ми ти џевапа³⁾ не можемо дати, него потражи Азрети Азара, он ће ти џевап учињети“. Човјек крене по Свијету да тражи Азрети Азара и паде на конак код једног домаћина. Домаћин га упута: „Куда си кренуо?“ Он му одговори: „Кренуо сам по Свијету да тражим Азрети Азара и да га упитам за моју наваку, јер су ми то рекли мудри људи. Домаћин му каже: „Упитаћеш Азрети Азара и за мој ал⁴⁾. Видиш оно гувно, ту је од девендела⁵⁾ и ту вршем жито, али ми се стогови сами пале, па ми све жито изгори. Кад се вратиш наиђи овуда, да ми кажеш, шта ти је рекао Азрети Азар“.

Сјутри дан путник крене даље. Дође до мора и ту виде крај њега једну велику рибу, сву израђављену. Он је стао, па је гледа. Риба га упита: „Што си стао, па ме гледаш?“ „Гледам те што те је напала толика мува, а не идеш у воду да се од њих одбраниш“. „Не могу“, — рече риба, „слано је море а на мени су љуте ране, па ме слана вода закида. Но реци ми куда си кренуо?“ Путник одговори: „Уде сам ти наваке, па ми рекоше мудри људи, да тражим Азрети Азара и да га упитам, зашто сам танке наваке“. Риба му рече: „Аманет ти божји, питај га и за мој ал“.

Путник се крене даље и дође на конак код једног цара од велике земље. Цар га упита, куда иде, а он му одговори: „Идем да тражим Азрети Азара, да ми каже, зашто сам танке наваке, јер су ми то рекли мудри људи“. Цар му учини аманет божји, да га пита и за његов ал, па му најзад рече: „Цар сам и царем се бројим и на тасу сједим, али ме нико не пита низашта“.

Путник пође даље и тако путујући сретне два човјека обучена у хоџине хаљине. Пошто се упитају за здравље, запиташе путника куда иде. Путник им каже: „Танке сам наваке, па сам питао све мудре људе о томе, па ми рекоше: „Ми ти џевапа не можемо дати, него потражи Азрети Азара, па ће ти он џевап учињети“. Тада га један од оне двојице упита: „По чему би ти познао Азрети Азара?“ Он му одговори: „Ја га познати не могу“. Тада овај узме штап, преломи га по сред сриједи, сломљени штап састави, шаком пређе уза њ⁶⁾ и низа њ⁶⁾ и сави

¹⁾ Израз пања чуо сам баш на Баљивцу од тамошњих становника Барзута и Шоша, иначе је у околним селима зову жџела.

²⁾ Имућство. — ³⁾ одговор. — ⁴⁾ беда. — ⁵⁾ од старине.

га као гудало. Путник се досети, да је то баш Азрети Азар, па му рече: „Другога ја не тражим“. Азрети Азар настави: „Три ти навике висе код куће, а једну ако умједнеш узабрати имаћеш свега доста док си ти жив, па ће бити и твој праунучету“. Путник рече: „Имам један аманет: Кад сам био на првом конаку код једног домаћина и рекох му куда идем, а он ме замоли: „Упитај Азрети Азара зашто ми се сваке године пале стогови на гувну“. Азрети Азар му одговори: „Стогови се пале од нара¹⁾; вакаат је дошао, да се паре ваде а оне се налазе испод стогова. Ти реци домаћину, да паре извади и више му се стогови неће палити“. Тада путник рече: „Имам још један аманет: кад сам дошао до мора, кад у крај њега беше једна велика риба, сва раздрта и израњаваљена, напале је муве, па нити може у воду ни у суву земљу. Кад сам јој казао куда идем а она ме замоли, да те упитам и за њен ал“. Азрети Азар рече: „Ево ти ова перушка, па када се будеш вратио, а ти премажи рибу по ранама овом перушком, па ће јој се ране подмладити“. Опет путник рече: „Имам још један аманет од цара. Он је цар и царем се зове и на царском тасу сједи, али га нико низашта не пита“. Азрети Азар му одговори: „То није цар, него је то султанија. Реци јој, да спрођу себе нађе друга, који ће управљати земљом, па ће је онда свака слушати“.

Путник пође кући. Успут сврати у цареву престоницу, нађе цара и рече му: „Азрети Азар ми је рекао, да ти ниси мушко, него женско и да те зато неће нико да слуша, док не нађеш спрођу себе друга и да мушко буде цар а ти султанија, па ће те онда свака слушати“. Она рече: „Ја никога бољега не тражим од тебе, јер други не би могао да нађе Азрети Азара. Зато остани ти код мене да будеш цар“. Путник јој одговори: „Ја не могу, него идем кући, да видим децу и жену, а код куће ми висе три навике“. И он пође. Успут сврати на ону рибу, извади перушку из торбе, па с њом превуче два три пута по риби и ране јој се заљуште и залече. Риба рече: „Причекај мало да ти донесем из мора пуно бисера и драгог камења, да понесеш кући“. Али путник одговори: „Ја немам кад²⁾ да чекам, него идем кући“. Риба оде у воду а путник продужи пут и сврати на конак код оног домаћина, што му се пале стогови од нара. Домаћин га упита: „Јеси ли нашао Азрети Азара и шта рече за мој ал?“ Путник му стаде причати: „Нашао сам Азрети Азара и он ми је рекао, да ми код куће висе три навике, па ако их умједнем узабрати и праунуче ће ми бити сретно. А за тебе ми је рекао, да се у земљи испод стогова налазе скривене паре, па да им је вакаат дошао, да се ваде из земље и због тога ти се стогови пале“. Домаћин га замоли, да оду на гувно и да новац изваде и да га братски поделе. Али путник и овога пута одговори: „Немам каде, него идем кући, да узаберам три навике“. Путник не хтеде да сачека, него оде кући. Код куће не нађе три навике, осим сиротну децу и жену, а навике није умео успут узабрати, него и даље оста сиромаша“.

Прибележио од Ујкана Пешковића, мухамеданца
из Фијуља, код Сјенице

Рад. Р. Раилић.

¹⁾ скривени новац.

²⁾ нема времена.

Поводом једне песме (Anlässlich eines Liedes)

У чланку *Породична слава и сличне славе у Тешову* од д-ра Мил. С. Филиловића¹⁾ изнето је, да се приликом домаће славе или приликом других великих свечаности певала песма:

„Еј, ди, јаче (ђаче) учено,
Из све чкола избрано,
Скажи нам што је први“ итд.

Писац напомиње да је ова песма давно напуштена, „бар пре 50—60 година, јер је шездесетогодишњи људи не знају и нису је слушали“.

Ову исту песму сам и ја слушао у пиротском селу Стрелцу скоро пре 40 година. Њу су целу знала два или три стара свештеника, и још два старца из села, од којих један у 75 а други у 65 години старости. У њиховом детињству се та песма много певала, и они су је тада научили. Дакле, та је песма певана у Стрелцу, па вероватно и по целој Лужници пре 90 до 100 година. На славама у Стрелцу или приликом других свечаности, на пример приликом гостију на свадбама, ови старици су ту песму певали и то један певајући пита, а други певајући одговара. Текст ове песме, како сам га ја пре 40 год. слушао од ових старца, овакав је:

„Ој, ти ђаче учени, по школама избрани,
Скажи нама шта је једно?
Часни оче духовни, казаћу ти што је једно.
Један син Маријин,
Кој царује на небеси и над нами.
Ој, ти ђаче учени, по школама избрани,
Скажи нама шта је два?
Часни оче духовни, казаћу ти шта је два.
Две су табле Мојсејеве,
Један син Маријин,
Кој царује на небеси и над нами...“

И тако редом: три јерарха велика, четири стуба јеванђелиска итд., постављају се питања до дванаест. Приликом сваког одговора на постављено питање понављају се одговори до један, тј. са завршетком: Један син Маријин, кој царује на небеси и над нами. И тако би на дванаесто питање ђак (овде певач старац) одговорио:

„Часни оче духовни, казаћу ти шта је дванаест: Дванаест апостола Христових, Једанаест Божи небеса, Десет заповеди Мојсејеве, Девет чина анђелских, Осам Богородичини сабора, Један син Маријин, кој царује на небеси, и над нами“.	Седам тајне (Х)ристове, Шест пророка великих, Пет су ране (Х)ристове, Четири стуба јеванђелиска, Три јерарха велика, Две су табле Мојсејеве.
--	---

Наше народне песме, па макар оне биле и религиозно-црквене, јесу еминентни докази јединства нашег народа. Доказ је и ова песма, која је свакојако живела и постојала у једно исто време у целом нашем народу. За ову песму у Тетову писац вели да је напуштена пре 50—60 година. Она је исте судбине и у околини Пирота, јер као што напред видесмо, сада њу тамо нико не зна. То не важи само за ову песму већ и за многе друге. Тако су многе могле прећи у заборав и пропасти, јер није имало писмених људи — скупљача, који би их записали и сачували од заборава.

¹⁾ Гласник Етнографског музеја у Београду, књ. VI, с. 16—27.

У Стрелцу је пре 40 година било свега два три стара човека, који су приликом слава певали песму:

„Пошетала јадна Емин када,
Пошетала тужна Емин када,
На давију јадна, Карађорђу,
На давију тужна Карађорђу.
Прођи, седни, јадна Емин кадо.¹⁾
Нисам дошла јадна на седење,
Већ сам дошла јадна на давију.
Кад Београд Срби бастисаше,

И мене ме јадну бастисаше.
Бастиса ме јадну Хајдук Вељко,
Однесе ми јадној све јаглуке,
Све јаглуке јадној бошчалуке,
Обљуби ми јадној бело лице.
Тад јој вели јадној Карађорђе,
Ја каква си јадна Емин Кадо,
И ја бих те јадну обљубио,

А некмо ли јадној Хајдук Вељко“.

И ова је песма сада непозната у Стрелцу, па и у осталим селима у Лужници. Да ли је она поникла у том крају, или је пренета из Шумадије, што је вероватније, не може се тачно одредити.

Влад. М. Николић.

Јованова струга²⁾ (Das Johannestürlein an der Schafhürde)

Откад је, веле, српскога свијета и вијека, знаде се за *блажну сџругу*. Такве су струге на тору, па ће се ситно благо сагони о попаску ради муже имаде згодна ограда и струга. Само се на стругу, наређено је, излази и улази. Другог излаза нема.

Веле, да је негда на Мркоњића Крајини у Босни, у неким селима, право речене ограде и струге некакав Јован, па се по њему све те струге и данас тамо зову: *Јованове сџруге*. Обично реку: „Све мора доћи на Јованову стругу... Чекај код Јованове струге!...“. Ту се броји ситно благо, ту је најлашње у неколике стотине коза и оваца сачекати и познати залутало блашче са стране. И томе слично.

Има, веле, Јованова струга, али се не зна кога Јована, и на небу за рај и пака'. Народ је зове божја, Јованова, струга, ће нема торне љесе, ни торног коца, ће је ограда најпространија, а струга од свашта на земљи љепша. На ту стругу грну јатомице душе умрлије'.

За то нам је остало у причи: да свако чељаде по смрти мора доћи на *Јованову сџругу* на небу. Тако, ко је тешко болестан, јали је приконча', па је при смрти, да се душом подијели, вели се, само што није лаз'но на Јованову стругу. Кад дође редња, никога не може мимоћи Јованова струга. Кроз њу је пут пред праведног судију, ма свим праведним и грјешним, да положи рачуне о својијем дјелима. Заман ти је све имање и богаство. Собом ништа не понесе, већ праведна дјела и крштене бијеле руке, п' онда се лако крећеш на Јованову стругу. Али ако су рђава дјела твоја, ако си у нечем пречиња', ја ли си нешто неваљало израђива', као оговара', смућива', непоштова' старије' родитеља, јали си кра', палио, убија' људе, па роббио, пљачка' и отима', онда ти је редња свакако, и ако тешка и мучна, ићи на Јованову стругу, пред праведног судију, Господа Бога, 'вала му и слава, који суди по правци свима и свакоме. Праведници ће вјечно живити и уживати у дици и слави небеској, у рају, а грјешници одлазе на вјечне муке у пака'.

М. Б. Кордунаш.

¹⁾ Сваки стих се понавља са додатком „тужна“.

²⁾ У српским народним умотворинама карактеристично се приказује народно схватање о смрти. Тако народно мишљење о смрти развојетно нам расвјетљује, иако једнострано, ова народна приповијетка.

„Књига попа Минића“ је велика $9\frac{1}{2} \times 7\frac{1}{2}$ см. и има 35 листића рукописно мастилом исписаних. Књига је била раније повезана, али су у току времена корице отпале, док су сви писани листићи сачувани. На

крају књиге су четири цртежа испуњена словима. Изгледа, по уписаној ријечи „високошь“, да је први цртеж пасхална таблица; послије долазе три круга, од којих су два цртана слободно и без удешавања, а последњи (који је на последњој страни књиге) је пажљиво лијепо израђен (сл. 1). У књизи су заступљена два рукописа: „Сказанија“ (в. сл. 2) су писана једним рукописом ближе писменим словима; други дио где су

Фот. М. Влаховић

2. Две странице из „Књиге попа Минића“

мале поуке и ваљда нека врста прорицања, некада са почетним стихом из Јеванђеља, имитација је штампе (в. сл. 3). Посматрањем једног и другог рукописа може се закључити, да су двојица били преписивачи ове књиге. Наслови у првом дијелу („Сказанија“) су исписани

црвеном оловком, осим тога почетно солво у тексту, као и поједина слова кроз текст. Преписивач у првом дијелу употребљава „ѣ“ мјесто „ж“, али не свуда. Књига не чини собом цјелину, нити се може назвати „громовник“ како је народ назива, него је збирка о злим и добрим данима, коледарник, рожденик, лунарник, громовник и најпослије наведени савјети.

Начин писања — преписивања одаје некуг човјека, ако не по улепшавању слова, а оно по састављању ријечи и по празнословљењу. Скраћивање ријечи је доста често, и некада је изнад скраћене ријечи титло с потписатим изостављеним словима, али чешће с па чак и онда кад с није изостављено. Пре-

3. Из „Књиге попа Минића“

Фот. М. Влаховић

писивач кад доврши ред до краја, преостале слокове ријечи не преноси него их испише изнад ријечи.

За ознаку ј и и преписивач употребљава и; за и даље употребљава, али ријетко ы и і; за у узима ѝ и ю. Од полугласника употребљава љ у првом дијелу, а љ у другом; ђ само у ријечи „анђели“, а ђ једанпут у истој ријечи замјењује ђ „ађели“; иначе мјесто ћ пише щ које пише и мјесто „шт“; за је и е пише љ, ље и е; т пише п. Разумије се, да преписивач правилно и свуда једнако не употребљава слова.

Бројеви су у првом дијелу означени арапским цифрама, а у другом словима. Послије броја дођу две тачке (:) и то је једина интерпункција у тексту; затим преписивач не зна да пише број од две цифре него на пр. 27 пише „2:7“ или „207:“ Изнад бројева у другом дијелу, означених словима, увијек је написано слово титло.

Што се тиче тога како је поп прорицао из ове књиге, госпођа Јела ми је причала ово: Кад је неко дошао код попа Минића да му „види у књигу“, он је прво гледао у круг на последњој страни, бацао на њега нека зрна и онда је пуштао да му се књига сама отвори, па одатле сазнавао судбину дотичнога. Како ја мислим, гатање се могло вршити на тај начин (на пр. кад је неко мислио предузети неки посао) што је некако помоћу гатања на кругу, односно бројева, тражен одговарајући број савјета у другом дијелу, док је за први дио јасно како је вршено гатање, јер су тамо „сказанија“. У савјетима се срећају изрази: „остави се того в скоро“, „радост ти каже“ и сл. Према томе и други дио има, као и први, чисто враџбински карактер.

Нема ознаке кад је књига преписивана, али није последије 1840, јер на предњој корици пише: „Сиа књига Ермена Никоцима На 1840“. Ниже су још два потписа нечитко исписана, али рукопис није један исти с оним у књизи, што би значило да Никодим није преписивач ове књиге. Разумије се да ни поп Минић није могао бити њен преписивач.

По језику се види, да поријекло књиге није у Црној Гори, ма да је понека ријеч написана јужним дијалектом. Ријеч звијезда је написана: „звезда“, „звезда“ и „звиезда“. Уопште је језик у књизи унакарађен црквено словенски с неким мјешавинама народнога.

Откуда је била ова књига попу Минићу, није ми знао нико рећи. Зна се само да је поп Минић, ради пресељења ишао у Србију, и могућно је, да је тамо књигу добио од неког попа или калуђера. Прича се, да је он на том путовању свраћао на преноћиште у свештеничке куће¹⁾

Може се са сигурношћу тврдити, да је сличних књига било доста у нашем народу, али колико ми је познато о њима до данас није много писано. Оне су увијек, разумије се, биле у рукама свештеника и калуђера, ма да се у народној пјесми „Јово Челебија и Мара“ (Босанска вила, 1886 г. стр. 92) громовник ставља у руке Јову несвештенику. Тамо читамо: „О Бога ти, драга Маро моја, довати ми књигу громовника, да ја видим какви су гријеси? То је Мара Јову послушала,

¹⁾ У Колашину има прича из његовог доживљаја у Србији. Свратио поп Минић у ковачницу да пита гдје је попова кућа. Ковач (који је био поп), пошто сазнаде ко је овај и да тражи преноћиште, упути га својој кући. Кад је тамо стигао поп Минић није нашао попа код куће, већ само његову породицу. Увече кад дође поп, нађе Минића, поздравиле се с њим и запита га ко му је показао његову кућу, а овај ће: „Једна циганштина из вигња каза ми“. „Није оно била циганштина, но сам оно ја био“, одговори поп, па му исприча како попује и ради ковачки занат и најпослије му покаже колико нозаца има од парохије, а колико од ковачког заната.

додаде му књигу громовника, па он Мари из књиге казује: „Прво гријех, не слушати мајку; друго гријех љубит невенчану; треће гријех гледати дјевојку, гледати је па је оставити“. — Свештеници и народ су овим књигама придавали велику важност и оне су у прошлости задовољавале наш народ својим прорицањима, гатањима и тајанственошћу.

питање откуда су наши свештеници добијали громовнике и др. врачарске књиге већ је утврдио Јагић, упоредивши текст српских врачарских књига са грчким. По томе упоређењу излази, да су старе српске врачарске књиге преведене са грчког језика свакако преко светогорских калуђера. Јагић је објавио из Шафарикове оставштине између осталог и два коледара и два громовника који су доста слични коледару и громовнику у књизи попа Минића¹⁾. Осим Јагића један громовник српске рецензије из 15 в. објавио је Тихонравов поред неколико коледарника и громовника руске рецензије (у збирци „*Помятники ошреченной русской литературы*“, *томъ II*, стр. 361—395). Затим један коледарник и три громовника објавио је Новаковић по рукописима Народне библиотеке у Београду који имају такође извјесне сличности са коледарником и громовником у књизи попа Минића.²⁾ У Народној библиотеци у Београду има још сличних рукописних књига. Неке од њих сам добротом г. Св. Матића, библиотекара, на дохват прегледао, али због кратког времена нијесам могао ништа детаљно о њима рећи.

Вл. Влаховић.

Молитва против уједа змије (Gebet gegen Schlangengebiss)

Молитва отъ змиа
кадъ уеде стоку или ти
човека

.....
Земля · землю · полюбила
хржанъ колачъ · крачъ ·
кročъ простирачъ.

.....
Ову молитву шчитай тру(и)
пута наухо · човеку или стоци'

.....
Писао е Агатагелъ
Гермонахъ дечанаць —³⁾

М. С. Влаховић.

¹⁾ V. Jagić: Sredovječni liekovi, gatanja i vraćanja (Starina X, 115—123).

²⁾ Примери књижевности и језика старог и српско-словенског. Треће издање. Стр. 607 и 612—615.

³⁾ Ову је *молишву* нашао Ђорђе Шекуларац, прога из Гусиња, у једној старој црквеној књизи. Молитва је била исписана на парчету хартије. Г. прога је био љубазан и дозволио је те сам молитву текстуелно преписао. Из ове се белешке види да су и свештена лица подржавала лечење бајањем.

„Госпоински“ панађур у крагујевачкој Тополи 1847 год. (Une foire à Topola de Krağoujevatz en 1847)

Раније је већ забележено,¹⁾ да су за напредак шумадиске варошице Тополе од највећег значаја били политички догађаји. У развиту ове варошице главну су улогу играла два момента: пресељевање Карађорђево у њу и влада кнеза Александра Карађорђевића. Карађорђе је ударио темељ данашњој варошици и она је за његово време живо место, а кнез Александар је, после периода застоја од скоро тридесет година, наставио Карађорђево дело на подизању и унапређивању варошице. Кнез Александар је у Тополи подигао многе нове грађевине а старе је са градом поправио. По опису К. Ненадовића²⁾ Топола је „изгледала као каква лепа варошица“. За владе кнеза Александра она је понова оживела и напредује.

Из овога доба имамо детаљан опис једног тополског панађура. Панађур је одржан на „Госпоину“ 1847 године³⁾. И овај опис потврђује, да је Топола педесетих година прошлога века била заиста живо и напредно место. У њој су одржавана два вашара годишње, које су походили трговци из целе Србије, затим из Аустрије, Босне итд. Поред многих предмета, на панађуру су продавани стока и други земљски производи. А да је посета била велика види се и по томе, што је панађурска такса те године била удвостручена. Како је овај опис интересант и допуњује раније објављене податке о Тополи⁴⁾, износимо га на овом месту.

На тополском панађуру, о Госпоини 1847 год., било је „деведесет дуђана⁵⁾ у којима су разне ситнице продаване“. Међу овим дуђанима било је: „17 сарачки, 8 абаџиски, 20 терзијски, 9 ткачки, гди е платно, пешкири, и кошуљџи продавани, 10 дуванџиски, 4 баруџијски, 1 са цариградским еспапомџи, 7 папуџијски, 3 пушкарски, гди су пушке и пиштољи продавани, 7 лончарски, 3 бербернице, 2 куноџинице, 2 дуђана сџ разнимџ иконама, 8 чуруџиница, 2 мумџијска са сапуномџи и свећама, 1 мџсто сџ разнимџ меденицама, 3 мџста сџ разнимџ одџ тсенеке судовима, 10 мџста сџ торбама и врећама костретнимџ, 7 мџста са израђеним ковачкимџ еспапомџ, 1 лицидерџ, 6 мџста на којима е израђенџ бакарџ продавани, 4 мџста израђеногџ ћурчискогџ еспала и 3 мџста на којима су разни ножеви продавани. — Меана било е 40, кое су све добро пазариле, ерџ су потрошиле 800 яганаца. Осимџ тога бџло е 7 кола сџ којимџ е крчмено вино, а до 150 кола, на којима е по мало шире и по нџ-коликџ печени ягидџи продавано. — Крупне стоке, кое коња и ждребаџи и проат е 238 комада.... Волџви су продавани, и то најбољимџ одџ 12—15, средњимџ од 8—10, а најлошимџ од 5—6 дуката цес. парџ. Коњимџ најбољимџ 300 до 400, средњимџ од 250—300, а рђавимџ од 100—120 гр. чарш. комадџ, и променџиво е 55 коња. Овџчимџ и ягнџчимџ кожа продато е 4000 комада. Било је 35 кола црногџ лука, преко 100 кола с ковџкакимџ другимџ производима и 60 коња са разнимџ стварима. — Панађурџ овај е врло добарџ бџо, кое се сџ тимџ више доказуе, што е ове године приход удвоенџ. Производи продавани су понајвише за цванџицке, дуката е врло мало бџло. — Продавача бџло е 2 из Сараева, а остали из Рудничког, Београдског, Ваљев., Смедерев., Пожарев., Ягодинског, Крушевачког, Чачанског и Ужичког а понајвише из Крагујевачког окружја. — Купаца бџло је 2 из Аустрије, кои су свињџ

¹ и ⁴) Б. Дробњаковић: *Варошице у Јасеници* („Гласник Географског друштва“ 6, 140—152); *Ibid.*: *Тойолл*, Карађорђева престоница („Браство“ 20; сепарата стр. 6—15); *Ibid.*: *Јасеница* („Насеља“ 13, 359).

²) К. Ненадовић: *Живот и дела великог Ђорђа Пешировића — Карађорђа*. Беч, 1883, XXXVIII—XL.

³) *Новине Чишалишџа Београдског* за 10-X-1847, число 41, стр. 317—318.

⁵) К. Ненадовић у поменутом делу наводи, да се у Тополи „даје од среске куће с обе стране друма пружала читава улица дуђана за вашаре“ које је подигао кнез Александар.

тражили, тронца из Пожаревачког, кои су волове куповали. Панађур е у најбољем поредку држанъ, одъ кога е чиста прихода иришло 4320 гроша чарш. коя е сума цркви тополској предаша“.¹⁾

Износећи ове податке, поред осталог што смо раније навели, желимо да истакнемо и детаљ, на име да је панађурски приход од 4320 гроша предат тополској цркви, чиме нас тополски панађур потсећа на средњевековне панађуре. Познато је да су сведњевековни владари уживали право да могу панађуре даривати црквама, манастирима и појединцима. Од многих примера наведемо само један. Стеван Урош је хрисовуљом подарио манастиру Хилендару поред многих села „и тргъ еѣ Првзрѣнкъ црквѣ праздникомъ свѣтаго Николи, да истъ свѣтѣ црквѣ тѣн“.²⁾ Није нам познато да се обичај давања панађурских прихода црквама и манастирима одржао осим у Тополи још у коме другом месту. Знамо, само, да је „црква у Варварину пре 25 година тражила од Министра Народне привреде да њојзи а не општини припадне приход од панађура“.³⁾ Иако се овај обичај одржао, свакако да је био редак, јер је „Уредбом о држању панађура“ од 13 јула 1839 г. поред осталог било придвиђено „што од ових прихода (панађурских такса) по исплаћенију дијурни и осталих трошкова претече, да припадне обштини у којој се панађур држи“.⁴⁾

Бор. М. Дробњаковић.

¹⁾ Курзив је наш.

²⁾ *Monumenta serbica* 111.

³⁾ и ⁴⁾ Д. Лапчевић: *Наша сѣара шрговина*. Београд, 1926, стр. 17 и 28.

Етнографски музеј у Београду у 1933 години

Борећи се са оскудицом у просторијама и материјалним средствима, у току ове године је настављен рад у музеју и изван њега. И поред свих тешкоћа настојало се да се и у овој години покаже известан напредак. Колико се у томе успело видеће се из редова који следеју.

У току 1933 г. је приновљено 857 инвентарских бројева са 971 предметом. Од овога је из кредита по државном буџету набављено 248 инв. бројева са 281 предметом, поклоњено је 34 инв. броја са 73 предмета, а 575 инв. бројева са 617 предмета су радови музејског особља. Илустративно одељење је приновљено са 626 инв. бројева односно са 718 предмета а музејске збирке са 231 инв. бројем односно са 253 предмета. На крају године, на дан 31 децембра 1933, Главни инвентар Етнографског музеја је имао 13. 976 инв. бројева са 18. 268 предмета.

Музејске су збирке попуњаване новим предметима. Колекција народне ношње је највећим делом попуњена новим предметима из Славоније, Барање, Северне и Јужне Србије. У току пролећа су изложена 22 нова манекена, што са ранијим чини 79 изложених манекена са старијом и карактеристичном ношњом готово из свих крајева Југославије. За већину нових манекена су по оригиналним фотографијама израђене главе од папирмаше-а. Попуњаване су ређим и интересантнијим предметима и колекције: оружја, кујунџијских израђевина, музичких инструмената, рибарских справа и алата, саобраћајних средстава и дрвенарије.

Пошто се из године у годину број предмета у музејским колекцијама стално повећава, а како нема изгледа да ће музеј скоро добити нову зграду са довољно потребних просторија, чине се припреме и већ ће се у току наредног пролећа у једној од музејских сала стално излагати и смењивати најинтересантнији предмети који су до сада били затворени у магацину, као и они предмети који се у току године набаве или који се налазе у приватним збиркама.

За збирке је у 1933 г. набављено из кредита по државном буџету 236 предмета за 19.556 динара. Поклоњено је 17 предмета. Поклоне су дали: г. Душан Јанчић, учитељ у Подборским Дољанима (два пешкира); г-ца Даница Стиплошек, учитељица у Подборским Дољанима (пешкир); г-ца Вера Стојадиновић, геометар из Великог Орашја (земљано буренце); г. Глигорије Пашков, рибар из Љешнице (удицу самицу); г. Ђока Аћимовић, рибар из Ковиљаче (струк и модел загажње пређе); г-ђа Стаменка Божовић, из Придворице (кудељу са вретеном); г. Вук Алексић, из Анџалата (дрвену столицу и камени споменик); г. д-р Поштић, лекар (штап); г-ђа Станија Ђулафић, из Улотина (прегачу); г-ђа Симона

Влаховић из Улотина (прегачу); г-ђа Марта Влаховић, из Улотина (гуњицу); г. Љубо Мићевић, из Завале („извезен“ кукуруз) и г. Драгутин Чодановић, из Београда (муљару и мотовило).

✓ *Илустративно одељење.* — Ово је одељење на крају године имало 5.579 инв. бројева. У току године је приновљено 626 инв. бројева са 718 предмета (фотографских негатива 292; фот. филмова 232; клише-а 23; цртежа 12; слика 8; акварела 2; фотографија 40 и диапозитива 109). У току године је из кредита предвиђених буџетом набављено 45 предмета за 3.226 динара (23 клише-а; 8 слика; 12 цртежа и 2 аквареле). Поменутих 12 цртежа чине „Албум жетварских обичаја“, а изврдио их је сликар Н. Тишченко по упутствима и под контролом кустоса г. Влаховића.

Илустративном одељењу су поклонили: Југословенски конзулат у Њујорку 40 фотографија а г. Владимир Ђорђевић, професор, 16 фот. филмова.

На путовањима и у музеју је особље урадило 617 снимака (Б. Дробњаковић, директор, 129 фот. негатива и филмова; Влаховић Митар, кустос, 222 фот. филма и негатива; Петровић Петар, кустос, 101 фот. филм и негатив и Слански Јурије, фотограф, 56 фот. филмова и негатива и 109 диапозитива).

Колекција слика старог Београда је приновљена са 49 нових снимака већином из Доњег и Горњег града и сада има 239 инвентарских бројева.

Од бечког Етнографског музеја одељење је добило 45 негатива величине 13×18 и то су снимци црквених утвари из наших непознатих цркава и манастира. Снимци су из времена светског рата.

Илустративно одељење има, као што смо видели, 5.579 инв. бројева и готово су сви ови предмети, са малим изузетком, били затворени и недоступни публици. Очекујући да се добију нове просторије, из године у годину се одлагало са излагањем. Да се са одлагањем не би отишло у недоглед, одлучено је да се бар један мали део предмета овога одељења изложи. Ова је одлука приведена у дело и првих дана новембра је у две сале на нарочито удешеним таблама између витрина и у рамовима на прозорима изложено 211 увеличаних фотографија, 16 слика и акварела и 110 диапозитива. Ова ће изложба бити стална, а изложени предмети ће се стално замењивати новим, тако да ће се постепено приказивати углавном оно што је музеј до сада прикупио као и оно што ће се у будуће набавити и урадити.

У филмском отсеку овога одељења у току 1933 г. није ништа приновљено. Материјал је знатно поскупио, а средства предвиђена буџетом осетно су смањена. Осим тога, у музеју нема просторије где би се могла монтирати радионица за израду филмова, већ се тај посао мора радити изван музеја, што је скопчано са осетним трошковима.

По привременом инвентару филмски одсек има: 816,64 м. негатив филма. На позитив-филм су пренети снимци свадбених обичаја из Шумадије (Блазнава, Топола и Умчари) и из Галичника. Нису са негатива пренети на позитив снимци „Русалија“ из с. Мирочке код Ђевђелије, којих ће бити око 120 метара. Музеј према томе располаже са око 570 м. позитив филма који се може приказати.

Одељење за музички фолклор. — У овоме одељењу је стање на крају 1933 г. остало непромењено. Г. Коста Манојловић, композитор, који добровољно сарађује за ово одељење, био је љубазан и из својих

бележака је дао да се испише на картоне 360 мелодија, које је забележио на путовањима по Јужној Србији од 1930 до 1933 године. Исписане картоне је г. Манојловић прегледао и исправио, и они ће се увести у инвентар и показати у стању овога одељења за 1934 годину.

Библиотека је на крају 1933 г. имала 2239 инв. бројева. У току године је приновљено 127 инв. бројева. У замену је добивено 53 инв. броја, из кредита предвиђених буџетом набављено је 31 инв. број, на поклон је добивено 30 инв. бројева, музејских публикација има 12 инв. бројева и 1 инв. број је пренет из предратне архиве. За набавку и повез књига је у овој години утрошено 4.442 динара.

Библиотеци су поклонили: г. г. Владимир Ђорђевић, проф., 5 књига; Ј. Imbelloni, 3 књиге; А. Marinus, 3 књиге; Илија Јелић, 2 књиге; г-ца Љубица Јанковић, 2 књиге; Општа државна статистика, 3 књиге и по једну књигу: г. г. Влајко Влаховић, Ф. Pospišil, I. Mikas, D-г D. Golovič, D-г M. Gavazi, R. Staudinger, Маринко Станојевић, Милан Карановић, Боровоје Дробњаковић, г-ца Е. Касанова и С. књижевна задруга. Војни географски институт је послао секције које су у току године изишле из штампе.

Буџет. — Буџетом за 1933/34 годину је Етнографском музеју за материјалне потребе додељено 43.000 динара, што према прошлогодњем буџету (75.000 дин.) износи око 45% мање. За научна путовања је по парт. 240 одобрено 4.000 динара, а по партији 7 последњи став буџета Државне штампарије у Београду додељено је 15.000 дин. за штампање музејског „Гласника“.

Одлуком Одбора Државног савета за „Велимиријанум“ бр. 204/33 музеју је додељена помоћ од 2.000 динара за „издавање посебних музејских издања“.

Публикације. — Од музејских публикација је до краја 1933 год. послато у замену, поклоњено или продато: Албума „Југословенска народна ношња“ 601 примерак; „Аквареле и цртежи“ 270 примерака; „Гласника“ књ. I 804 примерка; „Гласника књ. II 376; „Гласника књ. III 350; „Гласника“ књ. IV 277; „Гласника“ књ. V 251; „Гласника“ књ. VI 238 и „Гласника“ књ. VII 268.

„Гласник“ књ. VIII штампан је у 500 примерака.

Научна путовања и рад у музеју. — Помогнут из фонда аустралијанске задужбине, потписани је у току августа провео две недеље у долини Дрине где је наставио раније започета испитивања. Обишао је непосредну околину Дрине од села Бадовинаца у Мачви до Бајине Баште. Задржавао се у 23 насеља са обе стране Дрине и проучавао данашње и раније начине риболова на Дрини и на њеним притокама, затим ранији и данашњи саобраћај на Дрини и воденице на Дрини и на свима њеним већим притокама. (О воденицама на Дрини је објавио чланак у „Гласнику“ књ. VIII стр. 1 до 18). У неколико босанских села (Главичице, Пилица и Рођевић) проучавао је свадбене обичаје тамошњег православног становништва. За музејске збирке је набавио рибарске алате и моделе превозних средстава са Дрине и донео је за Илустративно одељење 90 фотограф. филмова и негатива.

Г. Митар Влаховић, кустос, је у марту 1933 г. провео десет дана у Славонији и за музејске збирке набавио неколико комплетних старинских народних ношњи и више других етнографских инт. есантних предмета. Са овога пута је за Илустративно одељење донео 47 снимака. Проучавајући славонску народну ношњу, г. Влаховићу је пала у очи

сличност између ношње у околини Славонске Пожеге и ношње северне и северозападне Босне, док је у околини Пакраца и Дарувара запазио гуњ (аљинац) који је сличан косовским и метохиским гуњевима. Приметио је да је шупљикави вез („изрез“), који је био права уметничка творевина, сада напуштен и може се видети само на старијим примерцима женског одела. Г. Влаховић се на овоме путу бавио проучавањем епских песама, и на основу прикупљених података изводи закључак: да су епске песме и гусле у Славонији врло рано нестале.

У мају и јуну 1933 г. је г. Влаховић провео десет дана у околини Ниша, Пирота, Књажевца и Зајечара, где се поглавито бавио прикупљањем података о епским песмама. Резултат тога испитивања је: у овим крајевима постоје гусле и епске песме као и у западним нашим крајевима. Са овога пута је за збирке донео више предмета који карактеришу најстарију народну ношњу, која по орнаментима и неким деловима женске ношње упућује на косовску ношњу. Нарочито се одликује ношња у селима Вратарници и Грљану. За Илустративно одељење је са овога пута донео 58 снимака.

Оба путовања је г. Влаховић извршио из кредита предвиђених буџетом.

Као члан научне експедиције Београдског универзитета г. Влаховић је провео у Јужној Србији и Црној Гори месец дана, и за музејске збирке донео око тридесет предмета, међу којима су неки последњи примерци из тих крајева. За Илустративно одељење је донео око 105 фот. негатива. Детаљан извештај са овога пута г. Влаховић је предао одбору ове експедиције.

Помогнут из фонда Аустралијанске задужбине г. Влаховић је провео двадесет дана у Колашинском срезу и у Колашину, где је вршио антропогеографска испитивања.

Г. Петар Ж. Петровић, кустос, је у марту 1933 провео десет дана у Шумадији, поглавито у Поморављу Западне Мораве, од Прељине до села Сирче код Краљева, где се бавио етнолошким проучавањима. У октобру је провео десет дана у Шумадији и у долини река Пештана и Турије антропогеографски испитивао неиспитана насеља. Оба путовања су извршена из кредита предвиђених државним буџетом.

Помогнут из фонда Аустралијанске задужбине г. Петровић је провео двадесет дана у области старе Рашке, где је вршио антропогеографска испитивања. Са ових екскурзија је за Илустровано одељење донео око 100 фот. филмова и негатива.

Стручно особље је у музеју радило на сређивању и обрађивању прикупљених података о појединим питањима и предметима. Њихови се радови објављују у музејском „Гласнику“ или у другим стручним публикацијама. На прикупљању података радило је доста особа изван музеја. На разна питања која су од стране овога музеја упућивана, одговоре су послали: г. г. Бранко Бељић, инжињер из Невесиња; Страхина Кочоваћ, учитељ из Фоче; Андреја Ристић, благајник из Бадовинаца; Миљан Кастратовић, ст. права из Горажда; Рад. Раилић, учитељ из Вапе; Драгомир Дивнић, учитељ из Осипаонице; Никодије Аранђеловић, учитељ из Св. Аранђела у Сврљигу; Никола Петровић, управник поште из краг. Тополе; Владимир Николић, шк. надзорник из Ниша; Душан Шошевић, учитељ из Срећке; Станиша Шћепановић, учитељ из Дурачке Реке; Милић Раичевић, учитељ; Милорад Мијовић,

учитељ из Неродимља; Спира Поповић, свештеник из Кривогаштена; Стеван Вујадиновић, суплент из Штипа; Димитрије Јаћимовић, из Љубаништа код Охрида; Војин Куковић, учитељ из Брдарева; Јевросим Величковић учитељ из Просека код Ниша; Станислав Радић, учитељ из Табановића; Никола Стаменовић, студ. фил. из Пирота; Секула Добрачанин, прота из Прокупља; В. Радошевић, студ. фил. из Трстеника; Станоје Мијатовић, шк. надзорник из Крушевца; Драг. Димитријевић, студ. фил. из Трстеника; Благоје Стевановић, учитељ из Сремчице; Стјепан Писмаревић, начелник општине из Бистре; Н. Борић, жупник из Речице; Реља Спахић, свештеник из Блажуја; прота Урошевић, из Бијељине; Галиб Османовић, трговац из Козарца; Дим. Вујисић, суплент из Вуковара; Илија Парађиковић, из Семелаца; Душан Јанчић, учитељ из Под. Дољана; Влајко Влаховић, суплент из Битоља; Гојко и Вељко Томићи, студенти из Ускока и Танасије Богић, из Бекташког Градишта; г-це Иконија Поповић, студ. фил. из Мионице; Даница Рашковић, ст. фил. из Ужица; Радмила Ћатић, ст. фил. из Београда; Олга Грстењак, учитељица из Св. Недеље; Ђурђевка Попова, ст. фил. из Меленаца и Ангелина Влаховић, учитељица из Никшића.

У музеју су, по одобрењу Министарства просвете, одржавани састанци неколицине просветних радника, који су себи ставили у задатак да што више допринесу проучавању народних песама. У овој су групи г.г.: Радосав Меденица, професор; Митар Влаховић, кустос; Д-р А. Шмаус, лектор универзитета; Миодраг Лалевић, професор, Петар Ж. Петровић, кустос; Радосав Бошковић, суплент и потписани. У току године је одржано више састанака, израђена су и разаслана питања и упутства за прикупљање грађе о народним песмама. У музеју је основан архив, у коме ће се чувати прикупљена грађа. Инвентар овога архива има на крају ове године 30 бројева. Детаљан извештај о овоме раду биће објављен у нарочитој публикацији која ће се ускоро дати у штампу.

У музеју су у првој половини јула кустоси овога музеја г.г. Митар Влаховић и Петар Ж. Петровић одржали предавања из етнологије учесницима „Курсева старина“ које је приредило Друштво пријатеља старина.

Особље. — У 1933 г. није било промена у особљу.

Везе. — Етнографски музеј врши замену публикација са многим сродним установа у земљи и на страни. Број замена се из године у годину стално повећава. Управа је на тражење појединих установа слала разне податке и фотографије (музеју у Штокхолму, Друштву за фолклорна и историјска испитивања у Бриселу итд.). Поводом прославе стогодишњице од рођења Артура Хацелиуса, оснивача Нордског музеја и Скандинавског у Штокхолму, потписани и Петар Ж. Петровић, кустос, су у Београдским дневним листовима „Политици“ и „Правди“ приказали у пригодним чланцима његов живот и рад као и установе које је он основао. Излазило се у сусрет нашим установама и појединцима (Југословенском просветном филму; друштву Југословенска народна ношња и многим појединцима).

Музејска зграда. — У овој години нису вршене никакве оправке на музејској згради. Потписани је учинио предлог Техничком одељењу Управе града Београда да се изведе канализација и спајање главне и споредне музејске зграде. План за израду канализације је говов, али се извођењу није могло приступити, јер није било кредита за овај посао. На извођењу спајања музејских зграда, које не би изискивало велике

издатке, а од велике је важности и потребе за музеј, уопште није ништа предузимано.

Посете. — У току године је музеј посетило 110 ђачких и других група, од којих је највећа имала 198 најмања 12 учесника. Ово су групе из наше земље и са стране. Највећи је број ђачких група. Велика је посета и остале публике, и то махом недељом и у оно дане када се не плаћа улазница. Недељом просечно кроз музеј прође око 150 особа. Радних дана је посета слабија. Изгледа да је улазница од 5 динара доста велика, утолико пре што у Београду има више музеја и у сваком треба платити улазницу.

У току 1933 г. (закључно са 31 децембром) продато је 416 улазница по 5 динара и 121 улазница по 2 динара. Од продатих улазница је у току ове године примљено свега 2.322 динара, што са раније примљеним сумама од продатих улазница и од камате износи укупно 4.305 динара. Са примљеним новцем је поступљено по „Правилнику“ Министарства просвете и највећи део (3.555 дин.) је дат на приплод Државној хипотекарној банци.

Директор
Етнографског музеја

Бор. М. Дробњаковић.